

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu Armağanı

E-ISSN: 2651-3013

Cilt: 5 Sayı: 3 Aralık 2022

ss. 958-1068

Makalenin Geliş
Tarihi

30/11/2022

Makalenin
Kabul Tarihi

25/12/2022

Yayın Tarihi
31/12/2022

SÜLEYMAN ÇELEBİ VE MEVLİD'İNİN YENİ TÜRK EDEBİYATINDAKİ TESİRLERİ VE ONLARA DAİR BİR DEĞERLENDİRME*

Âdem CEYHAN**

ÖZET

Süleyman Çelebi'nin "Vesiletü'n-necât" adını verdiği ve H. 812/ M. 1409-10 yılında Bursa'da tamamladığı "mevlid"i, bu tür eserlerin ilki değilse de en çok tanınan, okunan ve sevilen bir örneğidir. Asırlar boyunca mübarek geceler, doğum, nişan, nikâh, vefat gibi değişik vesilelerle topluluk önünde okunan, saygıyla dinlenen bu eserin, edebiyat tarihimizin "yeni" sıfatıyla nitelenen devresinde de çokça anılıp söz konusu edileceği kolayca tahmin edilebilir. Şair ve yazarlarımız, antoloji, tenkit, sözlük, biyografi, edebiyat tarihi, roman, makale, sohbet gibi çeşitli türlerdeki eserlerinde, Süleyman Çelebi'nin yaşadığı asır, dedesi, babası, Bursa Ulucami'deki imamlığı, vefat tarihi, mevlidini yazış sebebi, tamamladığı şehir ve yıl, bahis mevzuu eserin beyit sayısı, edebî değeri, türlü mekânlarda okunuşu, muhtevası gibi konular üzerinde durmuşlardır. Bu mevzulardaki temas, tesbit, tahmin, iddia ve hataların bir kısmı, tarihî, biyografik kaynaklardaki bilgilerin doğrusu ve yanlışıyla

* Bu yazı, 14-16 Ekim 2022 tarihinde Bursa'da yapılan Bursa'nın Edebiyatı Edebiyat'ın Bursa'sı Bilgi Şöleni'nde sunulan, fakat yayınlanmamış bildirinin genişletilmiş metnidir.

** Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü, ceyhanadem@hotmail.com ORCID ID: 0000-0002-9680-6580.

Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi [ESTAD]

Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu Armağanı

Cilt: 5 Sayı: 3 Aralık 2022 ss. 958-1068

nakledilmesinden ileri gelmiş; bir kısmı da daha ziyade "Mevlid" adıyla anılan/tanınan meşhur eserin en eski yazma nüshalarına dayalı, sağlıklı bir metninin 19. asrın ikinci yarısından 1940'lı, 50'li yıllara kadar –teşebbüs edilmesine rağmen- ortaya kon(a)mamış olmasından doğmuştur. Süleyman Çelebi ve adı geçen eseri hakkında, aşağı yukarı yüz yıldır devam edegelen ilmî araştırma ve yayınlar sonucunda –öncesine nazaran- daha sıhhatli bilgilere erişildiğini söylemek mümkündür. Bu çalışmada 19. asrın son çeyreğinden 20. asrın son çeyreğine kadar muhtelif edebî eserlerde Süleyman Çelebi ve Mevlid'inin nasıl anıldığı hususunda örneklerle bilgi ve fikir verilmesi hedeflenmiş; bazı sonuçlara da ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Süleyman Çelebi, Bursa, Mevlid, Vesiletü'n-necât, Yeni Türk Edebiyatı

THE INFLUENCES OF SULEYMAN CELEBI AND MEVLID ON NEW TURKISH LITERATURE AND AN EVALUATION ABOUT THEM

ABSTRACT

Süleyman Çelebi's "mawlid", which he called "Vesiletü'n-necât" and completed in Bursa in H. 812/ M. 1409-10, is not the first of such works, but is the most well-known, read and loved example. It can be easily guessed that this work, which has been read and listened to with respect in front of the community on various occasions such as blessed nights, birth, engagement, wedding, and death for centuries, will also be mentioned and mentioned a lot in the period of our literary history, which is described as "new". Our poets and writers, in their works in various genres such as anthologies, criticisms, dictionaries, biography, history of literature, novels, articles and conversations, can be found in Süleyman Çelebi's century, grandfather, father, imamate in Bursa Ulucami, date of death, reason for writing his mawlid They focused on the city and year, the number of couplets of the work in question, its literary value, its reading in various places and its content. Some of the contacts, determinations, estimations, claims and errors in these matters have arisen from the correct and incorrect transmission of the information in historical and biographical sources; some of it was born from the fact that a healthy text based on the oldest manuscripts of the famous work, which is better known as "Mevlid", could not be produced from the second half of the 19th century until the 1940s and 50s, despite attempts. It is possible to say that more reliable information has been obtained about Süleyman Çelebi and his aforementioned work, as a result of scientific research and publications that have been going on for nearly a century. In this study, it is aimed to give information and ideas about how Süleyman Çelebi and his Mevlid are commemorated in various literary works from the last quarter of the 19th century to the last quarter of the 20th century; Some results have also been achieved.

Keywords: Süleyman Çelebi, Bursa, Mevlid, Vesiletü'n-necât, New Turkish Literature

GİRİŞ

Türkler tarafından fethedildiği Hicri 726/ Miladi 1326 yılından Ankara Savaşı'na kadar (H. 804/ M. 1402) Osmanlı Devleti'nin merkezi olan Bursa; ilim, sanat, edebiyat faaliyetleri bakımından ilk sıralarda bulunan, Edirne ve İstanbul'un başkent olduğu zamanlarda da bu vasfını yüzyıllarca koruyup sürdürmüş bir şehirdir. Edebiyat tarihimizde yer alan Ahmed Paşa (ö. 902/ 1496-97), Lâmiî Çelebi (ö. 938/1532), Rahmî (ö. 975/1567-68), Âzerî İbrahim Çelebi (ö. 993/1585), Cinânî (ö. 1004/1595), İsmâil Belîğ (ö. 1142/1730), Eşref Paşa (1235-1312/1820-1894), Bursalı ilim, sanat ve edebiyat erbabının tanınmış olanlarından bir kısmıdır. Edirne, Konya, Amasya, Manisa misali diğer birçok Osmanlı şehrinde olduğu gibi Bursa'da da ilim, sanat ve edebiyat çalışmalarının yapıldığı, desteklendiği ve beslendiği belli başlı mahfil ve muhitler padişah sarayı, çeşitli tarikatlara ait tekkeler, Arapça ve İslami ilimlerin öğretildiği medreselerdir.

14. asrın ortalarında doğduğu tahmin edilen ve H. 825/ M. 1421-22'de vefat ettiğine dair bir kayıt bulunan Süleyman Çelebi, sadece Bursa ve 15. asrın değil, bütün Türk edebiyatının yüzyıllar boyunca çok tanınan edebî ve tasavvufî şahsiyetlerinden biridir. Bazı 16. asır biyografik ve tarihî kaynaklarında haber verildiğine göre, Emir Sultan'ın (ö. 833/1429?) mürid ve halifelerinden biri olup önce Yıldırım Bayezid'in (755-805/1354-1403) divanında, daha sonra adı geçen hükümdarın Bursa'da yaptırdığı Ulucami'de imamlık etmiştir. Süleyman Çelebi, Türk edebiyat, kültür tarihi ve dinî hayatında Hz. Peygamber'in doğumu, mucizeleri, hicreti, güzel ahlakı, vefatı hakkındaki mevlidiyle meşhur bir şairdir. Mesnevi şeklinde ve aruzun "fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbıyla yazdığı mevlidinin sonunda eserine "*Vesiletü'n-necât*" (Kurtuluş Vesilesi) adını verdiğini bildiren Çelebi, onu Hicri 812/ Miladi 1409-10 yılında Bursa'da tamamladığını da belirtir. Şair Ahmedî'nin H. 810/ M. 1407-1408 yılında yine Bursa'da bir mevlid yazdığı göz önünde tutularak Süleyman Çelebi'nin anılan eseri, bu edebî türün Türkçedeki ilk örneği sayılmayabilir... Fakat denebilir ki, en güzeli ve en çok okunanıdır. Cemiyetin hem aydın hem de "avam" denebilecek tabakasında alâka gören mevlid, geniş rağbete erişmiş; yüzyıllarca sevilerek ve saygıyla okunmuş, dinlenmiş nadir eserlerden biridir. 15. asırdan çağımıza kadar

meydana getirilen yüzü aşkın mevlidin bir kısmında da Süleyman Çelebi'nin bu türdeki mesnevisinin tesirleri görülmektedir.

Süleyman Çelebi'nin söz konusu eseri, 16. asırdan 20. yüzyıla kadar âlim, şair ve yazarlarımız tarafından çok kere saygı ve övgüyle anılmış; nadiren, ihtiva ettiği rivayetlerin bir kısmının -hadis ilminin sıhhat şartları yönünden değerlendirildiğinde- “zayıf” veya “mevzu” (uydurma) olduğu yolunda itiraz ve tenkide uğramıştır. Süleyman Çelebi'nin hayatı ve *Mevlid*'i hakkında 16. asırdan 20. asrın ilk çeyreğine kadar meydana getirilmiş çeşitli biyografik, edebî eserlerde mevcut bilgileri, 27-29 Ekim 2022 tarihlerinde Sivas Cumhuriyet Üniversitesi'nce düzenlenen Süleyman Çelebi Anısına Türk Kültüründe Mevlit Geleneği Uluslararası Sempozyumu'nda sunduğumuz tebliğde ele alıp değerlendirdik. O bildirimizin tamamlayıcı bir parçası olarak planladığımız bu makalede, aynı mevzuda 19. asrın son çeyreğinden itibaren yayınlanmış birtakım Türkçe edebî eserlerdeki bilgi, tenkit ve temasları söz konusu edip incelemeye çalıştık. Böylece Süleyman Çelebi ve *Mevlid*'inin edebî şahsiyetler tarafından nasıl anıldığı, tanıtıldığı ve tenkit edildiğini belirli örnekler vasıtasıyla ortaya koymayı hedefledik. İşaret edilen edebî eserlerdeki parçaların konu, tür gibi yönlerden sınıflandırılarak nakledilmesi mümkünse de biz onları zaman sırasına göre ele alıp inceleme yolunu tercih ettik. Bu tarz, ister-istemez bazı tekrarlara sebep olduğundan, araştırma ve çalışma sonunda ulaştığımız birtakım verileri, şairin hayat safhalarını ve eserine dair meseleleri göz önünde tutarak derl-toplu biçimde sıralayacağımızı da belirtmek isteriz.

Ziya Paşa'ya göre Süleyman Çelebi ve Mevlidi

19. asrın tanınmış şair, yazar ve devlet adamlarından Ziyâ Paşa (1829-1880), 1291-92/ 1874-75 yıllarında yayınladığı *Harâbât* adlı üç ciltlik Arap, Fars, Türk şiiri antolojisinin başında, Anadolu şairlerinin hâllerini anlatırken Süleyman Çelebi'den de bahseder. Ziyâ Paşa'ya göre, Anadolu'da mesnevi şeklinde eser meydana getirmiş şair çok değildir. Hattâ İran'a kıyas edilse, hiç yok denebilir. Bu yolda irfan sahiplerinin öncüsü, *Mevlid*'i yazan Süleyman Efendi'dir. Anadolu şairlerinin üstadı ve manzum sözler yazan kimselere doğru yolu gösteren odur. O mukaddes manzum menkıbeler (Hz. Peygamber'in doğumu, mucizeleri, hicreti, ahlâkı ve vefatı hakkındaki *Mevlid*'i), olgunluğunu isbat etmek için ona yeter. O sözler nasıl sözdür öyle?! Onları bütün işitenler, sevgiden dolayı kendinden geçer... Yâ Rabbi, o nasıl yanma ve yakış (tesir), o nasıl sözdür!.. Her ne kadar görünüşte sade ve düz (doğru, düzgün) ise de aşk ve söz (şiir), onda toplanmıştır. (O *Mevlid*)

baştanbaşa sehl-i mümteni'dir. (Yazılması veya söylenmesi kolay görüldüğü hâlde taklidine girişince, taklidi mümkün olmayan bir eserdir). Faziletleri çok olan kişiler, dört yüz seneden beri ona benzer bir söz söyleyememiştir. Dostlar, onun benzerini meydana getirmeye çok çalışmış; fakat (*Mevlid*) yine Kur'an gibi benzersiz kalmıştır. Günümüz Türkçesine çevirerek manaca aktardığımız beyitlerin asıllarını okuyalım şimdi:

“Yok Rûm'da mesnevî demiş çok
Îrân'a kıyâs olunsa hiç yok

Bu yolda imâm-ı ehl-i irfân
Mevlid eserin yazan Süleymân

Oldur şuarâ-yı Rûm'a üstâd
Oldur eden ehl-i nazmı irşâd

Manzûm o menâkıb-ı mukaddes
İsbât-ı kemâl için ana bes

Bilmem ne sühandır o sühanlar
Âşüfte olur hep işitenler

Yâ Rabb o ne sûziş ol ne sözdür
Sûretde egerçi sâde düzdür

Aşk u sühan anda müctemi'dir
Başdan başa sehl-i mümteni'dir

Dört yüz seneden beri efâzıl
Bir söz demedi ana mümâsil

Tanzirine çok çalışdı yârân
Kaldı yine bikr misl-i Kur'ân” (Ziyâ Bey, 1291/ 1874: I/ 17).

Bilindiği gibi, Nâmık Kemâl (1840-1888), Ziyâ Paşa'nın *Harâbât*'ını tenkit etmek üzere 1291 (1874-75) yılında Magosa'da *Tahrîb-i Harâbât*, 1292 (1875) senesinde ise *Tâkıb* adıyla bir eser yazmış; burada antoloji sahibinin fikir, hüküm ve şiir seçmelerine bazan isabetli, bazan da haksız ve hissi denebilecek itirazlarda bulunmuştur. Kemâl Bey, Ziyâ Paşa'nın Süleyman

Çelebi ve Mevlidi hakkındaki beyitlerine birkaç tenkit yöneltmiştir: Bunlardan biri, *Harâbât*'ın manzum başlangıcında, “Ahvâl-i Eş'âr-ı Türki” (Türkçe Şiirlerin Hâlleri) başlığı altında (s. 7), geçmiş(edebî şahsiyet)ler arasında Ahmed (Paşa, ö. 902/1496-97), Necâtî Bey (ö. 914/1509) ve Zâtî'nin (ö. 953/1546) Türkçe söze temel koyan kişiler olarak gösterilmesine rağmen, “Ahvâl-i Şuarâ-yı Rûm” (Anadolu Şairlerinin Hâlleri) bahsinde *Mevlid* kitabını yazan Süleyman Çelebi'nin Anadolu şairlerine üstat olduğunun belirtilmesidir. *Mevlid*'i yazan Süleyman Çelebi, anılan divan şairlerinden daha önce yaşadığına ve antoloji sahibi tarafından Anadolu şairlerinin üstadı sayıldığına göre, ondan sonra gelmiş edebî şahsiyetlerin Türkçe söze temel koyduklarının söylenmesi bir çelişkidir. Çünkü mesnevi şekli de söz, yani şiir çeşidindedir.

Gerçekten Anadolu'da gelişen Türk edebiyatının en eski temsilcileri arasında Yunus Emre, Âşık Paşa, Germiyanlı Ahmedî, Ahmed-i Dâî, Şeyhî, Süleyman Çelebi gibi şairler vardır. Adı geçen edebî şahsiyetler, Ziyâ Paşa'nın saydığı isimlerden bir veya iki asır kadar önce yaşamışlardır. Bundan dolayı eğer Anadolu'da Türk edebiyatının temelini koyan şahsiyetler sayılacaksa, 15. asrın ikinci ve 16. asrın ilk yarısında yaşamış olanlar değil, 13. asrın ikinci yarısından 15. asrın ilk çeyreğine kadar gelip geçmiş, eserleri ve edebî maharetleriyle benzerleri arasında seçilip ayrılan şair ve yazarların anılması gerekirdi. Nâmık Kemâl, Ziyâ Paşa'nın Türkçe söze temel koyan şairler konusundaki beyitlerini *Tahrîb-i Harâbât*'ın baş taraflarında da tenkit etmiş; bu ifadelerin edebiyat tarihimize uygun olmadığını belirterek Hz. Mevlânâ ve Sultan Veled'in neden unutulduğunu, *Mevlid*'inin her beyti sehl-i mümteni' sayılan “Süleyman Dede”nin niçin hatırlanmadığını sormuştur:

“Eslâfda Ahmed ü Necâtî
Âvâre-i dil-şikeste Zâtî

Türki sühana temel komuşlar

Gerçi temeli güzel komuşlar

yolunda olan ifâdât-ı seniyyelerinin târîh-i edebiyâtımızla hiç muvâfakati var mıdır? Hazret-i Mevlânâ ve Sultan Veled ne cihetle unutulmuş? *Mevlid*'inin her beyti sehl-i mümteni' addolunan Süleyman Dede niçin tahattur buyurulmamış? Şâhidî'nin Türki âsârı acebâ manzûr-ı devletleri olmamış mıdır? Hattâ Mîr Nazîf'in *Müntehabât*'ında bile bir gazeli vardır. Yâhud Ahmed ve Necâtî ve Zâtî dünyâyâ bu saydığım zatlardan mukaddem mi gelmişlerdir?” (Kemâl, 1303: 22).

Nâmık Kemâl'in naklettiğimiz şu itirazında hak verilip doğrulanacak olan soru da tenkit edilebilecek soru da vardır. Mevlânâ, eserlerini Farsça yazdığı için onun Ziyâ Paşa tarafından Anadolu'da Türkçe söze (şiire, edebiyata) temel koyanlar arasında sayılmamasında itiraz edilecek bir taraf yoktur. Ayrıca Sultan Veled'in Farsça yazdığı manzum eserlerinde Türkçe şiir ve beyitler az sayıda olduğundan, onların *Harâbât* sahibince bilinmediği yahut hatırlanmadığı ileri sürülebilir. Ayrıca Nâmık Kemâl'in, Türkçe söze temel koyanlardan bahsederken mealen "Şâhidî'nin Türkçe eserleri görülmemiş midir?" diyerek Ziyâ Paşa'ya soru sorması, bizce, bu konuda kendisinin de yanıldığını göstermektedir. Çünkü tenkit sahibi, "Şâhidî'nin Türkî âsârı..." (Türkçe eserleri) derken onun başka dilde de (Farsça) eserleri bulunan bir edebî şahsiyet olduğunu ima etmektedir. Mevlânâ ve Sultan Veled'den sonra Şâhidî'yi anması ise, Mevlevî tarikatine mensup Muğlalı şairi (ö. 957/ 1550) kastettiğini düşündürmektedir. Anılan mahlası edebiyat tarihimizde kullanmış diğer birkaç şairin de 15 ve 16. asırda yaşadığı bilinmekte; bu durumda Nâmık Kemâl'in Şâhidî'yi Ahmed (Paşa), Necâtî ve Zâtî'den önce yaşamış sandığı anlaşılmaktadır. Ancak 19. asrın son çeyreğine girilirken şuarâ tezkireleri, divanlar ve mesnevilerin çoğunun elyazması hâlinde, başka bir ifadeyle henüz basılmamış, kütüphane kataloglarının da bütünüyle faydalanılacak biçimde hazırlanmamış olduğu hatırlatılırsa, o yıllarda Türk edebiyatı tarihine dair bilgi veren kişilerin hata ve noksanları bir dereceye kadar mazur görülebilecektir.

Nâmık Kemâl'in Ziyâ Paşa'ya bu konuda yönelttiği itirazlardan biri, çok faziletli kişilerin dört yüz seneden beri *Mevlid*'e benzer bir söz söyleyemediği, yani eser meydana getiremediği, diğeri ise anılan kitabın bu yönden Kur'an gibi benzersiz kaldığıdır:

"Bu yolda imâm-ı ehl-i irfân
Mevlid eserin yazan Süleymân

Oldur şuarâ-yı Rûm'a üstâd
Oldur iden ehl-i nazmı irşâd.'

Öyle mi? Acâyip! Hani ya yukarıda 'Ahvâl-i Eş'âr-ı Türkî' bahsinde
'Eslâfda Ahmed ü Necâtî
Âvâre-i dil-şikeste Zâtî

Türkî sühana temel komuşlar
Gerçi temeli güzel komuşlar'

denilmişdi ya! Mesnevî tarzı Türkçe sühan nev'inden değil midir? Yoksa Ahmed ve Necâtî ve Zâtî sâhib-i *Mevlid* Süleyman Dede'den mukaddem midir? Bir de Süleyman Dede'nin *Mevlid*'i hakkında:

'Dört yüz seneden beri efâzıl

Bir söz demedi ana mümâsil'

beyti ne mütâlea ile îrâd buyurulduğunu suâle cesâret eylesem, acebâ mâzûr tutulur muyum? Ayıp değil a; anlayamadım!

Bendenizin bildiğime kalırsa Süleyman Dede Sultan Orhan asrı ricâlinden olarak, hattâ Âlî'nin *Kühü'l-ahbâr*'ında tafsîl olduğu üzere Şehzâde Süleyman Paşa'nın 128¹ târihinde Rumeli'ye vukû' bulan güzârını

Kerâmet gösterüp halka suya seccâde salmışsun;

Yakasın Rûm ili'nin dest-i takvâ ile almışsun!

beytiyle tebrîk eylemişdir. Bu hâle nazaran merhûmun cihân-ı maârif ve edebde zuhûru beş yüz elli seneyi mütecâviz iken dört yüz seneden beri *Mevlid*'ine nazîre söylenilemediğinden bahsetmekte mânâ nedir? Acebâ yüz elli senedir *Mevlid*-i *Nebevî* manzûmesi kâbil-i tanzîr olmamak meziyyetinden sâkıt mı oldu? Yoksa şâirin:

Ya meger der ibâret-i Türki

Beş yüz altun dü-vist dînârest

kavli gibi Türk'ün ıstılâhât-ı şi'riyyesinde dört yüz sene tâbiri beş buçuk asır mânâsını mı ifâde eder?

Mevlid manzûmesinin dâ'imâ kabûl-i âmmeye mazhar olagelmesine nazaran ihtimâl ki re'y-i 'âlileri gibi,

Aşk [u] sühan anda müctemi'dir

Başdan başa sehl-i mûmteni'dir

Şu kadar var ki bir eser ne kadar ber-güzide olsa ve hattâ efsah-ı nâs olan Nebiyy-i Âhir Zamân Aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimizin ehâdis-i seniyyelerinden bulunsa 'misl-i Kur'an' teşbîhiyle vasf etmeğe fikhen ve kelâmen ve aklen ve edeben cevâz var mıdır bilemem? Bu cevâzı efendimiz gibi zamânımızın allâme-i edebi addolunan ve hattâ üç büyük millet-i İslâmiyye lisânının kâffe-i âsâr-ı şi'riyyesini intihâb ve muhâkemeye tabîyatında iktidâr gören bir nihrîr-i sâhib-kemâlâtın âsârında taharrî eyledim.

'Kur'an ne aceb olursa fâ'ik

Mahlûka şebîh olur mu Hâlik'

¹ Bu tarihin dizgici yanlışından dolayı hatalı çıktığı anlaşılıyor. Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçiş yılı, Hicri 755/ Miladi 1354 veya bazı tarihi kaynaklara göre 758/ 1356-57 yılıdır.

beytine nazaran zât-ı devletlerinin dahi o teşbîh câ'iz olabilmek i'tikâdında bulunmadıklarını anladım. Binâ'en aleyh *Mevlid-i Nebevî* manzûmesi hakkında olan 'Kaldı yine bikr, misl-i Kur'ân' mısra'ını dahi eş'ârda kavâid-i akliyye ve nakliyye ile tekayyüdsüzlük i'tiyâdından neş'et etmiş bir sürç-i lisân olduğuna hükmetmekden başka bir çâre bulamadım." (Kemâl, 1303: 99-103).

[Günümüz Türkçesiyle:

Bu yolda imâm-ı ehl-i irfân

Mevlid eserin yazan Süleymân

Oldur şuarâ-yı Rûm'a üstâd

Oldur iden ehl-i nazmı irşâd.'

(İrfan sahibi kişilerin bu yolda öncüsü, *Mevlid* eserini yazan Süleyman Efendi'dir. Anadolu şairlerine üstat odur. Manzum söz söyleyen kimselere, yani şairlere doğru yol gösteren odur.)

Öyle mi? Acayip! Hani ya yukarıda 'Ahvâl-i Eş'âr-ı Türki' (Türkçe Şiirlerin Hâlleri) bölümünde

'Eslâfda Ahmed ü Necâtî

Âvâre-i dil-şikeste Zâtî

Türki sühana temel komuşlar

Gerçi temeli güzel komuşlar'

(Geçmişler arasında Ahmed Paşa, Necâtî ve kalbi kırık avare Zâtî, Türkçe söze temel koymuşlar. Gerçi temeli güzel koymuşlar...) denilmişti ya! Mesnevi şekli Türkçe şiir çeşidinden değil midir? Yoksa Ahmed, Necâtî ve Zâtî, *Mevlid*'i yazan Süleyman Dede'den önce midir? Bir de Süleyman Dede'nin *Mevlid*'i hakkında:

'Dört yüz seneden beri efâzıl

Bir söz demedi ana mûmâsil'

(Çok faziletli kişiler, dört yüz seneden beri ona benzer bir söz söylemedi.)

beytinin hangi düşünme ve inceleme sonucuna göre söylendiğini sormaya cesaret etsem, acaba mazur tutulur muyum? Ayıp değil a; anlayamadım!

Bendenizin bildiğime kalırsa Süleyman Dede, Sultan Orhan zamanı adamlarından olarak, hattâ Âli'nin *Künhü'l-ahbâr*'ında ayrıntılarıyla açıklandığı üzere Şehzâde Süleyman Paşa'nın 755 tarihinde Rumeli'ye olan geçişini

Kerâmet gösterüp halka suya seccâde salmışsun;

Yakasın Rûm ili'nin dest-i takvâ ile almışsun!

(Halka keramet gösterip suya seccade salmışsın. Rumeli sahilini takva eliyle almışsın!) beytiyle tebrik etmiştir. Bu hâle göre merhumun kültür ve edebiyat dünyasında görünmesi, beş yüz elli yılı aşmışken, dört yüz seneden beri *Mevlid*'ine benzer söz söylenilemediğinden bahsetmekte mânâ nedir? Acaba yüz elli senedir *Mevlid-i Nebevî* manzumesi nazire söylenmesi mümkün olmamak üstünlüğünden düşmüş mü oldu? Yoksa şairin:

Ya meger der-ibâret-i Türki

Beş yüz altın dü-vîst dînârest

(Yoksa Türkçede beş yüz altın ikiyüz altın mı demektir?!) sözü gibi Türk'ün şiir terimlerinde dört yüz sene deyişi, beş buçuk asır mânâsını mı anlatır?

Mevlid manzumesinin her zaman bütün halkın kabulüne erişmiş olagelmesine bakılırsa, ihtimal ki (şahsınızın) yüksek görüşleri gibi,

Aşk [u] sühan anda müctemi'dir

Başdan başa sehl-i mümteni'dir

(Aşk ve söz onda birleşmiştir. Baştan başa sehl-i mümteni'dir...)

Şu kadar var ki, bir eser ne kadar seçkin olsa ve hattâ insanların en düzgün konuşanı Âhir Zaman Peygamberi (Hz. Muhammed) -üzerine dua ve selam olsun- Efendimizin yüksek hadislerinden bulunsa bile 'misl-i Kur'an' (Kur'an gibi) benzetmesiyle tarif edip övmeye fıkıh, kelâm, akıl ve edebe göre izin var mıdır, bilemem? Bu izni, efendimiz gibi zamanımızın her şeyi bilici edebiyat âlimi sayılan ve hattâ üç büyük Müslüman milleti dilinin bütün manzum eserlerini seçme ve inceleyip değerlendirmeye yaratılışında güç, kuvvet gören bir olgunluklar sahibi âlimin eserlerinde araştırdım...

'Kur'an ne aceb olursa fâ'ik

Mahlûka şebih olur mu Hâlik'

(Kur'an'ın üstün olmasına şaşılır mı? Yaratılan, yaratılmış olana benzer mi?!)

beytine göre, saygıdeğer kendilerinin de o benzetmenin uygun olabilmesi inancında bulunmadıklarını anladım. Bundan dolayı Hz. Peygamber'in doğumuna dair manzume hakkında olan 'Kaldı yine bıkır, misl-i Kur'an' (Yine Kur'an gibi benzersiz kaldı) mısraının da şiirlerde akli ve nakille öğrenilen kaidelere bağlı olmama alışkanlığından meydana gelmiş bir dil sürçmesi olduğuna hükmetmekten başka bir çare bulamadım.]

Nâmık Kemâl, Gelibolulu Mustafa Âli'nin (948-1008/1541-1600) *Künhü'l-ahbâr* (Haberlerin Aslı) adlı tarihindeki bilgilere dayanarak "Süleyman Dede"yi Orhan Gazi'nin oğlu Şehzade Süleyman Paşa'nın (ö. 758/ 1357?) çağdaşı saydığı için, Ziyâ Paşa'nın "Dört yüz seneden beri..." ibaresine itiraz etmekte; merhumun marifet ve edep, günümüz söyleyişiyle kültür ve edebiyat

dünyasında ortaya çıkışının üzerinden beş yüz elli yılı aşkın bir zaman geçtiğini belirtmektedir. Hâlbuki tenkit yazarının bu itirazı, Gelibolulu Âlî'nin verdiği, Süleyman Çelebi'nin Süleyman Paşa'yla meşrebi bir adaş olduğu ve ara-sıra onun meclisine girip sohbetiyle şeref kazandığı, Rumeli kıyısına geçişi üzerine tebrik mektubu kaleme alıp

“Velâyet gösterüp halka suya seccâde salmışsun

Yakasın Rûm ilinün dest-i takvâ ile almışsun”

beytini yazdığı² manasındaki hatalı bilgiden ileri gelmiştir. Gelibolulu Âlî, *Künhü'l-ahbâr*'ın aynı cildinin daha sonraki bir sayfasında, Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçişini tebrik eden ve o münasebetle anılan parlak beyti yazan kişinin, Süleyman Çelebi'nin dedesi Şeyh Mahmud olduğunu anlatır.³ Süleyman Çelebi'nin önce Yıldırım Bâyezid'in (saltanatı 791-805/1389-1403) divanında, sonra Bursa'da H. 802 (M. 1399-1400) senesinde yaptırdığı Ulucami'de imam olduğu⁴, mevlidini –bazı eski tarihli nüshaların sonundaki beyitten anlaşıldığına göre- H. 812 (M. 1409-10) yılında bu şehirde yazdığı⁵

² “Hattâ nâzım-ı *Mevlûd-i Nebî* Süleymân Çelebi ki müşârun ileyh Süleymân Paşa-yı gâzinün semiyî-i hem-meşrebi ve ahyânen ser-halka-i bezmine dâhil olup musâhabetiyle şeref kesb iden hem-nâm-ı müeddebi idi, mücâhid-i büzürgvârun Rum ili yakasına geçdüğünü işi[t]di, tehniyet-i gazâyâ duâ-nâme-i bihemtâ inşâ idüp münâsebetle bu matla'-ı garrâyı imlâ itmiş idi. Beyt: Velâyet gösterüp halka suya seccâde salmışsun/ Yakasın Rûm ilinün dest-i takvâ ile almışsun” (Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, ts. V/46).

³ “Ve mezbûr Süleymân Çelebi'nün Şeyh Mahmûd nâm cediti egerçi ki şi'rle küllî iştihâr bulmamış ve bir mahlas ihtiyârıyla ebyâtını tedvîne rağbet kılmamış, lâkin asrı halkınun zebân-ı vukû'una göre câ-be-câ ebyât ü matâli' nazmına ikdâm ider imiş. Muharrir râst geldükde temâm gazel dahi söyler imiş. Merhûm Süleymân Paşa bin Orhan Gâzî ki Rûmilini açan ve Gelibolu câniblerindeki leb-i deryâyı gark-ı hûn eyleyüp kanlar saçan evvelâ anlardur ve mezâr-ı şerifi Gelibolı'ya nısf menzil karîb olan Bolayır'da vâki'dur, sallâr düzüp ashâb-ı cihâdla Rûmiline geçdükde mezbûr Şeyh Mahmûd tehniye-i gazâ hıdmetini edâ idüp şehzade-i cihâd-iktirâna bir duâ-nâme yazup içinde bu matla'ı edâ kılmış. Beyt: Velâyet gösterüp halka suya seccâde salmışsın/ Yakasın Rûmilinün dest-i takvâ ile almışsın” (Gelibolulu Mustafa Âlî, ts. V/116. Bazı küçük farklarla: İsen, 1994: 101-102).

⁴ Bu konuda Âşık Çelebi Tezkiresi ve Gelibolulu Âlî Tarihi'nde şu bilgi verilir: “Cümleden biri merhûm-ı merkûmun kendi imâmı Süleymân Fakih'dür ki fevtinden sonra Burusa'da binâ itdüğü Câmî-i Kebîrün imâmı ve beyne'n-nâs 'Süleymân Mevlidi' demekle ma'rûf Mevlid'ün nâzım-ı nazm-ı pür-intizâmı idi.” (Owens, 1971, I/19b-20a); “Pes bu zümreden biri Süleymân Çelebi cenâblarıdır ki Yıldırım Bâyezîd Hân'un zamân-ı sıhhatinde divân-ı hümâyûn imâmı idi. Ba'dehu Yıldırım Hân'un fevtinden sonra Burusa'da ihyâ itdüğü câmî'un imâmı oldu.” (Gelibolulu Mustafa Âlî, ts. V/ 115. Bazı küçük farklarla: İsen, 1994: 101).

⁵ Mevlidin adı, tamamlanış yılı ve yeri hakkındaki beyitlerin bulunduğu görülen ve H. 10/ Miladi 16. asırda çoğaltıldığı, istinsah tarihlerinden anlaşılan bazı nüshaları: Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Fatih Bölümü, nr. 5430/1, vr. 1b-29b; istinsah tarihi: 967 yılı Zilhicce ortaları/ 1-11 Eylül 1560, Nuruosmaniye Yazma Eser Ktp. nr. 3902, vr. 1b-33b Rebiu'l-âhîr ayı sonları 981 (19-29 Ağustos 1573), Millet Yazma Eser Ktp. Manzum, nr. 1357, istinsah yılı 1000/ 1591-92.

göz önünde tutulduğunda, Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'yla görüşmesi pek mümkün görünmemektedir.

Diğer taraftan, *Harâbât*'ın yayınlandığı Hicrî 1291/ Miladi 1874 yılından dört yüz sene çıkarıldığında, H. 891/ M. 1486 elde edilmekte; bu ise *Mevlid*'in yazıldığı anlaşılan H. 812/ M. 1409-10 tarihine uygun gelmemektedir. Ziyâ Paşa, “dört yüz” yerine yaklaşık bir hesapla vezni de bozmayacak “beş yüz” kelimelerini kullansaydı, daha isabetli olurdu.

Ancak şairin, pek faziletli kişilerin asırlardır *Mevlid*'e benzeyen bir eser yazamadığını belirtirken onun Kur'an gibi benzersiz kaldığını söylemesi, mensup olduğu İslâm dini esasları ve adabı bakımından dikkatsizce bir beyandır. Çünkü *Mevlid* bir beşer eseri, Kur'an ise, bütün müminlerin, Müslümanların inandığı üzere, müteaddit ayetlerdeki “...benzerini getirin!” mealindeki meydan okumalara⁶ rağmen, şüphe veya inkâr edenlerin tamamı yahut bir kısmının benzerini ortaya koyamadıkları Allah kelâmıdır. Bundan dolayı Nâmık Kemâl'in o konudaki itirazı bizce de gerekli ve yerindedir.

Osmanlıların son devrinde yetişmiş âlim ve yazarlardan Bereketzâde İsmâil Hakkı Bey (1851-1918), *Yâd-ı Mâzî* adlı eserinde Ziyâ Paşa'nın *Mevlid*'i yazan Süleyman Dede'ye hususi bir hürmeti olduğunu, Anadolu'nun geçmiş şairlerinden bahsedildiği zaman, “Eserlerim içinde en çok övündüğüm Terci'-i Bend ve Terkîb-i Bend'imdir. Dede'yi bunun da ötesinde görüyorum” dediğini anlatır. Bereketzâde'ye göre, zaten Paşa'nın, Hz. Peygamber'in (doğumu) menkıbesini yazan şair hakkındaki hususi saygısını anlatmaya gerek yok; *Harâbât*'ta o konuda yer alan beyitleri bu duygusunu güzelce dile getirmektedir:

“Menkabe-i velâdet-i Risâlet-penâhî nâzımı Süleyman Dede'ye Paşa'nın hürmet-i mahsûsası var idi. Şuarâ-yı sâlife-i Rum'dan bahsolunduğu vakit, 'Âsârım içinde en ziyâde iftihâr eylediğim, *Terci'-i Bend* ve *Terkîb-i Bend*'imdir. Dede'yi bunun da ötesinde görüyorum' der idi. Zâten Paşa'nın nâzım-ı menkabe-i Nebeviyye hakkındaki hürmet-i mahsûsasını hikâye etmeğe hâcet yok. *Harâbât*'ın ebyât-ı âtiyyesi buna tercümân-ı belîğdir: (...)” (Bereket-zâde İsmâil Hakkı, 1332⁷: 271-272).

Ziyâ Paşa'nın, Süleyman Dede Mevlidini, kendi eserleri içinde en fazla övündüğü *Terci'-i Bend* ve *Terkîb-i Bend*'in ötesinde gördüğünü söylemesi,

⁶ Kur'an, Bakara Suresi, 2/ 23-24; Yunus Suresi 10/ 37-39; Hud Suresi 11/ 13.

⁷ Baskı yılı iç kapakta sehven 1232 şeklindedir.

bizce, bir yönden hayret, diğer yönden takdirle karşılanabilecek bir sözdür. Çünkü Süleyman Çelebi'nin Mevlidi, asırlar boyunca hem halk, hem de ileri gelenler tarafından çeşitli vesilelerle yaygın biçimde okunmuş, dinlenmiş, beğenilmiş bir eser; Ziyâ Paşa'nın iftihar ettiği iki şiiri ise, her ne kadar bilhassa *Terkîb-i Bend*'inin bazı beyitleri atasözü gibi yaygınlaşmış ve ona bazı nazireler yazılmışsa da aynı nisbette rağbet ve şöhrete erişmemiştir. Şairin kendisinin *Terci'-i Bend* ve *Terkîb-i Bend*'iyle öyle müstesna bir alâka, sevgi ve saygıya mazhar eseri mukayese etmeye yeltenmesi, kabiliyet ve meziyetine aşırı güvenini gösteren bir söz fakat Süleyman Dede'yi bunların ötesinde görmesi ise haddini bilme, insaf ve değerbilirlik alâmeti sayılabilecek bir davranıştır.

Ziyâ Paşa'nın *Harâbât* mukaddimesinde Süleyman Çelebi ve Mevlidi hakkındaki övgüleri, Mehmed Şemseddin (Ulusoy, 1867-1936)⁸, Köprülüzâde Mehmed Fuad (1890-1966)⁹, Bursalı Mehmed Tâhir (1861-1925) (Bursalı Mehmed Tâhir, 1333: II/ 222), İbrahim Necmi (Dilmen, 1889-1945)¹⁰, Faruk Kadri Timurtaş (1925-1982)¹¹ gibi adı geçen 15. asır Osmanlı şairi ve onun meşhur eserinden bahseden yahut söz konusu metin hakkında kitap yazıp yayınlayan çeşitli yazarlar tarafından kayda değer bulunarak anılmıştır.

Süleyman Çelebi'ye Mal Edilen Bir Beyit

Biraz önce Nâmık Kemâl'in *Tahrîb-i Harâbât* adlı eserinde, bir beyti –Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr*'ında yer alan çelişkili bilgidен dolayı– “Süleyman Dede”ye ait gösterdiğini anlatmıştık. Bu yanlışın sonraki yıllarda başka yazarlar tarafından da tekrar edildiğine rastlanmaktadır. Birkaç örnek vermek gerekirse, şunlar anılabilir:

1) Bilindiği gibi Ebüzziyâ Tevfik (1849-1913), Şinâsî'nin 1863 ve 1870 yıllarında bastırıldığı *Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye* (Osmanlı Atasözleri) adlı eserini bazı ilavelerde bulunmak suretiyle H. 1302/ M. 1885 yılında yeniden

⁸ “Birçok fuzalâ, bâ-husûs merhûm Ziyâ Paşa senâ-hân olarak ‘sehl-i mümtenedir’ demişler.” (Kara ve Atlansoy 2021: 550).

⁹ “Ziyâ Paşa da dâhil olduğu hâlde bütün Osmanlı erbâb-ı fikir ve tenkîdi Süleyman Çelebi'nin bu eserine âdetâ fevka't-tabîa bir mâhiyet atf ederler.” (Köprülüzâde Mehmed Fuad, 1329/ 1914: 3. Yazar, aynı yazıyı bazı ufak-tefek değişikliklerle bir dergide tekrar yayınlamıştır: “Köprülüzâde Mehmed Fuad, 1918: 18).

¹⁰ “Arap ve İran edebiyâtında ve hattâ daha sonraları bizim edebiyâtımızda da birçok mevlidler yazıldığı hâlde Süleyman Dede'nin mevlidi dâ'imâ fazl ü rûchâniyetini muhâfaza ederek, Ziyâ Paşa'nın: Dört yüz seneden beri efâzıl/ Bir söz demedi ana mûmâsil medîhasına bi-hakkın müstahak olmuşdur.” (İbrâhim Necmi, 1338/1922: 39).

¹¹ “Ziya Paşa ise, hayranlığımı şöyle ifade etmektedir: (...)” (Timurtaş, 1990: XIII).

yayınlamıştır. Yazar, burada “Suya seccâde serenlerdendir” tabirine örnek olarak verdiği beytin, Süleyman Dede tarafından Şehzade Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçişi için söylendiğini belirtir: “Süleyman Dede- Beyt- Berâ-yı Mürûr-ı Şehzâde Süleyman Paşa Be-Rûm ili Kerâmet gösterüp halka suya seccâde salmışsun Yakasın Rûm ilinün pençe-i himmetle almışsun” (Şinâsi- Ebü'z-ziyâ, 1302/1885: 294).

Bu beyit, görebildiğimiz kadarıyla ilk olarak 16. asır Osmanlı şair ve tarihçilerinden Gelibolulu Mustafa Âli'nin (948-1008/ 1541-1600) *Künhü'l-ahbâr* adlı tarihinde şu şekilde yer alır:

“Velâyet gösterüp halka suya seccâde salmışsun Yakasın Rûm ilinün dest-i takvâ ile almışsun” (Gelibolulu Mustafa Âli, ts., V/ 46).

(Halka velilik gösterip suya seccade salmışsın; Rumeli sahilini takva eliyle almışsın...)

Biraz önce temas ettiğimiz gibi, Gelibolulu Mustafa Âli, adı geçen tarihinin sonraki bir sayfasında (s. 116) bu beyti Süleyman Çelebi'nin dedesi Şeyh Mahmud'un, Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçişini tebrik etmek maksadıyla yazdığını anlatır. Başka bir ifadeyle Ebüzziyâ Tevfik'in söz konusu beyti “Süleyman Dede”ye ait göstermesi, tarihçi Âli Efendi'nin verdiği çelişkili bilgiden ileri gelmiştir. İbrahim Necmi (Dilmen, 1889-1945)¹², Ahmet Ateş (1913-1966)¹³, Ahmed Es'ad Ben'm¹⁴ gibi bazı araştırmacılar da *Künhü'l-ahbâr* sahibinin bu çelişkisine dikkat çekmişlerdir.

Söz konusu beytin Ebüzziyâ tarafından nakledilen şekli, denebilir ki Nâmık Kemâl'in bu konuda kendisine hitaben yazdığı bir mektuba dayanmaktadır. Kemâl, *Nümüne-i Edebiyyât-ı Osmâniyye* adlı bir nesir antolojisi hazırlayıp neşretmiş olan Ebüzziyâ Tevfik'e hitaben, Midilli'den 15 Haziran 1879'da

¹² “Süleyman Dede'nin târih-i velâdet ve vefâtı mukayyed değilse de Sultan Orhan devrinde tevellüd ettiği ve Sultan Süleymân-ı Evvel devrinden sonra vefât eylediği mâlûmdur. Sultan Orhan devri ricâlerinden olup Süleyman Paşa'nın refikî ve bâlâdaki tebrik beytinin şâiri olduğu rivâyeti galatdır.” (İbrâhim Necmî, 1338/ 1922: 39).

¹³ “Âli, daha önce (bk. *Künhü'l-ahbâr*, adı geçen basma, s. 46), bu beyti Süleyman Çelebi söylemiş gibi göstermektedir. (Ateş, 1954: 24).

¹⁴ “Âli: (Künhül'ahbâr'ında) Bir sahifesinde (Rumeli'ye geçen Süleyman Paşa'nın dostu idi. Velâyet gösterib halka suya seccâde salmışsın/ Yakasın Rumeli'nin dest-i tekvâ ile almışsın beytini o söylemiştir). Diğer bir sahifesinde (Şeyh Mahmud'un torunudur. Süleyman Paşa için söylenen beyit bu Şeyh Mahmud'undur).” (Ahmed Es'ad Ben'im, ts. 70).

yazdığı bir mektupta, Nümûne-i Edebiyât'ın şiir kısmına alınabilecek manzumelerden bahsederken "Süleyman Dede"ye ait gösterilen bu beyti şöyle anar:

"*Mevlid* sâhibi Süleyman Dede'nin de, yine Süleyman Paşa'ya hitâben, Kerâmet gösterip halka suya seccâde salmışsın
Yakasın Rûmeli'nin pençe-i himmetle almışsın
beyti vardır ki, şâir olduğuna delâlet eder." (Tansel, 2013, II/ 434).

Nâmık Kemâl'in yine Ebüzziyâ Tevfik'e hitaben 7 Temmuz 1879'da gönderdiği mektuptan, adı geçen muhatabının, bir beyit için bir adamın anılmasının uygun olmayacağı cevabını verdiği anlaşılmaktadır: "Süleyman Dede'nin şiiri hakkında ettiğin mütâle'a haklı görünür. Bir beyit için, vâkı'a bir adam yâdolunamaz." (Tansel, 2013, II/461). Ancak Nâmık Kemâl'in biraz önce temas edilen mektubundaki ibareyle bu cümleleri, akla şu soru ve itirazları getiriyor: "Süleyman Dede'nin *Mevlid*'i, şair olduğuna delâlet etmez mi? Sadece kendisine aidiyeti şüpheli görünen o beyit mi Süleyman Çelebi'nin şair olduğunu gösterir? Bir değil, yüzlerce beyitten meydana gelen, birçok şair, tezkire, tarih, antoloji ve biyografi yazarı tarafından edebî değeri de takdir edilerek övülen *Mevlid*'i, "Süleyman Dede'nin Nümûne-i Edebiyât'ın şiir parçasında anılması için yeterli değil midir? Nâmık Kemâl'in Ziya Paşa'ya sorduğu gibi biz de soralım: *Mevlid* türü, Türkçe şiir nev'inden değil midir?

2) 19. asrın meşhur âlim ve devlet adamlarından Ahmed Cevdet Paşa (1823-1895), *Kıyas-ı Enbiyâ...* adlı eserinde, söz konusu beyti Süleyman Çelebi'ye mâl eden yazarlardan biridir:

"Süleyman Paşa'nın musâhiplerinden *Manzûme-i Mevlid-i Nebevî* nâzımını meşhur Süleyman Çelebi Süleyman Paşa'nın Rumeli yakasına geçmesi üzerine şu beyti nazm etmiştir.

Beyt: Velâyet gösterüp halka suya seccâde salmışsın

Yakasın Rûmeli'nin dest-i takvâ ile almışsın" (Ahmed Cevdet, 1331: 1012-1013).

3) Gelibolulu Âli'nin *Kühü'l-ahbâr*'da "Keramet gösterüp..." kelimeleriyle başlayan beyti Süleyman Çelebi'ye ait göstermesi, 19 ve 20. asırda başka şair ve yazarlar tarafından da tekrar edilmiştir. Mesela Rıza Tevfik (Bölükbaşı, 1869-1949) 1899'da *İrtikâ* mecmuasında çıkan bir şiirinin başındaki açıklamada bu rivayeti şöyle nakletmiştir:

"Anadolu yakasından Rumeli cihetine geçen kahramanlar, ibtidâ Hamzabey sâhiline çıkmışlar ve Musallâ'da ilk sabah namâzını kılmışlar. *Mevlid* sâhibi

Süleyman Dede, fâtih-i memleket Süleyman Paşa hazretlerinin fırtınalı bir gecede kırk kişiyle bir sala binip Rumeli'ye geçişlerini takdiren tebrik için bi'l-irticâl

Kerâmet gösterüp halka suya seccâde salmışsın

Yakasin Rûmeli'nin pençe-i himmetle almışsın

beytini söylemiş imiş. Osmanlılığın şerefli târihini bilenler bu âvâze-i takdiri o memleketin ufkundan işitir gibi olurlar; o yerlerde başka bir hâl vardır." (Rızâ Tefvîk, 1315/ 1899: 75).

4) Bu beyit, Abdülhak Şinasi Hisar'ın (1887-1963) "hikâye" olarak adlandırdığı *Fahim Bey ve Biz* adlı eserinin ilk baskısında da Süleyman Çelebi tarafından söylenmiş gibi gösterilmiştir:

"Yine tarihşinaslarımızın alâkalanacakları bir bahis olarak, Fahim Bey, meselâ, Rumeli'ne bizim sal ile geçmiş olduğumuzun bir masaldan ibaret olduğunu söylerdi. Evet, vâkıa Süleyman Dede'nin meşhur manzumesi vardı:

Kerâmet gösterip halka suya seccâde salmışsın

Yakasin Rûmeli'nin dest- i takvâ ile almışsın

'Ama, böyle kerameti ben de gösteririm!' derdi, 'zira biz denize o tarihten kırk sene evvel varmıştık ve karşı yakaya geçmek için sala ihtiyacımız yoktu. Zira kırk yıldan beridir ki kadırgalarımız, kalyonlarımız, kayıklarımız vardı. Bu ancak bir şüirdir." (Abdülhak Şinasi Hisar, 1941: 80).

Buradaki "Evet, vâkıa Süleyman Dede'nin meşhur manzumesi vardı." cümlesi, yazarın yanlışını fark etmesi veya okuyucunun ikazı üzerine, eserin 1955'teki baskısında şöyle değiştirilmiştir: "Evet, vâkıa, Süleyman Dedenin yahut Mevlid sahibi Süleyman Çelebi'nin büyük babası Şeyh Mahmud Efendinin meşhur manzumesi vardı." (Abdülhak Şinasi Hisar, 1955: 70).

Ahmed Rifat'ın Tarih ve Coğrafya Sözlüğünde Süleyman Efendi

Lugât-ı Târihiyye ve Coğrâfiyye adlı tarih ve coğrafya sözlüğünün yazarı Ahmed Rifat (ö. 1895), Süleyman Efendi'yi şöyle tanıtmıştır:

"Süleymân Efendi- Sultan Yıldırım Bâyezîd merhûmun imâmı idi. El-ân eyâdi-i hürmet ve i'tibârda bulunan ve nazmı inde'l-bülegâ sehl-i mümteni' hükmünü alan menkabe-i velâdet-i Cenâb-ı Nebevîyi bu zât te'lif eylemiştir. Kabr-i şerîfi Bursa'dadır." (Ahmed Rifat 1300/1882-83: IV/ 58).

Yazarın, Süleyman Çelebi'nin bir müddet ifa ettiği vazife, mevlid türündeki eseri, onun değeri hakkında verdiği bilgi doğrudur. Şairin kabrinin bulunduğu şehre dair kaydı da gerçeğe uygundur. Ahmed Rifat, *Mevlid* hakkında belâgat sahiplerinin sehl-i mümteni' hükmünü verdiklerini söylerken, muhtemelen Evliyâ Çelebi, Ziyâ Paşa ve belki Nâmık Kemâl gibi edebî şahsiyetlerin bu konudaki sözlerine işaret etmiştir.

Ahmet Vefik Paşa'ya göre, Süleyman Çelebi, "lisâna hizmet edenlerden" biri

19. asır devlet adamlarından ve Türkologlarından Ahmet Vefik Paşa (ö. 1891), *Lehce-i Osmânî* adlı sözlüğünde "Türk" ismi hakkında bilgi verirken, Hicrî 8 ve 9. (Miladi 14 ve 15.) asırda "lisân-ı Osmânî", yani Osmanlı diline hizmet eden Âşık Paşa, Elvan Çelebi, Şeyhî, Ahmed Bîcân gibi meşhur âlim ve şairlerden sonra Süleyman Çelebi'yi de sayar: "...Osmanlı'nın terbiye ve terakkî ile teşkil ettiği lisân, Oğuz Türkisinden ayrılıp artık lisân-ı Osmânî oldu. (...) Lisâna hizmet edenlerden Kırşehirî Muhlis Beşe-zâde Âşık Beşe ve oğlu Elvân Çelebi ve Şeyhî ve Ahmed Bîcân ve Süleyman Çelebi meşhurdur." Ahmed Vefik Paşa, 1306: 296).

Bilindiği gibi Âşık Paşa (670-733/ 1272-1332) *Garîb-nâme*, onun oğlu Elvan Çelebi *Menâkıbü'l-kudsiyye* adlı mesnevisi, Şeyhî *divan*, *Husrev ü Şîrîn* ve *Harnâme* isimli eserleri, Ahmed Bîcân *Envârü'l-âşıkîn* başta olmak üzere birkaç dinî, tasavvufî mensur kitabıyla tanınmış edebî şahsiyetlerdir. Süleyman Çelebi ise *Vesiletü'n-necât* ismini verdiği fakat daha çok "*Mevlid*" şeklinde anılan mesnevisiyle meşhur bir şairimizdir. Vefik Paşa'nın ifade ettiği gibi, bu edebî şahsiyetler, eserleriyle Osmanlı diline, daha doğrusu Türkçeye hizmet edenler arasında yer alır.

Muallim Nâcî: *Mevlid-i Şerîf*, herkesin kabulüne mazhar olmuş eserlerdendir.

19. asrın son çeyreğinde eski tarzda eser meydana getiren edebî şahsiyetlerin ileri gelenleri arasında yer alan ve üstadı sayılan Muallim Nâcî (1850-1893), kırka yakın Osmanlı şairinin biyografisini yazarak H. 1305-1306 (M. 1887-88) yılları arasında çıkardığı *Mecmûa-i Muallim*'de yayınlamıştır. Nâcî Efendi, 16. asır edebî şahsiyetlerinden Hâkânî Mehmed Bey (ö. 1015/ 1606) hakkındaki yazısında, onun *Hilye-i Şerîfe*'sinin Süleyman Çelebi'nin *Mevlid-i Şerîfi* gibi bütün halkın kabul ve "takdîsine" erişmiş mübarek eserlerden olduğunu belirtir: "*Hilye-i Hâkânî*, Süleyman Çelebi'nin *Mevlid-i Şerîfi* gibi âmmenin

kabûl ve takdîsine mazhar olmuş âsâr-ı mübârekedendir.” (Muallim Nâcî, 1305/1888:177; Muallim Nâcî, 1307/1890: 51).

Muallim Nâcî, Müslümanlar arasında en çok tanınmış erkek ve kadınlardan sekiz yüz elli kadarının kısaca hâl tercüme(biyografi)lerini ihtiva eden *Esâmî* adlı eserinde Süleyman Çelebi'yi şöyle tanıtır:

“Süleyman Çelebi- Yıldırım Bâyezîd Hân'ın hıdmet-i imâmetinde bulunur pâkdil bir merd-i kâmil idi. Menkabe-i velâdet-i Nebeviyyeyi hâvî olan manzûme-i celîlesi *Hilye-i Hâkânî* gibi âsâr-ı mukaddeseden addolunur. Ne müessir eserdir!” (Muallim Nâcî, 1308/ 1890: 173).

Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'i ile Hâkânî Mehmed Bey'in *Hilye*'si hakkında sarf edilmiş “mukaddes” sıfatını, bazı okuyucuların yadırgayıp tenkit etmesi mümkündür. Şüphesiz ki birer beşer eseri olan iki manzum dinî-edebî metni övmek için kullanılmış olan bu kelimeyle onların, Hz. Peygamber'in doğumu, mucizeleri, hicreti, meziyetleri, güzel ahlâkı, vefatı ve fiziki yapısını ele alıp işlemleri dolayısıyla halk tarafından saygı görüp yüceltildiği ifade edilmektedir. Ayrıca burada şunu da belirtmek -kanaatimizce- tarihî gerçeklere uygun olacaktır ki her ne kadar *Hilye-i Hâkânî* bu türdeki eserlerin tanınmış ve çığır açmış bir örneği ise de Süleyman Çelebi Mevlidi kadar rağbet görmüş ve yaygınlaşmış değildir. Bilindiği üzere, Süleyman Çelebi'nin Mevlidi, Hz. Peygamber'in dünyaya geliş günü olan 12 Rebîulevvel başta olmak üzere Regaib, Berat ve Kadir geceleri, doğum, sünnet, nişan, nikâh törenleri, vefat eden kişinin ruhunu şad etmek için ölümünün 40. günü ve müessese açılışı gibi değişik vesilelerle okunan, ayrıca birçok dile çevrilmiş bulunan, bu gibi yönlerden müstesna bir şöhrete erişmiş eserdir. *Hilye-i Hâkânî*'nin bu kadar rağbet ve teveccüh gördüğünü ileri sürmek, kanaatimizce mümkün değildir. Nâcî Efendi'nin *Hilye-i Hâkânî*'yi Süleyman Çelebi'nin *Mevlid-i Şerîfine* yahut Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'ini *Hilye-i Hâkânî*'ye benzetmesi, belki de edebî görüşlerini göz önünde tuttuğu Ziyâ Paşa'nın adı geçen iki eser hakkında *Harâbât* mukaddimesindeki övgülerinden ileri gelmiştir. Kısacası, *Hilye-i Hâkânî*'nin Süleyman Çelebi Mevlidi kadar meşhur ve yaygın olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Ancak Hz. Peygamber'in fiziki yapısını tasvir edici Arapça rivayetinin, hattatlar tarafından belirli bir plana göre levha hâlinde yazılmış şeklinin, mesken ve ticarethanelerde yaygın olarak bilinip asıldığı söylenebilir.

Tevfik Fikret gençliğinde gayet sofuymuş; Mevlid'den parçalar okurmuş...
Rüşen Eşref (Ünaydın, 1892-1959), “*Tevfik Fikret- Hayâtına Dâir Hâtıralar*” adlı eserinde, şairin gençlik çağında “gayet sofu” olduğunu, *Mevlid*'i sevdiğini

ve ezberindeki parçaları çok tesirli şekilde okuduğunu anlatır: “... Hele gençliğinde gâyet neş’eli imiş. Taklidler yaparmış. Sesi son derece tatlıymış. Şarkılar söylermiş. Mevlidi pek sever ve ezberindeki parçaları pek müessir okurmuş. Gâyet sofu imiş. Her Cumâ gecesi Yâ-sîn’i muhrik bir sesle ölülerine ithâf eder, namaz kılarmış. Sonra sonra neş’esi de azalmış, sofuluğu da.” (Rûşen Eşref, 1919: 138).

Tevfik Fikret’in (1867-1915) yakın ve tanıdıklarından edinilen bilgiye dayalı bu sözler, gençliğinde, yani 1880’li senelerde ve 1890’lı yılların başlarında son derece “sofu” olduğunu, *Mevlid*’i hayli sevdiğini ve o eserden ezberindeki bazı beyitleri okuduğunu göstermektedir. Burada kast edilen *Mevlid*, büyük bir ihtimalle, Süleyman Çelebi tarafından H. 812/ M. 1409-1410 yılında Bursa’da yazılmış ve “*Vesiletü’n-necât*” (Kurtuluş Vesilesi) adı verilmiş eserdir. Çünkü Hz. Peygamber’in doğumu, mucizeleri, miracı, güzel ahlâkı vb. konularda mevlid türünde yazılmış manzum eserlerin en çok tanınmış ve sevilmiş olanı, Süleyman Çelebi’nin adı geçen mesnevisidir. Bilindiği gibi bu metin, halk arasında daha ziyade “Mevlid” veya “Mevlûd” ismiyle anılır; başka bir ifadeyle “Mevlid” dendiğinde de öncelikle Süleyman Çelebi’nin söz konusu eseri anlaşılır.

Sicill-i Osmânî Yazarı Mehmed Süreyyâ’nın Verdiği Bilgi ve İleri Sürdüğü İddialar...

Sicill-i Osmânî adlı biyografik eseriyle meşhur Mehmed Süreyyâ (1845-1909), bu kitabında Süleyman Çelebi’yi şöyle tanıtır:

“Süleyman Çelebi- Mevlevîdir. Sultan Yıldırım Bâyezîd Hân imâmı olup sonra Şehzâde Emîr Süleymân’a nedîm ve musâhib oldu. Sekiz yüz târihinden sonra irtihâl eyledi. Mevzûn bir mevlid-i şerif yazmışdır ki el-yevm mevlidciler okurlar. Şâir ve münşî-i kadîmdir.”

Mehmed Süreyyâ Bey, *Sicill-i Osmânî*’nin dördüncü cildinde “İmâm-ı Sultânîler”, yani Osmanlı hükümdarlarının imamları hakkında bilgi verirken, *Mevlidi* yazan Süleyman Çelebi’nin, Sultan I. Bâyezid ve oğlu Süleyman Çelebi’nin imamı olduğunu bildirir: “Sultân Bâyezîd Hân-ı Evvel hazretlerinin ve mahdûmları Süleyman Çelebi’nin imâmı *Mevlûd-i Şerîf* nâzımı Bursalı Süleyman Çelebi idi.” (Mehmed Süreyyâ, 1311/1893-94: 76).

Kastamonulu Latîfî, tezkiresinde Süleyman Çelebi’nin Bursa’da Emîr Sultan’ın (ö. 833/ 1429) halifeleri ve dervişlerinden olduğunu belirtir (Canım, 2000: 133). Bursalı İsmâil Belîğ de onun “âstâne-i Hazret-i Emîr’e intisâb-ı tâmmı”, yani Hz. Emir Sultan’ın dergâhına tam bağlılığı bulunduğu için, işaretiyle Ulucami’de imam olduğunu anlatır. (Donuk 2016: 354). Bu kayıtlar,

Süleyman Çelebi'nin Emir Sultan'a bağlı bir derviş olduğunu göstermektedir. *Sicill-i Osmânî*'den evvelki biyografi ve tarih kitaplarında Süleyman Çelebi'nin Mevlî olduğuna dair bir kayda rastlamadık. Mevlidinde de bu tarikate mensup olduğunu gösteren yahut düşündürecek bir beyanı yoktur. Mehmed Süreyyâ'nın Süleyman Çelebi'yi Mevlî olarak vasıflandırmasının sebebi, tahminimize göre, Bursalı İsmâil Belîğ'in *Güldestesi*, Hüseyin Ayvansarayî ve Gazzizâde Abdüllatif Efendi'nin vefyatname türünde eserleri gibi bazı önceki metinlerde "Mevlidî Süleymân Çelebi", "eş-Şeyh Süleymân Mevlidî", "Mevlûdî Süleymân Efendi" şeklinde tanıtılmış olması; buradaki "Mevlûdî" veya "Mevlidî" kelimesinin sehven Mevlî biçiminde okunup yazılmasıdır. Anlaşılabileceği üzere adı geçen yazarların Süleyman Efendi ismine "Mevlidî" yahut "Mevlûdî" kelimesini eklemeleri, onu aynı adı taşıyan başka kişilerden ayırt etme isteğinden ileri gelmiştir.

Mehmed Süreyyâ'nın Süleyman Çelebi'yi "Mevlevîdir" diye takdim etmesinin muhtemel bir sebebi de bazı biyografik ve tarihî kaynaklarda onun adıyla bitişik olarak kullanıldığı görülen "Çelebi" kelimesidir. Nitekim edebiyat tarihimize dair bazı araştırma ve yayınları da bulunan sahaf Raif Yelkenci (1894-1974), şairin ismine bitişik bu "çelebi" kelimesini ve bazı eserlerde "Süleyman Dede" şeklinde anılışını delil göstererek Mevlî, belki de Mevlânâ ailesinden olduğunu ileri sürmüştür: "Adına eklenegelen (Çelebi) ve (Dede) sıfatlarından da anlaşılacağı üzere mevlî ve belki de Hazreti Mevlânâ ailesindendi." (Yelkenci, 1949).

Şair Süleyman Efendi'nin bazı biyografik ve tarihî eserlerde "çelebi" unvanıyla da anılmasının muhtemel sebebi üzerinde daha önce bir iddiayı değerlendirirken durmuştuk. *Mevlid*'i yazan şair Süleyman Çelebi'nin "Süleyman Dede" şeklinde anıldığı, 16, 17 ve 18. metinlerinde görülmemekte; Nâmık Kemâl'in (1840-1888) tenkit ve mektup türünde eserlerinde¹⁵ ve –belki

¹⁵ Nâmık Kemâl, Ziyâ Paşa'nın *Harâbât* adlı antolojisini tenkit etmek üzere yazdığı *Tahrîb-i Harâbât* isimli kitabında, *Mevlid* sahibi Süleyman Çelebi'yi "Süleyman Dede" diye anmaktadır: "Mevlid'inin her beyti sehl-i mümteni' addolunan Süleyman Dede niçin tahattur buyurulmamış?" (Kemâl, 1303: 22). "Yoksa Ahmed ve Necâti ve Zâtî sâhib-i *Mevlid* Süleyman Dede'den mukaddem midir? Bir de Süleyman Dede'nin *Mevlid*'i hakkında..." (Kemâl, 1303: 100). Nâmık Kemâl, 15 Haziran 1879'da Ebüzziyâ Tevfik'e gönderdiği mektupta da *Mevlid*'i yazan Süleyman Efendi'den "Süleyman Dede" şeklinde bahseder: "*Mevlid* sâhibi Süleyman Dede'nin de, yine Süleyman Paşa'ya hitâben, Kerâmet gösterip halka suya seccâde salmışsın Yakasın Rümeli'nin pençe-i himmetle almışsın beyti vardır ki, şâir olduğuna delâlet eder." (Tansel, 2013, II/ 434). (Beyitteki imaleleri gösteren işaretler ve ondan sonraki 6. dipnot nakledilmemiştir). Nâmık Kemâl'in, 7 Temmuz 1879

de onun tesiriyle- İbrâhim Necmi'nin *Târih-i Edebiyyât Dersleri* (İbrâhim Necmi 1338/1922: 38-41), Mehmed Âkif'in *Âsım*'ı¹⁶ gibi bazı 19 ve 20. asır yayınlarında müşahede edilmektedir. Bundan dolayı sadece bu "dede" adı da Süleyman Çelebi'nin Mevlevî olduğunu isbat etmeye yetmez. Denebilir ki, şairin ismine "dede" adının eklenişi, cedlerden ilim, irfan sahibi, yaşlı bir kişi ve Emir Sultan dervişi oluşu dolayısıyladır.

Süleyman Çelebi'nin Mevlevî olduğu iddiasını değerlendirirken, başka bir çelebinin *Mevlid*'in kaynakları konusundaki yazılarına temas etmek mümkündür: Mevlânâ soyundan gelen ve son Mevlevî şeyhlerinden olan Veled Çelebi (İzbudak, 1869-1953), 1927'de *Hayat* mecmuasında yayınladığı "Süleyman Çelebi Mevlidi ve Me'hazları" başlıklı yazısında, Âşık Paşa'nın (ö. 733/ 1332) *Garîb-nâme*'si, Erzurumlu Darîr'in *Sîretü'n-Nebî* tercümesi gibi bazı 14. asır eserlerinin *Mevlid* üzerinde tesirli olduğunu örneklerle anlatır. Veled Çelebi, Darîr-i Mevlevî'nin *Sîretü'n-Nebî*'sinde Hz. Peygamber'in doğumuna dair mensur parçayı, Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'inde nazma getirdiğini söyler. Ayrıca anılan siyer kitabında Hz. Peygamber'in doğumu konusunda yer alan manzumeyi de nakleder (Veled Çelebi, 1927: 14-16; 17); böylece Mevlevî bir yazar ve şairin, *Mevlid* üzerinde tesirli olduğunu belirtir. Gerçekten her iki eser arasında yer yer görülen benzerlikler, Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'i yazarken Erzurumlu Mustafa Darîr'in siyer tercümesinden de faydalanmış olabileceğini düşündürmektedir. Ancak sadece bu gibi faydalanmalar da Süleyman Çelebi'nin Mevlevî olduğunu göstermez. Zaten Veled Çelebi de *Mevlid* sahibi ünlü şairin bu tarikata mensup olduğunu ileri sürmemiştir.

Süleyman Çelebi'nin Sultan I. Bayezid ve onun oğlu Süleyman Çelebi'nin imamı olduğu kaydına gelince, daha önce bu konuda naklettiğimiz bilgiyi hatırlatmakla yetineceğiz: 16. asır Osmanlı yazarlarından Âşık Çelebi, şuara tezkiresinde ve Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr* adlı tarihinde Süleyman Çelebi'nin Yıldırım Bayezid'in imamı olduğunu bildirmektedir. Fakat onun

tarihinde yine Ebüzziyâ Tevfik'e gönderdiği mektupta bu konuda şu cümleleri yer alır: "Süleyman Dede'nin şiiri hakkında ettiğin mütâle'a haklı görünür. Bir beyit için, vâkı'a bir adam yâdolunamaz." (Tansel, 2013, II/ 461).

¹⁶ "Hem senin şi'ire müdâfi' çıkışın mânâsız:

Sana şâir diyen, oğlum, seni gördüm yalnız:

Kimi mevlidci diyor..

- Âh olabilsem, nerde!

Yetişilmez ki: Süleyman Dede yükseklerde." (Mehmed Âkif, 1338/ 1919: 1; Mehmed Âkif, 1347/ 1928: 13).

oğlu Emîr Süleyman'ın imamı olduğu konusunda 16-18. asır Osmanlı biyografik eserlerinde her hangi bir kayda rastlamadık. Esasen Emîr Süleyman'ın hayatının daha çok Bursa dışındaki şehirlerde geçtiği, *Mevlid*'i yazan Süleyman Çelebi'nin ise Bursa'da yaşayıp vefat ettiği bilinmekte; buradan dışarı çıktığına dair bir bilgi de –görebildiğimiz kadarıyla bulunmamaktadır.

Mehmed Süreyyâ Bey'in Süleyman Çelebi hakkındaki “Şâir ve münşî-i kadîmdir.” cümlesinin “eski yazardır” manasındaki “...münşî-i kadîmdir.” ibaresi de dikkat nazarımızı çekmektedir. Çünkü Süleyman Çelebi'nin şair olduğunu *Mevlid*'i göstermekte; fakat elde “inşâ”, yani sanatlı nesir tarzında yazı veya eserleri bulunmamaktadır. Biz bu “münşî-i kadîm” tamlamasının, Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr*'ında yer alan şu cümlelerden çıktığını tahmin etmekteyiz: “Hattâ nâzım-ı *Mevlûd-i Nebî* Süleymân Çelebi ki müşârun ileyh Süleymân Paşa-yı gâzî'nün semiyî-i hem-meşrebi ve ahyânen ser-halka-i bezmine dâhil olup musâhabetiyle şeref kesb iden hem-nâm-ı müeddebi idi. Mücâhid-i büzürgvârun Rum ili yakasına geçdüğünü işi[t]di, tehniyet-i gazâyâ duâ-nâme-i bihemtâ inşâ idüp münâsebetle bu matla'-ı garrâyı imlâ itmiş idi.” (Gelibolulu Mustafa Âlî, ts., V/ 46).

Burada Süleyman Paşa'nın Rumeli yakasına geçişini tebrik etmek için Süleyman Çelebi tarafından eşsiz bir dua mektubu yazıldığıнын belirtilmesi, Mehmed Süreyyâ'nın onu eski yazar diye tarif etmesine sebep olmuştur.

Şemseddin Sâmi'nin *Kâmûsü'l-a'lâm*'ında Süleyman Çelebi

Şemseddin Sâmi (1850-1904), *Kâmûsü'l-a'lâm* adlı eserinde Süleyman Çelebi hakkında şu bilgiyi verir:

“Süleyman Çelebi- Kudemâ-yı şuarâ-i Osmâniyyeden olup, mevlid-i Nebî (s.a.v.) hakkında meşhûr ve el-yevm mütedâvil olan manzûme-i makbûlenin nâzımıdır. Fetret zamânında Emîr Süleymân bin Bâyezîd-i Evvel'in himâye ve iltifâtına mazhar olan şuarâdandır. Büyük pederi Mahmûd, Süleyman Paşa bin Orhan Gâzî'nin Rumeli'ye geçtiğini tebrik ile kıt'a-i mezkûrenin fethini tebşîr eylemiş idi.” (Şemseddin Sâmi, 1311/ 1894: 2620).

Görüldüğü gibi, bu kısa hâl tercümesinde Süleyman Çelebi'nin eski Osmanlı şairlerinden ve bugün elden ele dolaşan makbul manzumeyi yazan kişi olduğu belirtilmiş; Fetret Devri'nde (1402-1413) Sultan I. Bayezid'in oğlu Emîr Süleyman'ın koruma ve iltifâtına erişen edebî şahsiyetlerden olduğu ileri sürülmüştür. Bu son iddiayı daha önce başka bir münasebetle ele alıp değerlendirmiş; Süleyman Çelebi ve eser(ler)inden bahseden Osmanlı tarihî ve

biyografik kaynaklarında onun bir dayanağına rastlamadığımızı ifade etmiştik.

Bir Hanım Yazarın Süleyman Çelebi Kabrini Ziyareti

Ahmed Vefik Paşa'nın (ö. 1891) torunu ve Evkaf Vâridat Müdürü İsmâil Hakkı Bey'in kızı olan Fâtıma Fahrünnisâ Hanım (Tezcan, 1876-1969), Bursa seyahat intibalarını H. 1313/ M. 1896 yılında "Hudâvendigâr Vilâyetinde Kısmen Bir Cevlân" adıyla *Hanımlara Mahsus Gazete*'de tefrika etmiştir. (Toska, 2009: 135-161). Fahrünnisâ Hanım'ın bu gezi yazısından, *Mevlid*'i yazan Süleyman Çelebi'nin kabrini ziyaret ettiği de anlaşılmaktadır. Söz konusu mezarın, Sultan II. Abdülhamid'in yakını Hacı Ali Paşa tarafından 17 Receb 1307 (9 Mart 1890) tarihinde tamir ettirildiği (Hayrullah Nedim, 1323/1907: 7) ve taşında şu yazının yer aldığı mâlûmdur:¹⁷ "Manzûme-i menkabe-i velâdet-i Nebeviyye aleyhi's-selâm ve't-tahiyye müellifi Süleyman Efendi merhûmun merkad-i müteberrikidir. Aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufrân." Fahrünnisâ Hanım'ın adı geçen seyahatnamesinde ziyaretini anlattığı, yerini tarif ve şeklini tasvir ettiği mezar, işte beş sene kadar önce onarılmış olan bu kabirdir:

"Bursa'da ziyâretleriyle teşerrûf eylediğim evliyâ-yı izâm ve meşâhîr-i zevil' ihtirâmından ale'l-infirâd bahs eylemek, onların kesret ve taaddüdüne mebnî itnâb-ı kelâmı mücib olacağı cihetle menkabe-i Mevlid-i Nebevî nâzımı merhûm Süleyman Efendi'nin kabri-i 'âlîleriyle bu bahse hitâm vereyim:

Medfen-i müşârün ileyhi ziyâretim tesâdüf kabîlinden oldu. Nefs-i Bursa ile Çekirge arasındaki tarîkin dağ ciheti cesim bir mezaristandır. Her gün araba-süvâr olarak oradan güzâr ederken etrâfına yeşil demir parmaklık çekilmiş sâde fakat gâyet sevimli ve şîrîn bir kabir nazar-ı dikkatimi celb ederek kime mensûb olduğunu merâk ediyor idim.

Bir gün bi'l-iltizâm oradan yaya olarak geçdim. Makbere-i mezkûrenin birkaç kademelik ufak merdiveninden çıkarak meclûbu olduğum kabri-i mebhûsa takarrüb ile kitâbe-i sengini okudum. Meğerse Süleyman Efendi merhûmun değil mi imiş? Bu tesâdüfden o kadar memnûn oldum ki, o vakte kadar nâ'îl olduğu Fâtiha-i Şerîfelerin kim bilir kaç milyonuncusu olmak üzere rûh-ı 'âlisine Fâtiha-i Şerîfeler ihdâ ederek yolumda devâm eyledim. Hakîkaten şu zât-ı muhteremin bi'l-istihkâk nâ'îl olduğu bu bahtiyarlığa ne kadar gıpta

¹⁷ Bu taş, hâlen Bursa Muradiye Açık Hava Müzesi'nde muhafaza edilmektedir. 1317 (1901) yılında Bursa'ya giden ve seyahat intibalarını *Bursa Hâtırası* adını koyduğu eserinde anlatan Hüseyin Vassaf Bey (1872-1929) de Süleyman Çelebi'nin mezar taşındaki yazıyı nakletmiştir. (Kara ve Kemikli 2022: 50).

olunsa sezâdır; Cenâb-ı Rabb-i Rahîm, Habîb-i Ekreminin menkabe-i mevlidinin nazm ve te'lif edilmesine yüz binlerce ağızdan her sene teceddüd ve tekerrür eylemek üzere birçok Fâtiha-i Şerifeler câ'izesiyle nâzımını taltif-i dâ'imîde bulundurarak mükâfât eyliyor. Mükâfât-ı zâhiriyye bu kadar azîm ve 'âli bulunur ise bu yüzden mazhar olduğu ve olacağı saâdet-i mâneviye ne kadar büyük olur, tasavvur etmeli." (Fâtıma Fahrünnisâ, 1313/1896: 2).

[Günümüz Türkçesiyle: Bursa'da ziyaretleriyle şeref bulduğum büyük veliler ve saygıdeğer meşhurlardan tek tek bahsetmek, onların çokluğu ve birden fazla oluşundan dolayı sözü gereğinden fazla uzatmaya sebep olacağı için, Hz. Peygamber'in doğum menkıbesini (Mevlid'i) şiir şeklinde yazan merhum Süleyman Efendi'nin yüksek kabirleriyle bu konuya son vereyim:

Adı geçen mezarı ziyaretim, tesadüf türünden oldu. Bursa merkezle Çekirge arasındaki yolun dağ tarafı büyük bir mezaristandır. Her gün arabaya binmiş olarak oradan geçerken, etrafına yeşil demir parmaklık çekilmiş, sade fakat son derece sevimli ve şirin bir kabir dikkat nazarımı çekiyor; onun kime ait olduğunu merak ediyordum.

Bir gün gerekli görerek oradan yaya olarak geçtim. Anılan kabrin birkaç basamaklık ufak merdiveninden çıkarak çekilmiş olduğum söz konusu mezara yaklaşmakla onun taşındaki yazıyı okudum. Meğerse Süleyman Efendi merhumun değil miymiş? Bu tesadüften o kadar memnun oldum ki o zamana kadar eriştiği Fatiha-i Şerifelerin kim bilir kaç milyonuncusu olmak üzere yüksek ruhuna Fatiha-i Şerifeler hediye ederek yoluma devam ettim. Hakikaten şu saygıdeğer zatın hak ederek nail olduğu bu bahtiyarlığa ne kadar imrenilse layıktır. Çok rahmet ve merhamet edici Yüce Allah, en değerli Sevgili(elçi)sinin mevlid menkıbesini şiir şeklinde yazılmasını, yüz binlerce ağızdan her sene yenilenmek ve tekrarlanmak üzere birçok Fatiha-i Şerifeler armağanıyla kaleme alan şairi devamlı lütufta bulundurarak ödüllendiriyor. Görünen mükâfât bu kadar yüce ve yüksek bulunursa, bu yüzden mazhar olduğu ve olacağı manevi saadet ne kadar büyük olur, düşünmeli...]

Ahmed Midhat: *Mevlid* gibi eserleri okuyabilen kadınlara Yenişehir'de 'molla' unvanı verilir.

Ahmed Midhat Efendi'nin (1844-1912) önce *Tercümân-ı Hakikat* gazetesinde tefrika ettiği, sonra kitap hâlinde bastırıldığı *Gönüllü* adlı "millî roman"ından, 19. asrın sonlarında *Hudâ Rabbim*, *Muhammediye*, *Ahmediye*, *Menkabe-i Mevlid-i Şerif* ve *İlm-i hâl* gibi eserleri okuyabilen kadınlara "molla" dendiğini öğreniyoruz. Çocukluk ve gençlik yıllarında Vidin, Niş, Rusçuk gibi Balkan

şehirlerinde bulunan Ahmed Midhat Efendi'nin bu bilgisinin tanıklık ve tecrübelerine dayandığını söylemek –sanırız- yanlış olmaz.

“Receb'in vâlidesine birkaç defâ düşen münâsebet üzerine 'molla' unvânını vermiş olmaklığımızın sebep ve hikmeti muhtâc-ı izahdır. Yenişehir'de kadınların 'hanım' ve 'molla' ve 'dudu'dan ibâret üç nev' elkâbı vardır. Bunun birincisini mutasarrıf ve hâkim ve muhâsebeci ve mektupçu ve şehrin kudemâ-yı hânedânından olan zevâtın haremelerine tahsis ederler. Öyle her rast gelen kadın 'hanım' unvânını alamaz. İkincisini dahi beyne'n-nisvân mümkün olabildiği kadar okumuş bulunan kadınlara verirler. Burada maa't-teessüf yalnız okumuş bulunan demeye mecbûruz. Zîrâ yeni usûl-i tadrîsimizde çocukların yazması daha kolay ve okuması daha güç olduğu hâlde eski usûl-i tadrîsimizde bilakis kolaylık okumakta ve güçlük yazmakta olduğundan harekeli yazıları okuyabilenler bi'n-nisbe çok bulunur idi de bunlar yazı yazmağa muktedir olamazlar idi. Eski usûlün müsaadesi derecesinde Rumelinde dahi maârif-i nisvâniyyeye ehemmiyet verilir. Kızlardan pek çokları hıfzını dinletirler. Bunlardan daha çokları '*Hudâ Rabbim*' ve '*Muhammediye*' ve '*Ahmediye*' ve '*Menkabe-i Mevlid-i Şerif*' ve '*İlm-i hâl*' ve sâ'ireyi pek güzel okurlar. İşte böyle okumuş olan kadınlara da velev genç olsunlar 'molla' unvânını verirler. Hakikaten kibardan olmamakla berâber okumak dahi bilmeyen kadınlara Yenişehir'de ale'l-umûm 'dudu' derler ki Deliorman ve Tuna ve Balkan taraflarında da bunlara 'kadış' lakabını verirler.” (Ahmed Midhat, 1314/ 1898: 36).

[Günümüz Türkçesiyle: Receb'in annesine birkaç kere düşen münasebet üzerine 'molla' adını vermiş olmamızın sebep ve hikmeti izaha muhtaçtır. Yenişehir'de kadınların 'hanım', 'molla' ve 'dudu'dan ibaret üç çeşit lakabı vardır. Bunun birincisini mutasarrıf, hâkim, muhasebeci, mektupçu ve şehrin eski büyük ailesinden olan kişilerin zevcelerine mahsus kırlarlar. Öyle her rast gelen kadın 'hanım' unvanını alamaz. İkincisini de kadınlar arasında mümkün olabildiği kadar okumuş bulunanlara verirler. Burada üzümlerik belirtelim ki, yalnız okumuş bulunan demeye mecburuz. Çünkü yeni öğretim usulümüzde çocukların yazması daha kolay ve okuması daha zor olduğu hâlde eski öğretim usulümüzde tam aksine kolaylık okumakta ve güçlük yazmakta olduğundan harekeli yazıları okuyabilenler nisbî olarak çok bulunurdu da bunlar yazı yazmaya güç yetiremezlerdi. Eski usûlün müsaadesi derecesinde Rumelinde de kadınların bilgi, hüner ve sanatlarına ehemmiyet verilir. Kızlardan pek çokları Kur'ân-ı Kerim ezberlerini dinletirler. Bunlardan daha çokları '*Hudâ Rabbim*', '*Muhammediye*', '*Ahmediye*', '*Menkabe-i Mevlid-i Şerif*', '*İlm-i hâl*' ve

benzerlerini pek güzel okurlar. İşte böyle okumuş olan kadınlara da genç olsalar bile 'molla' unvanını verirler. Hakikaten büyüklerden olmamakla beraber okuma da bilmeyen kadınlara Yenişehir'de umumiyetle 'dudu' derler ki Deliorman, Tuna ve Balkan taraflarında da bunlara 'kadış' lakabını verirler.] 19. asır sonlarında Rumeli'deki Türklerin, kadınları sosyal konumları ve okuma seviyeleri yönünden nasıl sınıflandırıp adlandırdığını anlatan bu paragraf; aynı zamanda *Mevlid*'in halkın İslami konulardaki belli-başlı bilgi kaynakları arasında yer aldığını, onu okuyabilen kişilerin çevrelerinde bilgin ve hoca sayıldığını göstermektedir. Bu durum, o devir ve diyarda, bir taraftan bilgi edinme imkânlarının sınırlı oluşu ve okur-yazar sayısının azlığından dolayı Arap harfli eserleri sırf okuyabilmenin bile "molla" sayılmaya yettiğini düşündürmekte, diğer taraftan bahis mevzuu eserin Türk milleti nezdinde ne kadar itibarlı bir yeri olduğu hususunda fikir vermektedir.

Hayrullah Nedîm'in Süleyman Çelebi Hakkındaki Eseri

Hudâvendigâr vilâyeti merkez bidâyet mahkemesi reis-i evveli Hayrullah Nedîm¹⁸, H. 1325/ M. 1907'de Hz. Peygamber'in doğumu konusunda mevlid yazan Süleyman Çelebi'nin hayatına dair bir hâl tercümesi (biyografi) yazarak Bursa'da yayınlamıştır:¹⁹ "[Beyne'l]²⁰-enâm Meşhûr Olan Nâzım-ı Manzûme-i Mevlid-i Nebevî eş-Şeyh Süleyman Çelebi Aleyhi rahmeti'llâhi'l-Meliki'l-Aliyy Hazretlerinin *Terceme-i Hâl ve Menâkıbı*". Bu yedi sayfadan ibaret kitapçığın Süleyman Çelebi hakkındaki kısmı incelendiğinde, yazarın Kastamonulu Latîfî'nin şuara tezkiresi, Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr* adlı tarihi, Kâtib Çelebi'nin *Keşfü'z-zunûn...*'u, Bursalı Belîğ'in *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân...* ve Şemseddin Sâmi'nin *Kâmûsü'l-a'lâm*'ından faydalandığı anlaşılmaktadır.

¹⁸ Yazarın hayatı ve eserleri hk. bilgi için bk. Aktan, 2008: 32-33.

¹⁹ Süleyman Çelebi ve Mevlid'e dair bazı yayınlarda bu eserin yazarı Bursalı Mehmed Tâhir, baskı yeri ise İstanbul olarak gösterilmiştir. (Mesela Aymutlu, 1995: 23, 239; Timurtaş, 1990: 171; Pekolcay, 1993: 200). Anılan kayıtların hatalı olduğu muhakkaktır. Çünkü yazar kendisini kitapçığının dış kapağında şöyle tanıtmaktadır: "Hudâvendigâr Vilâyet-i Celîlesi Merkez Bidâyet Mahkemesi Reis-i Evveli es-Seyyid Hayrullah Nedîm Efendi İbnü's-Seyyid Muhammed Şefik Efendi İbnü's-Seyyid Hayrullah Efendi İbnü's-Seyyid Mustafa Efendi İstanbulî." Eserin basıldığı şehir ve tarih, yine dış kapağında şöyle belirtilmiştir: "Maârif Nezâret-i Celîlesinin 17 Receb sene 1325 ve 13 Ağustos sene 323 târih ve üçüncü cildin 217/ 2744 numarolu ruhsat-nâmesiyle Bursa'da Hükümet karşısında Emrî Efendi Matbaası'nda tab' olunmuştur. 8 Teşrin-i Sâni Sene 323." Bu kayıttan, söz konusu kitapçığın Bursa'da, 21 Kasım 1907 tarihinde basıldığı anlaşılmaktadır. Eseri yazan ve onun bastırıldığı yer konusundaki hatalı bilgiyi, iktibasından anlaşıldığına göre, ilkin Aymutlu vermiş; bu yanlış daha sonra başkaları tarafından da tekrar edilmiştir.

²⁰ Üstüne kütüphane numarası yazılı kâğıt yapıştırılmış bu kelimeyi tahminen böyle okuduk.

Yazar, adlarını bildirdiği bu basılmış eserlerden başka, mukayese sonucunda tesbit ettiğimize göre, Ahmet Rifat'ın *Lugât-ı Târihiyye ve Coğrâfiyye*'si, Muallim Nâcî'nin *Esâmî*'si ve Rızâ Efendi'nin *Musahhah Mevlid-i Şerîfi* gibi isimlerini anmadığı bazı yayınlardan da istifade etmiştir.

Hayrullah Nedîm Efendi, burada 16-19. asırda yazılmış eserlerden farklı olarak Süleyman Çelebi'nin doğum yerini ve asıl memleketini çok merak ettiğini, gerek şehrin yaşlı eşrafına, gerek kütüphanelerde ve gerekse dostların yanında bulunan çeşitli tarih kitaplarına başvurduğunu, fakat ikna edici bir sonuç elde edemediğini anlatır. Gerçi bazı değerli kişiler, aldıkları habere göre, Süleyman Çelebi'nin asıl memleketinin Sivas vilayeti içindeki Amasya sancağına bağlı Merzifon kasabası olduğunu söylemişse de yazarın bu konudaki devamlı haberleşmelerle aldığı cevaplar arzusuna uygun düşmemiştir. Önce Hayrullah Nedîm'in söz konusu eserinin doğrudan Süleyman Çelebi ve mevlidiyle alakalı olmayan "İstidrâd" başlıklı bölümü dışındaki asıl kısmını nakledelim; sonra verdiği bazı bilgileri değerlendirmeye çalışalım:

(s. 1) *Terceme-i Hâl-i Nâzım-ı Mevlid-i Nebevî eş-Şeyh Süleymân Çelebi Aleyhi Rahmeti'llâhi'l-Meliki'l-Aliyy,*

Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahim

Ferâ'id-i tahmîd-i Hazret-i Hudâ ve cevâhir-i tasliye-i Cenâb-ı Seyyid-i Enbiyâ ve tarziye-i tercüme-i âl ü ashâb-ı Resûl-i Müctebâ ve duâ-yı mefrûz-ı hilâfet-i uz mâyı ubûdiyyet ve sadâkatkârâne zîver-i zebân-ı iftihâr ve ibtihâc ederek menâkıb-ı mahmûdetü'l-avâkıb-ı nâzım-ı merhûmun rûhâniyetinden dahi istimdâd-ı himmetle kelâma ibtisâr ve ibtidâ eyledim.

Şöyle ki: Müverrih-i nâdire-dân ve tetebbuât-ı târihiyyede bi-hasbi'l-iktidâr himmet-i mebzûlesi ve tedkikât-ı mû-şikâfânesi müselle-i âlemiyân olan 'Âlî nâmiyle şöhret-şîâr Mustafa bin Ahmed bin Abdülmevlâ, bin altı [1597-98] târihinde te'lif etmiş olduğu târihinde Gâzî Osmân Hân ve Gâzî Orhan Hân ve Sultân Murâd-ı Evvel zamânlarında mücerred nazma kâdir bâzı zevât bulunabilirse de şöhret bulmamış. Çünkü ol zamân rağbet-i eş'âr diyâr-ı Acem'de olduğundan diyâr-ı Rûm'da pek de kıymeti olmadığı cihetle şâir nâmına sâhib-i mahlas bir kimse olmayıp Sultân Bâyezîd zamânında ba'z-ı suarâ-yı Acemin vürûdiyle eş'ârın rağbet-i umûmiyyeye mazhariyetiyle peydâ olmuş olmağla Süleymân Çelebi dahi bunlardan bulunduğunu sahîfe-i beyâna koymuş olduğu hâlde şâir-i mârûf Latîfi Efendi'nin tezkiresinde müşârûn ileyh Süleymân Efendi Hacı (s. 2) İvaz Mehmed Paşa İbn Ahi Bâyezîd bin İvaz'ın mahdûmu şâir-i şehîr Atâyi'nin büyük birâderi olmak üzere mezkûrdur.

Ancak müşârün ileyhümânın buldukları zamanların kuyûdât-ı târihiyyeleriyle tatbîkâtı bi'l-icrâ şu ifâdeleri kanâat-bahş olamayacağı gibi meskat-ı re's ve vatan-ı aslîsi hakkında fevka'l-gâye edilen merâk üzerine gerek Bursa'da müsinn eşrâf-ı beldenin mâlûmâtına ve gerek kütübhânelerde mevcûd kütüb-i tevârihle ehîbbâ nezdinde mevcûd kütüb-i mütenevvia-i târihiyyeye mürâcaatla olunan taharriyât ve tetebbuât-ı mütemâdiyeden netice-i muknia istihsâl olunamamıştır. Gerçi bâzı zevât-ı kirâm istihbâra atfen müşârün ileyhin memleket-i aslîsi Sivas vilâyeti dâhilinde Amasya sancağına tâbi' Merzifon kasabası olduğunu söylemekte ve şîve-i nazm ü ifâde, o cihet ehâlisinden bulunduğunu imâ ve işrâb eylemekte ise de bu bâbda edilen muhâberât-ı mütevâliye ile alınan ecvibe de maa't-teessûf arzûya muvâfık düşmemekle berâber Molla Kâtib Çelebi merhûmun *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütübi ve'l-fünûn* nâmiyle te'lif-kerdesi olan Arabiyyü'l-ibâre kitabında Türkçe manzûmenin sâhibi sekiz yüz senesinden [M. 1397-98 yılından] sonra vefât eden Burusevî Süleymân Efendi diyü yazıp Sultan Yıldırım Bâyezîd hazretlerinin vefâtından sonra Bursa'da tavattun ve ikâmet ve vazîfe-i imâmetle meşgul bulunduğunu ilâveten tezkâr eylemiş olması dahi tereddüd-i vâkı'î def' edememekle hakikat-i hâle alâ vechi's-sihha kesb-i vukûf edilememiştir.

Merhûm-ı müşârün ileyh kudemâ-yı şuarâ-yı Osmâniyye'den fezâ'il ve irfâniyle hâtem-i Süleymân gibi meşhûr ve elsine-i nâsda hayr ile mezkûr, pâk-dil bir merd-i kâmil olmağla menkabe-i velâdet-i Nebevîyi hâvî olan manzûmesi, *Hilye-i Hâkânî* misillü âsâr-ı mukaddeseden mâdûd olduğu cihetle bülegâ indinde dahi sehl-i mümteni' hükmünü almış ve merhûm-ı mebrûr Sultân Murâd-ı Evvel hazretlerinin mahdûm-ı besâlet-mevsûmları olup 791 [M. 1389] (s. 3) senesinde câlis-i taht-ı Osmânî ve fi 15 Şa'bân sene 805 [10 Mart 1403]²¹ günü târik-i dâr-ı fânî olan cennet-mekân Sultân Yıldırım Bâyezîd Hân hazretlerinin zamânında divân-ı hümâyûn imâmı ve âsitâne-i Hazret-i Emîr'e intisâb-ı tâmmı olduğundan müşârün ileyh hazretlerinin dâr-ı naîme intikâlinden sonra Bursa'da ihyâ-kerdesi olan câmiin imâmı olduğu ve o esnâda hikmet-i Hudâ kürsî-nişîn bir vâiz-i muhterem لا نفرق بين احدٍ من رسله nass-ı şerîfini tefsîrden dem urur iken ma'nâ-yı şerîfini vech-i âhara tahvîl edip, yâni diğere âyet-i celîleden gaflet ederek hilâf-ı irâde-i İlâhiyye tefsîr ve va'z etmesi, Bursa ehâlisinin i'tikâdını ihlâl ve ifsâda sebebiyet vermekle merhûm-ı müşârün ileyh dahi (mesnevî)

²¹ I. Bâyezîd'in anılan tarihten iki gün önce (8 Mart 1403'te) vefat ettiği de nakledilmiştir. (AC).

Ölmeyüp İsa göge buldığı yol
Ümmetinden olmağ için idi ol

Hem dahi Mûsâ elindeki asâ
Oldı anun izzetine ejdehâ

Çok temennî itdiler Hak'dan bular
Kim Muhammed ümmetinden olalar

Gerçi kim bunlar dahi mürsel dürür
Lîk Ahmed ekmele ü efdal dürür”

diyü nazm eylediği ebyâtiyle mukâbele ve müdâfaada bulunup vâiz-i merkûmu ilzâm eylemesi ehâlî ve sekeneden küçük ve büyüklerin tahsîn ve âferinini celb eylemiş olmasından nâşî mevlûd-i Nebî hakkında na't-ı şerîf inşâdını şevk-ı derûn ve sevk-ı muhabbetle kendisine farızadan addederek 297 beyitden ibâret bulunan manzûmeyi tertîb etmiş ve zamân-ı tanzîm eşref-i sâate müsâdif bulunup belki ekser-i kevâkibin burc-ı şerefde ittifâkına râst gelip âsâr-ı nühüsetden müberrâ zamânda gelmiş ki sene-be-sene yânî sâhib-i Erbil^[1] melik-i efdal Muzafferüddîn Ebu Saîd Alî bin Sebüktekin hazretlerinin eser-i münîf ve ihtirâi olarak altı yüz dört senesi mâh-ı Rebîü'l-evvelinin on ikisinden [Miladi 6 Ekim 1207 tarihinden] bi'l-i'tibâr ilâ yevminâ hâzâ merâsim-i mu'tâde ile kırâ'at (s. 4) edildiğinden başka nice bin mecâlis-i vâcibü'l-iclâlde tilâvet olunduğu ve manzûme-i mezkûrenin nûsah-ı matbûasının bâzısında

'Hem sekiz yüz on ikidir târihi
Bursa'da oldu temâm bil ey ahi'

beyti muharrer olmasına nazaran Hazret-i Emîr'in dâr-ı bekâya irtihâlden yirmi bir sene mukaddem te'lif olunmağla huzûr-ı pür-nûr-ı mürşid-i müşârün ileyhde dahi bi'd-ı defaât kırâ'at edilmiş olacağı vârid-i hâtırdır. Fi'l-hakîka Arabî ve Türkî manzûm ve mensûr birçok mevlid-i Nebvî görülür; ancak işbu manzûmenin fevkinde bilâ hâ'il rağbet-i umûmiyyeye nâ'il olamaması ve kesb-i iştihâr etmemesi, hakîkaten ne büyük ni'met ve ne azîm muvaffakiyettir.

Ecdâdı İrân'dan gelmiş, Şeyh Ahmed-i Yesevî neslinden olmak iddiâsında bulunan onuncu karn-ı hicrî [M. 16. asır] Osmanlı şuarâsından Üskübî Atâ,

^[1] Esmid vezninde Musul kurbünde bir beldedir ve diyâr-ı Şâm'da Sayda nâm şehrin ism-i kadimidir.

egerçi merhûm-ı müşârûn ileyhin manzûmesine hilâf-ı şer' dahl ve taarruz edip buna bedel

'Bağrum firâk odıyla yanmış kebâba benzer
Keyfiyyet ile şi'rûm rengîn şarâba benzer

Bu pâre pâre eski göynükler ile sînem

Yer yer ocağı kalmış şehir-i harâba benzer'

yolunda bir manzûme nazm ederek nazmca hatâsı var ise tashîh etmek üzere merhûm-ı müşârûn ileyhe göndermiş ise de müşârûn ileyh hazretleri dahi manzûmenin serâpâ muhtâc-ı tashîh olduğunu bi'l-beyân îade ve meclis-i va'z ü istifâdesinde îcâb-ı şer'isi vech ile kendisine hisse-i tevbîhi verdiği, rivâyete ma'tûfen *Kâmusü'l-a'lâm*'da görülmüştür.

Nâzım-ı mumâ ileyhin menâkıbını beyân sadedinde bulunan şuarâ-yı şîrin- kelâm Bursevî Belîğ Efendi merhûmun bin yüz otuz beş [M. 1722-23] târihinde tedvîn eylemiş olduğu *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân* nâmiyle mevsûm olan târihinde dahi me'haz i'tibâriyle mânend-i leâli sözlerini bu zemînde rişte-i beyâna dizerek ebnâ-yı nev'ine hîdmet eylemiştir.

Merhûm-ı müşârûn ileyhin ceddî Şeyh Mahmûd Efendi dahi şi'rlle iştihâr etmemiş (s. 5) ve bir mahlas ihtiyâriyle ebyâtını tedvîne rağbet eylememiş. Lâkin asrı halkının zebân-ı vukûına göre câ-be-câ ebyât ve metâli' nazma ikdâm eder ve tamâm gazel söyler imiş. Hattâ merhûm Süleyman Paşa İbn Orhan Gâzi hazretleri Rûmelini ve Gelibolu'yu feth etdiğinde şeyh-i müşârûn ileyh şehzâdeye tehniyet-i gazâ zımnında takdîm eylediği duâ-nâmesine (Beyt) Velâyet gösterüp halka suya seccâde salmışsın

Yakasın Rûm eli'nin dest-i takvâ ile almışsın

diyü bu matlaı arz ile hîdmet-i ubûdiyyeti îfâ eylemiştir. (...) (s. 7)

Nâzım-ı Merhûmun Merkad-i Münîfi

Merhûm-ı mebrûr Bursa'da Eski Kapluca kurbunda Yoğurtlu Baba zâviyesi önünde ve sed üzerinde defin-i hâk-i gufrân ve müstağrak-ı rahmet-i Cenâb-ı Yezdân olup âdâb-ı mahsûsa ve ihtirâmât-ı lâyika ve mergûbe ile âyende ve revendenin ziyâretgâhı ve ehl-i dilin nazargâhı olmağla teyemmünen sâhibü'l-hayrât karîn-i hazret-i şehriyârî devletlü Hacı Ali Paşa hazretleri tarafından 17 Receb sene 1307 [9 Mart 1890] târihinde müceddeden termîm olunmuşdur.

Rahmetu'llâhi aleyhi rahmeten vâsia.

Fî 16 Cümâzi'l-âhir sene 1325 ve fî 14 Temmuz 1323 [27 Temmuz 1907].” (Hayrullah Nedîm, 1323/ 1907: 1-7).

Hayrullah Nedîm, Süleyman Çelebi'nin mevlidini yazış sebebini Latîfi Tezkiresi ve Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr* adlı tarihinden mealen aktarırken –belki de

farkında olmaksızın- biraz değişiklik yapmış; şairin “Ölmeyüp İsa göge buldığı yol” mısraıyla başlayan beyitleriyle vaizin iddiasına karşılık verdiğini ve böylece delil göstererek onu susturduğunu yazmıştır. Yine kitapçık sahibi, mevlidin “297 beyitden ibâret” bulunduğunu belirtirken, açıkça söylememişse de tahminimize göre, Rızâ Efendi'nin H. 1306/ M. 1888'de tamamlayıp bir müddet sonra bastırıldığı *Musahhah Mevlid-i Şerîf*'indeki beyit sayısını esas almıştır. Yazar, Şemseddin Sâmî'nin *Kâmûsü'l-a'lâm* isimli eserinde Üsküplü Atâ'nın, “Süleyman Çelebi'nin mevlûd manzûmesine dahl” ettiği şeklindeki hatalı naklini, mealen aktarırken, ona bir yanlış daha eklemiştir; adı geçen Üsküplü şairin “-a benzer” redifli beyitlerini *Mevlid'e* karşılık yazdığını sanmıştır. Hayrullah Nedîm'in kitapçığında edinilen yeni bir bilgi, merhum Süleyman Çelebi'nin kabrini hayır sahiplerinden ve Sultan II. Abdülhamid'in yakını Hacı Ali Paşa'nın 17 Receb 1307 [9 Mart 1890] tarihinde tamir ettirmiş olmasıdır.²²

Bazı Edebiyat Tarihlerinde Süleyman Çelebi ve Mevlidi

II. Meşrutiyet devrinin tanınmış yazarlarından ve Fecr-i Âtî edebî topluluğunun kurucularından olan Şehabeddin Süleyman (1885-1919), idadının altıncı ve yedinci yıllarında okutulmak üzere hazırladığı *Târih-i Edebiyyât-ı Osmâniyye* isimli eserinde, Süleyman Çelebi ve Mevlidi hakkında, bilhassa Latîfi Tezkiresi ve tahminimize göre Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr* adlı tarihinden faydalanarak bilgi verir. Süleyman Çelebi'nin İvaz Paşa'nın oğlu ve Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçişini tebrik eden Mahmud'un torunu olduğunu, Emir Sultan'ın halifeleri ve dervişleri arasında yer aldığını, Şehzade Süleyman'ın lütuf ve ihsanına eriştiğini belirtir. Daha sonra Süleyman Çelebi'nin mevlidi, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberlerin en üstünü olduğunu izah ve isbat etmek maksadıyla yazdığını bildiren Ş. Süleyman, bu eserin yazılış sebebini Latîfi Tezkiresi'nden naklen anlatır. Şairin mevlidini “lâ-yemût” (ölümsüz), “mümtâz” (seçkin) ve “sehl-i mümteni”, “nefis” gibi sıfatlarla öven yazar, söz konusu eserin dilinin sade, halka tesir edebilecek şekilde olduğunu, bununla beraber onu ileri gelen kişilerin de hayret gösterme ve takdir etmeden duramayacaklarını belirtir. Müellife göre, her ne kadar Mevlidin dili biraz eskiyse de Süleyman Çelebi şimdi de takdir ve dikkat nazarını çekecek güzel bir eser meydana getirmiş; kitabında her şeyi gayet akıcı ve temiz bir şekilde göstermiştir.

²² Hacı Ali Bey'in Süleyman Çelebi kabrini tamir ettirmesi konusunda 11 Rebiülâhir 1309 (14 Kasım 1891) tarihli *Bursa* gazetesinde şu bilgi vardır: “Müşârün ileyh Hacı Ali Bey efendi hazretlerinin bundan mukaddem dahi mazanne-i kirâmdan Mevlûdi Süleymân Efendi merhûmun indirâsa yüz tutmuş olan kabr-i şerifinin yine mir-i mûmâ ileyh Süleymân Beyefendi vâsitasıyla mükemmelen tâmirine ihtimâm-ı diyânetkârî ibzâli ile zümre-i muvahhidini kendilerine zimmetdâr-ı şükrân eylemişler idi.”

Eserden örnek olmak üzere on iki beyit nakleden yazar, bu kadar kolaylıkla anlatmanın, vakaları son derece güzel hayallerle süslemenin sanatkârca bir kudret ve bilgiye bağlı olduğu fikrindedir. Ş. Süleyman, bahis konusu dinî edebiyat mahsulünün büyük tesir ve yaygın şöhreti hakkında yine Latifi'den aktarmak suretiyle şu bilgileri verir: Süleyman Çelebi'nin Mevlidine nazire olarak pek çok kimseler tarafından birçok eser meydana getirilmişse de hiçbiri makbul olmamış; beğenilmemiştir. Bu tarihten

10. Hicrî (Miladi 16.) asra kadar yüz civarında mevlid yazılmış; bunların içinde (Şeyh Akşemseddin'in oğlu) Hamdî Çelebi'ninki ileri gelen kişiler tarafından takdir edilmiştir. Târîh-i Edebiyyât-ı Osmâniyye'nin öz olarak aktardığımız bu parçasının aslını, Latin harfleriyle verdikten sonra değerlendirmeye çalışalım:

"Süleyman Çelebi- El-ân okunmakta olan Mevlid-i Nebî'nin sâhibidir. Meşhur İvaz Paşa'nın mahdûmudur. Büyük pederi Mahmud, Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye mürûrunu tebrik ile fethini tebşir eylemiştir.

Bu lâ-yemût, bu mümtâz eser hakikaten sehl-i mümteni' kabilindedir. Lisânı gâyet sâde, avâma ilkâ-yı te'sir edebilecek bir tarz ve sûrettedir. Maamâfih havâs da bu san'atın karşısında izhâr-ı hayret ve takdîr etmeksizin duramazlar. Vâkıâ lisânı biraz eskidir. Meselâ 'kılâyım' yerinde 'kılâm', 'hep, bütün' makâmında 'kamu', 'gelmeden' diyecek yerde 'gelmedin' gibi eski sözler kullanmakla berâber hâl-i hâzırda da nazar-ı takdîr ve dikkati celb edecek bir kitâb-ı müstetâb vücûda getirmiştir.

Kitapdaki esas maksad Hazret-i Resûl-i Ekrem'in efdal-i enbiyâ olduğunu beyân ve isbât etmek olup Süleyman Dede'den evvel hiç kimse mevlid-i Nebî yazmamıştır.

Bu Mevlid-i Nebî'nin sebab-i tahriri olmak üzere Kastamonulu Latifi Efendi şu vak'ayı sebep göstermektedir:

'Rivâyet iderler ki bir gün şehr-i Burûsa'da bir vâiz var imiş. Minber-i nesâyih ü mevâiz ü kürsî-i nasihatde لا بين نفرق من احدٍ بى رساله من احدٍ بى ayetin tefsir iderken bu âyet-i kerîme mücebince 'Ben Hazret-i Muhammed Mustafa'yı İsâ Nebiden salavâtullâhi aleyhimâ tafdîl etmezim' diyicek, tâ'ife-i Arabdan bir merd-i güzîn ve gayûr ki dîn-i Resûlullâhın gerçek âşıklarından ve âşık-ı sâdıklarından imiş, gayrete gelüp delâ'il-i kâti'a ve berâhin-i sâtia ile vâiz-i mezbûrî ele alur ve ol şevâhid ü delâ'il ile muhkem mülzem kılır. Meger kim Kur'ân-ı Azîm lafzen ve mânen ol merd-i kâmilin yâdında ve usûl ve fûrûiyle hâtır-ı rûşen-nihâdında imiş. Bi-ihdiyâr dimiş ki 'Hay nâdân u câhil! Sen bu ilm-i tefsîrde kâsır u râcilsin. Âyât-ı azîmenin nâsîhinden ve mensûhundan ve müşâbihinden ve müteşâbihinden gâfilsin. Rusûl beyninde fark yokdur demekden maksad, emr-i risâletde ve husûs-ı nübüvvededir. Merâtib-i fazîletde degil. Eger âyet-i kerîmenin mânâsı min cemii'l-vücûh dimek olaydı ببعدهم فضلنا الرسل ن لك ماناس nice râst gelür!' deyü muhkem muhâsame ve mübâhase itmiş.'

İşte bu hâdis'e üzerine Süleyman Dede bu nefis eseri vücûda getirmiştir.

Merhum, kitâbında her şeyi gâyet selis, nazif bir sûretde izhâr ve irâ'e eder.

Dir Âmine çünki vakt oldu tamâm
Kim vücûda gele ol hayru'l-enâm

Susadım gâyet harâretten katı
Sundılar bir câm dolu şerbeti

Kardan ak idi hem savuk idi
Lezzeti anın şekerde yok idi

İçdim anı oldu cismim nûra gark
İdemedim nûrdan kendimi fark

Geldi bir ak kuş kanadıyla revân
Arkamı sığadı kuvvetle hemân

Doğdı ol sâatde ol sultân-ı dîn
Nûra gark oldu semâvât ü zemîn

Yaradılmış cümle oldu şâdmân
Gam gidüp âlem yeniden buldı cân

Cümle zerrât-ı cihân idüp sadâ
Çağrışuban didiler kim merhabâ

Merhabâ ey cân-ı cânân merhabâ
Merhabâ ey derde dermân merhabâ

Merhabâ ey rahmete'l-li'l-âlemîn
Merhabâ sensin şefiu'l-müznibîn

Merhabâ ey âli sultân merhabâ
Merhabâ ey kân-ı irfân merhabâ

Ey cemâli gün yüzi bedr-i münîr
Ey kamu düşmüşlere sen dest-gîr

Bâlâya derc ettiğimiz şu parçadan anlaşılacağı vechile bu kadar sühûlet, sühûlet-i tab'la hikâye etmek, vakâyii gâyet güzel hayâllerle tezyîn eylemek şüphesiz kudret ve vukûf-ı san'atkârâneye menût ve mütevakkıfıdır. Bâhusûs

bir vak'a-i târihiyeyi silsilesiyle tâkîb etmek için lisâna hiçbir tazyîk icrâ etmemek, sâdeliğini, tabiliğini muhâfaza edebilmek pek büyük muvaffakiyettir.

Husûsiyle hayâlâtdaki mübâlağasızlık ve bununla berâber incelik hakîkaten şâyeste-i takdirdir.

Lisân-ı Osmânî'nin mebâdisinde nasıl bir şekil ve sûretde bulunduğu dâ'ir de bu kitap elimizde en büyük misâldir.

Merhûmun *Mevlid*'ine nazîre olarak pek çok kimseler tarafından birçok âsâr vücûda gelmişse de hiçbiri makbûl ve müstahsen olmamıştır.

Hattâ bu târihten onuncu asr-ı hicrîye kadar yüz kadar mevlid kitabı yazılmış olup yalnız bunların içinde Hamdî Çelebi'ninki havâs tarafından takdir edilmiştir.

Merhum, Bursa'da Hazret-i Emîr Sultan'ın hulefâsından [ve] cümle-i fukarâsından idi. Şehzâde Süleyman Çelebi'nin pek çok lütuf ve ihsânına nâ'îl olmuştur." (Şehâbeddin Süleyman, 1328/ 1910: 32-36).

Şehâbeddin Süleyman, bu Osmanlı edebiyatı tarihinde Süleyman Çelebi ve Mevlidi hakkında bilgi verirken sınırlı birkaç biyografik ve tarihî kaynaktan faydalandığı için, ara-sıra yanılmıştır. Mesela, şairin İvaz Paşa'nın (ö. 831/ 1428) oğlu olduğu kaydı, yazarın düzeltilmesi gereken yanlışlarından biridir. Çünkü 16. asır tarihçilerinden Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr* adlı tarihinde, Kastamonulu Latifi tarafından Süleyman Çelebi'nin eski Osmanlı sultanlarından Murad Hân'a vezir olan İvaz Paşa'nın çocuğu olduğu şeklindeki bilgiye, zaman farkını belirterek itiraz etmiştir. (Gelibolulu Mustafa Âlî, ts., V/ 239-240; İsen, 1994: 119-120). Ayrıca İvaz Paşa hakkındaki tarihî kaynak ve vesikalardan, onun oğulları arasında Süleyman isimli bir kişinin olmadığı anlaşılmaktadır. (Özcan, 1996: 485-486). Osmanlıların son zamanlarında yetişmiş şair, yazar ve kitapseverlerden Ali Emîri Efendi (1857-1924) ise, bir yazısında iki vakıfnameyi delil göstererek Süleyman Çelebi'nin babasının Ahmed Paşa olduğunu ileri sürmüştür. (Ali Emîri, 1335/ 1919: 198-199).

"Süleyman Dede"den evvel hiç kimsenin mevlid-i Nebî yazmadığı bilgisinin de yine Latifi'den nakledildiği anlaşılmaktadır. Bu hüküm, Türk edebiyatı tarihine dair araştırmaların, söz konusu kitabın yayınlandığı 1910 yılındaki seviyesine göre doğru sayılabilir. Fakat İsmail Ünver (1944-2015), 1977'de yayınladığı bir makaleyle Süleyman Çelebi'den önce Türkçe mevlid yazılmış olduğunu ortaya koymuştur: Germiyanlı şair Ahmedî (ö. 815/1412-13),

İskendernâme isimli mesnevisinin bir nüshasından anlaşıldığına göre, anılan metne bir mevlid bölümü eklemiştir; bu manzumeyi H. 810/ M. 1407-1408 yılında Bursa'da yazdığını, onun 615 beyitten meydana geldiğini bildirmek suretiyle müstakil bir eser saydığını da göstermiştir. (Ünver, 1977: 355-411). Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-necâtı*, mevlid türündeki eserlerin en güzeli, en çok okunanı kabul edilmekle birlikte, belirttiğimiz tesbit ve yayından sonra anlaşıldığına göre, ilk örneği değildir.

Yine görüldüğü üzere, Şehâbeddin Süleyman, Osmanlı edebiyatı tarihine dair ders kitabında, Süleyman Çelebi'nin Şehzade Süleyman Çelebi'nin pek çok lütuf ve ihsanına eriştiği bilgisini de vermiştir. Süleyman Çelebi'nin, Yıldırım Bayezid'in oğlu Emir Süleyman'ın sarayında bulunduğu, nedim ve musahibi olduğu, himayesine erişen şairler arasında yer aldığı bilgisi, Avusturyalı tarihçi Hammer-Purgstall'ın (1774-1856) *Devlet-i Osmâniyye Târihi*, (Hammer-Purgstall, 1329: II/105), Mehmed Süreyyâ'nın (1845-1909) *Sicill-i Osmânî* (Mehmed Süreyyâ, 1311: 76) ve Şemseddin Sâmî'nin (1850-1904) *Kâmûsü'l-a'lâm'ı* (Şemseddin Sâmî, 1311/ 1894: 2620) gibi 19. asır eserlerinde yer alır. Bilinen en eski Osmanlı tarihî ve biyografik kaynaklarında dayanağına rastlanmayan bu kayıtların, Süleyman Paşa'yla Sultan I. Bâyezîd'in oğlu Emir Süleyman isimlerinin karıştırılmasından doğmuş olabileceği ihtimali de akla gelmektedir. Gelibolulu Âli Efendi'nin, Süleyman Çelebi'nin adaşı (Orhan Gazi'nin oğlu) Süleyman Paşa'yla ara-sıra görüştüğü şeklinde bilgi verdiğini, bunun diğer bazı bilgi ve vesikalardan dolayı pek mümkün görünmediğini daha önce başka bir münasebetle ifade etmiştik.

Söz konusu edebiyat tarihinde Süleyman Çelebi mevlidinin nazım şekli, bölümleri, beyit sayısı, adı, yazıldığı yıl ve şehir hakkında bilgi bulunmaması ise yazarın temas edilebilecek eksiklikleridir. Ancak bu tür eserlerin, Osmanlı Edebiyatı tarihine dair Batılı ilim adamlarının metotlarından faydalanarak yapılmış ilk araştırma mahsulleri oldukları ve meydana getirildiği yılların ilmi seviyesi göz önünde tutulursa, hata ve noksanları bir dereceye kadar mazur görülebilir.

Fâik Reşad'ın Edebiyat Tarihinde Süleyman Çelebi

Osmanlı edebiyatı tarihi hakkında II. Meşrutiyet'ten sonra eser yazanlardan biri de Fâik Reşad'dır. 1911'de Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi'nde târih-i edebiyât-ı Osmâniyye dersini vermek üzere vekil hocalığa getirilen, 1912-13 yılında ise bu vazifeye asaleten tayin edilen Fâik Reşad (1851-1914)²³, ders

²³ Hayati ve eserleri hk. daha fazla bilgi için bk. Akün, 1995: 103-109.

notlarından meydana gelen kitabında, Süleyman Çelebi'nin hayatı hakkında Bursalı İsmâil Belîğ'in (ö. 1142/1730) kısaca *Güldeste* adıyla anılan biyografik eseri ve Gelibolulu Âli'nin *Künhü'l-ahbâr* isimli tarihinden faydalanarak bilgi verir. Tarihçi Âli Efendi ve ona dayanan Bursalı Belîğ'e göre, Süleyman Çelebi, Süleyman Paşa'yla meşrebi aynı olan ve ara-sıra görüşüp sohbet eden bir kişidir. Daha sonra Yıldırım Bâyezid'in divanında imam olmuş; Emir Sultan'a tam bağlılığı bulunduğu için, onun işaretleriyle Ulucami'de birçok zaman imamlık vazifesini yerine getirmiştir. Âli Efendi, Latîfi'nin tezkiresinde

Süleyman Çelebi'yi Hacı İvaz Paşa çocuklarından şair Atâyî'nin kardeşi olarak yazmakla büyük hata ettiğini de belirtir. Çünkü Atâyî, Sultan II. Murad zamanında (saltanatı 1421-1451), Süleyman Çelebi ise I. Murad devrindedir. (saltanatı 1362-1389). Süleyman Çelebi'nin mevlidi yazmasına sebep olan hadiseyi yine Âli Tarihi'nden nakilde bulunmuş Bursalı Belîğ'den aktaran yazar, bir manzumenin sahibi konusunda açıklama yapar: Mevlidin baş tarafındaki "Ey Hudâ'dan lutf u ihsân isteyen/ Mevlid-i pâk-i Resûlullâha gel" mısralarıyla başlayan kıt'a, Süleyman Çelebi'nin değil, Nâbi (1052-1124/1642-1712) devri şairlerinden İmamzâde Vâli adlı bir şairindir.

Fâik Reşad Bey, adı geçen edebiyat tarihinde, Edirne'de Kara Bulut Mescidi imamı Halîl'in, H. 807 (M. 1404-1405) yılında Süleyman Çelebi Mevlidine Hz. Fâtıma'nın vefatını anlatan bir manzume yazıp katarak zeyl (ek) meydana getirdiğini anlatır. Yazarın anılan kitabındaki Süleyman Çelebi bölümünün özünü verdikten sonra onu nakledip değerlendirmeye çalışalım:

"Süleyman Çelebi

Gâzî Süleyman Paşa'nın sallâr ile Gelibolu'ya ubûrunda:

Yakasın Rûm ilinin dest-i takvâ ile almışsın

Kerâmet gösterüb halka suya seccâde salmışsın

beytini söylemiş olan Şeyh Mahmûd'un nebiresi, yâni kızının oğludur. Sultan Orhan zamânında Bursa'da dünyâyâ gelmiştir. Belîğ-i Burûsevî *Güldeste*'sinde yazar ki: 'Müşârün ileyh Süleyman Paşa'nın hem-meşrebi ve ahyânen ser-halka-i bezmine dâhil olup musâhabetiyle şeref kesb iden hem-nâm-ı mü'eddebi idi. Ba'dehu Sultan Yıldırım Bâyezid'in divân-ı hümâyûnu imâmı olup âsitâne-i Hazret-i Emîr'e intisâb-i tâmmı olmağla işâret-i aliyeleriyle nice eyyâm Câmî-i Kebîr'de muktedâ-yı enâm oldı.' *Künhü'l-ahbâr* sâhibi Âli:

'Latîfi tezkiresinde mezbûrı el-Hâc İvaz Paşa evlâdından Atâyî²⁴ nâm şâir-i kadîmin birâderidir dediği hatâ-yı fâhişdir; zîrâ mezbûr Atâyî, Sultan Murâd-ı

²⁴ Bu kelime, asıl metinde sehven "Atâyâyî" şeklindedir.

Sâbık [Sânî] devrinde olmağla sinîn-i müteaddideye tevfikı müşkildür' demiştir.

O târîhde bir tâcir-i Acem yâhûd Latîfî kavlince kürsî-nişîn bir vâiz لا نفرّق بين احدٍ من رسله ناص-1 kerîmi tefsîrinden dem ururken mânî-i şerîfini vech-i âhara tahvîl yâni تلك الرّسل فضلنا بعضهم على بعدٍ ناص-1 celîlinden gaflet idüp Hazret-i İsâ aleyhi's-selâmı Server-i Enbiyâ aleyhi't-tehâyâ cenâbına tafdîl eyler ve bu vech ile ahâlî-i şehrin i'tikâdına hâlel virüp zu'munca nice felsefiyyât söyler. O esnâda müşârün ileyh dahi:

Ölmeyüp İsâ göge buldığı yol
Ümmetinden olmak için idi ol

Hem dahi Mûsâ elindeki asâ
Oldı anın izzetine ejdehâ

Çok temennâ itdiler Hakdan bular
Kim Muhammed ümmetinden olalar

Gerçi kim bunlar dahi mürseldürür
Lîk Ahmed ekmele ü efdaldürür
ıkdü'l-cevâhirini bedihî [bi'l-bedâhe] nazm idüp kibâr ve sığâr hezâr tahsîn itmeleriyle nazm-ı Mevlid-i Nebî aleyhi's-selâma şürû' itmişdür. El-hakk öyle bir kitâb-ı belâgat-me'âbdır ki damga-zede-i dest-i kabûl-i Sultânü'l-enbiyâ olmağla revâc ü i'tibârı rûz-ı bâzâr-ı haşre dek kesâd bulmaz ve her sene şehreyn-i Rebî'eynde meyân-ı cem'iyetgâh-ı ümmet-i merhûmede:

Hem Süleyman-ı fakîre rahmet it

Hem-demin îmân, yirini cennet it

manzûmesi kırâ'ati akîbinde yek-sere micmere-i evvâh-ı nâsdan sudûr iden ithâf-ı Fâtihatü'l-Kitâb ile rûh-ı şerîfine şemîm-i du'â münkatı' olmaz.'

Sûz-nâk ve mü'essir olduğu kadar sehl-i mümteni' olan bu manzûme-i şerîfeye birçok şuarâ tarafından nazîreler söylenildiği hâlde hiç biri bunun mazhar olduğu râğbeti bulamamıştır. Hemen serâpâ sahâ'if-i hâfıza-i ümmetde menkûş olduğundan misâl îrâdına hâcet görülemedi. Baş tarafındaki:

'Ey Hudâ'dan lütf u ihsân isteyen

Mevlid-i pâk-i Resûlullâha gel'

beytiyle musaddar olan kıt'a Süleyman Çelebi'nin değil, Nâbî devri şuarâsından İmâm-zâde Vâlî nâmında bir şâirindir.

Edirne'de 'Kara Bulut' mescidi imâmı Halil, ki şimdiye kadar ne tezkirelerde ne de başka bir yerde nâmına bile tesâdüf edilememiştir, Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'ini Hazret-i Fâtımatü'z-zehrâ (r.a.)'nın vâkı'a-i vefâtını ilhâk eylemek sûretiyle tezyîl etmiştir. 58 sahîfeden ve her sahîfesi 12'şer beyitden müteşekkil olan bu manzûme şöyle başlar:

Öndin Allâh'ı getürelüm dile
Söze andan başlayalum derd ile

Kim ki Allâh'ı getirse diline
Kimse durmaz olur anun önine

Gücine zencir durmaz kırılır
Dağ u taş olsa yirinden ayrılır

Zirâ Allah'ı anıcak bil yakîn
Olur Allah ana elbette mu'în

Bir kişi kim bir işe bünyâd ide
Yeğdür evvel Allah adın yâd ide

Hem hadîs ile bilürüz anı biz
Allah adınsız bir iş olmaz temiz

İmdi vâcibdür bize işbu senâ
Diyevüz el-hamdü li'llâh evvelâ

Hâtimesi de şudur:

Bu Halil'i yâri kıl yâ Müsteân
Dûzah odın ana eyle bûstân

Sen şu lutf ıssı^[1] Kerîmsün kıl kerem
Geç suçından her ne ise biş ü kem

Bu kitâb Edrine'de oldı tamâm
Bunu tertib eyledi, düzdi imâm

[1] sâhib.

Bu zaîf ü âciz ü ahkar vücûd
Bu imâm-ı Mescid-i Kara Bulud

Ger idersen sâl-i hicretten su'âl
Say sekiz yüz ile dahi yedi sâl” (Fâik Reşad, ts.: 65-69).

Fâik Reşad, edebiyat tarihinde Süleyman Çelebi'ye ayırdığı sayfaların başında onun dedesi Şeyh Mahmud'un beytini, mısraların yerini değiştirmek suretiyle hatalı aktarmıştır. Çünkü bu beyit, Mustafa Âli'nin *Künhü'l-ahbâr*'ında “Velâyet gösterüb halka suya seccâde salmışsın/ Yakasın Rûm ilinin dest-i takvâ ile almışsın” şeklindedir. (Gelibolulu Mustafa Âli, ts. V/116). Yine *Târîh-i Edebiyyât-ı Osmâniyye* yazarı, Süleyman Çelebi'nin Sultan Orhan zamanında Bursa'da dünyaya geldiğini söyleyerek doğum yeri konusunda dayanağı belli olmayan bir bilgi vermiştir. Bursalı İsmâil Belîğ, *Güldeste*'sinde Süleyman Çelebi'nin Orhan Gazi zamanında doğduğunu ifade etmiş; fakat doğum yerini belirtmemiştir. Her ne kadar 17. asır âlimlerinden Kâtib Çelebi (1017-1067/1609-1657) *Keşfü'z-zunûn...*'da Süleyman Çelebi'nin Mevlidini, “*Mevlûdü'n-Nebî Aleyhi's-salâtü ve's-selâm*” adıyla tanıtırken, bunun Süleymânü'l-Bursevî'ye ait olduğunu yazmışsa da biz anılan “Bursevî” (Bursalı) nisbesinin şairin doğum yerini değil, yaşadığı şehri ifade ettiği fikrindeyiz. Fâik Reşad, Süleyman Çelebi'nin zaman zaman Süleyman Paşa'yla görüşüp sohbet ettiğini Belîğ'den naklederken –kanaatimizce- yanılmıştır. Daha önce başka vesilelerle ifade ve izah ettiğimiz gibi bu, tarihçi Âli'nin çelişkisinden ileri gelmiş, bazı delillerden dolayı gerçeğe uygun görünmeyen bir kayıttır.

Târîh-i Edebiyyât-ı Osmâniyye yazarı, “Ey Hudâ'dan lütf u ihsân isteyen” mısraıyla başlayan şiirin Vâlî mahlaslı bir şaire ait olduğuna dikkat nazarını çekmekte haklıdır. Son kıtasındaki “Vâlî” mahlası, bu şiiri yazan şairi bildirdiği gibi, Safâyî (Çapan, 2005: 692) ve Sâlim'in (İnce, 2005: 684-85) şuara tezkirelerinde de söz konusu manzumenin ona ait olduğu belirtilir. Edirne Kara Bulut Mescidi imamı Halîl'in H. 807 (M. 1404-1405) yılında Süleyman Çelebi Mevlidine, Hz. Fâtıma'nın vefatını anlatan bir manzume yazıp ek yaptığı bilgisine gelince, bu kayıt, Süleyman Çelebi'nin anılan seneden önce, başka bir ifadeyle Fetret Devri (1402-1413) başlarında vefat ettiği fikrini uyandırmıştır.²⁵ Hâlbuki Halîl'in söz konusu eserinin tamamlanış yılı, başka

²⁵ Nitekim daha sonra yazılmış başka bir edebiyat tarihinde, Halîl'in zeylinden bahsedildikten sonra şu yorum yapılmıştır: “(...) Süleyman Çelebi fâsıla-i saltanatın ibtidâlarında vefat eylemiştir: Çünkü bir esere tezyilâtın icrâ edilebilmesi için mübdi'inden artık istifâde ihtimalinin

bir yazmasında H. 803 (M. 1400-1401) (Köprülüzade Mehmet Fuat, 1933: 376), diğer bir nüshasında (Halil, *Manzûme-i Vefât-ı Fâtımatü'z-zehrâ*, Millet Yazma Eser Ktp. Ali Emîri, Manzum, nr. 1412, vr. 7a) ise 897 (M. 1491-92) olarak kayıtlıdır.²⁶ Bu farklı ve çelişkili yıllar, adı geçen şairin, *Vefât-ı Fâtımatü'z-zehrâ* gibi bir isim taşıyan manzum eserinin sona eriş tarihine dayanarak Süleyman Çelebi Mevlidinin tamamlanış ve vefat senesi konusunda sağlıklı bir hüküm vermenin –şimdiki hâlde- mümkün olmadığını göstermektedir.

Köprülüzâde ve Şehâbeddin Süleyman'ın Bir Karışırması

Köprülüzâde Mehmed Fuad (Köprülü, 1890-1966) ve Şehâbeddin Süleyman (1885-1919), 1332/1914 yılında *Yeni Osmanlı Târîh-i Edebiyyâtı* adıyla bir eser yayınlamışlardır. Bu eserin Süleyman Çelebi'ye ayrılan bütün sayfalarını aktarmayacak, sadece yazar(lar)ı tarafından ileri sürülen Süleyman Çelebi'nin dedesi Şeyh Mahmud'un Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin (ö. 638/ 1240) *Fusûsü'l-hikem* adlı eserini şerh ettiği iddiasına temas edeceğiz. Görebildiğimiz kadarıyla bu bilgi, Garîbî, Latîfî ve Âşık Çelebi'nin şuara tezkireleri, eş-Şekâiku'n-nu'mâniyye tercümesi, *Künhü'l-ahbâr* gibi 16. asrın biyografik ve tarihî kaynaklarında yer almamakta; Köprülüzâde Mehmed Fuad'la Şehâbeddin Süleyman'ın *Yeni Osmanlı Târîh-i Edebiyyâtı* adlı kitabında bulunmaktadır:

“Süleyman Çelebi Orhan Gâzî zamânında şöret bulan Şeyh Mahmud nâm fâzılın kızının oğludur. Verâsetin te'sîri gayr-ı kâbil-i inkâr olmasına nazaran müşârün ileyh hiss-i ilim ve fikr-i irfânı büyük dedesinden ahz ettiği gibi kâbiliyyet-i şâiriyye de yine ondan kendisine intikâl etmiştir. Büyük pederi

merfû' bulunduğu vârid-i hâtır olur. Bâ-husûs târihlerde onu Sultan Bâyezîd'in Emir Sultan devri şâiri diye göstermeleri, Mûsâ Çelebi zamânına kadar çıkmamaları bu iddiâmızın oldukça bir kavî delilidir. Hammer gerek Çelebi Mûsâ'nın, gerek Çelebi Sultan Mehmed'in zamân-ı saltanatında Süleyman Çelebi'nin ismini tekrâr etmemektedir.” (Köprülüzâde Mehmed Fuad ve Şehâbeddin Süleyman, 1332/ 1914: 150).

²⁶ Ali Emîri Efendi, bu eserin baş tarafına eklediği notta, sonundaki yazılış yılını bildiren beyte dikkat çekmiş ve Süleyman Çelebi *Mevlid*'inden önce yazıldığını sananların yanıldığını şöyle belirtmiştir: “Edirne'de Kara Bulut Mescidi İmâmı Halil'in yazdığı Hazret-i Fâtıma'nın vefât manzûmesidir. Bu beyit, nihâyetinde aynen mevcûddur: 'Ger dilersen bunda hicretten su'âl/ Bil sekiz yüz dahı toksan yidi sâl' sene 897 beytine nazaran Süleymân Çelebi Mevlid-i Şerîf'inden pek sonra yazıldığı anlaşılıyor. Süleymân Çelebi'nin Mevlid-i Şerîf'inde mi'raciyye ve vefât-ı Nebî olduğu için bu zât da Vefât-ı Hazret-i Fâtıma'yı yazmıştır. Mevlid-i Şerîf'den evvel yazmış olduğunu zannedenler hatâ etmiş oldukları der-kârdır. Manzûmenin nihâyetine bakanlar bâlâdaki beyti aynen görürler. Yazık ki bu kitâbın üst tarafı evrâk arasında gâ'ib olmuşdur. Sene 1342, Ali Emîri.”

Mahmud hakkında Mecdî Efendi'nin *Şakâ'ik Tercümesinde* 'Mevlânâ Şeyh Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin *Fusûs* nâm kitabını şerh eyledi. Ol hâtem-i engüşt-i velâyet ve fass-ı nigîn-i kerâmetin *Fusûs*'unda olan nukûş ve himye-i ma'kûseyi fass-ı zann ü gümândan hakk idüp fass-ı [nass-ı] kâtı', tibyân-ı sâtı'la midâd-ı [mevâdd-ı] münâzaâtı kat' eyledi' diyor. Müşarün ileyh ise bu kitâba yazmış olduğu mukaddimede 'Usûl-i ilm-i tasavvufu nev-[nevk-i] hâme-i fülâd-renkle' o kadar metin bir sûretde nakş etmiştir, ki en mufassal mevâddını tahlil eyleyebilmiştir. Şeyh Mahmud Sultan Orhan Gâzi hazretlerinin mazhar-ı teveccühü olmuş, pâdişâh kendisine İznik'de bir medrese-i nefîse inşâ etdirerek fazlından, ilminden halkı müstefid ettikleri gibi müşarün ileyhi de taltif buyurmuşlardır." (...) (Köprülü-zâde Mehmed Fuad ve Şehâbeddin Süleyman, 1332/1914: 142-143).

"Şeyh Mahmûd'un kızı oğlu olması, şeyhin Sultan Orhan'ın silâh arkadaşı bulunması, Süleyman Çelebi'nin bir mevkî-i mahsûs sâhibi olmasını imzâ eden esbâbdandır, Hammer, Şeyh Mahmûd'un Sultan Orhan Gâzi'nin silâh arkadaşı olduğunu İmâm Süleymân Çelebi ki Orhan'ın silâh arkadaşı olan büyük pederi Mahmûd⁽¹⁾ sözleriyle beyân ediyor." (Köprülü-zâde Mehmed Fuad ve Şehâbeddin Süleyman, 1332/1914: 144).

1950'de *Türkçe Mevlid Metinleri, Süleyman Çelebi Mevlidi Metni* adlı doktora tezini tamamlamış olan A. Necla Pekolcay (1925-2008), *İslâm Ansiklopedisi* için yazdığı "Süleyman Çelebi" maddesinde bu sözleri manaca aktarıp Şeyh Mahmud'un Orhan Gazi'ye silah arkadaşlığı ettiği kaydının teyid edilmediğini şöyle belirtmiştir: "Onun, dedesinden sâdece ilim ve irfan değil, şâirlik kabiliyetini de tevârüs ettiği belirtilmektedir. (...) Orhan Gâzi'nin, bu zât için İznik'te bir medrese inşâ ettirdiği, halkı bu sûretle onun ilminden faydalandırmak istediği belirtildikten başka, onun Orhan Gâzi'ye silâh arkadaşlığı ettiği (M. Fuad- Ş. Süleyman, *Yeni tarih-i edebiyât-ı Osmaniye*, İstanbul 1332, s. 149 v.d.) de belirtilmiştir; ancak bu husustaki kayıt başkaca te'yid olunmamaktadır. Şeyh Mahmud'un, Muhyî'l-Dîn İbn al-'Arabî'nin *Fusûs*'unu şerh ettiği ve Osmanlı devletinin kurucusu Osman I.'ın kayın birâderi olduğu da rivâyet edilmektedir. (bk. Ali Emîrî, *Osmanlı tarih ve edebiyatı mecmuası*, sayı 2, s. 198)." (Pekolcay, 1979: 177)²⁷.

⁽¹⁾ *Hammer Tercümesi*: 2. cilt, sahife 105.

²⁷ Merhume Pekolcay, *Yeni Târîh-i Edebiyât-ı Osmâniyye* ve Ali Emîrî Efendi'nin bir makalesinden bazı cümleleri aktarırken bilgi, sayı ve sayfaları biraz hatalı kaydetmiştir: Anılan ders kitabındaki sayfa numarası 149 değil, s. 142 v.d. şeklinde olmalıydı. Şeyh Mahmud'un İbn el-Arabî'nin *Fusûs*'unu şerh ettiği mesnetsiz iddiası, Ali Emîrî Efendi'nin mecmuasının atıfta bulunulan sayfasında değil, M. Fuad ve Ş. Süleyman'ın ortaklaşa yazdıkları ders kitabında

Mehmed Fuad ve Şehabeddin Süleyman'ın ortaklaşa yazdıkları bu edebiyat tarihinde (Süleyman Çelebi'nin) "Büyük pederi Mahmud hakkında" diyerek Mecdî Efendi'nin (ö. 999/ 1591) *Şekâ'ik Tercümesinden* naklen verdikleri bilgi, adı geçen eserin "Mevlânâ Dâvud bin Mahmûd bin Muhammed Kayserî-i Karamânî Rahmetu'llâhi Aleyh" başlıklı sayfasından alınmıştır. Başka bir ifadeyle bu, Süleyman Çelebi'nin dedesi Şeyh Mahmud'un değil, Dâvud-ı Kayserî (ö. 751/ 1350?) adıyla tanınan âlimin hâl tercümesi(biyografisi)dir. *Şekâ'ik Tercümesinde*, Dâvud-ı Kayserî'nin hayat hikâyesinin *Fusûs* şerhi ve Orhan Gazi'nin kendisi için İznik'te bir medrese yaptırması ile alâkalı cümleler şöyledir:

"Mevlânâ Şeyh Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin *Fusûs* nâm kitabını şerh eyledi. Ol hâtem-i engüşt-i velâyet ve fass-ı nigîn-i kerâmetin *Fusûs*'ında olan nukûş ve himye-i ma'kûseyi fass-ı zann ü gümândan hakk idüp nass-ı kâtı', tibyan-ı sâtı'la mevâdd-ı münâzaâtı kat' eyledi. Mebâdî-i kelâm ve meşâri'-i merâmnda bezl eyledüğü cevâhir-i zevâhir-i kelimâtını tervîc için takdîm itdüğü mukaddimedede nukûş-ı usûl-i ilm-i tasavvufi nevk-i hâme-i fûlâd-renkle evrâk-ı etbâk-ı sîmîn üzre bir vech ile yazdırmış idi ki sikke(y)i mermerde kazdırmış idi. (...) Sultân Orhan Hân Gâzî hazretleri İznik nâm kasabada bedâyi'-i revâyi'-i sania-i acibe ile muhât ve mahfûf bir medrese-i ulyâ peydâ idüp şeyh hazretlerine ta'yîn eyledi." (Mecdî Efendi, 1269/ 1852: 27).

Bu cümlelerle Mehmed Fuad ve Şehabeddin Süleyman'ın ortaklaşa yazdıkları edebiyat tarihinden naklettiğimiz cümleler karşılaştırılırsa, or(t)ada bir karıştırma olduğu, Edirneli Mecdî'nin *Şekâ'ik Tercümesinde* Dâvud-ı Kayserî'nin hayatı ve eserlerine dair verilen bilgilerin, yanlışlıkla Süleyman Çelebi'nin dedesi Şeyh Mahmud'a aitmiş gibi gösterildiği anlaşılır.²⁸ *Şekâ'ik Tercümesinde* İbnü'l-Arabî'nin *Fusûs*'unu şerh ettiği ve Orhan Gazi'nin kendisi için İznik'te bir medrese yaptırdığı anlatılan âlim, Şeyh Mahmud değil, Dâvud-ı Kayserî'dir.

Köprülüzâde'nin Konuya Dair Bir Makalesi: "Süleyman Fakîh ve Mevlid-i Şerîf"

20 Kasım 1913 tarihinde, henüz 22-23 yaşındayken Dârülfünûn muallimi olan Köprülüzâde Mehmed Fuad (Köprülü 1890-1966), 28 Kânûn-ı Sâni 1329 (10 Şubat 1914) tarihli *İkdam* gazetesinde "Süleyman Fakîh: Mevlid-i Şerîf"

geçmektedir. Ayrıca Ali Emiri Efendi'nin maddede kaynak gösterilen yazısı, dergisinin 2. değil 11. sayısında yer alır.

²⁸ *Mevlid*'i yazan Süleyman Çelebi hakkında bir inceleme yapan ve yayınlayan Ahmed Es'ad Ben'im de bu karıştırmaya temas etmiştir. (Ahmed Es'ad Ben'im, ts. 72-73).

başlıklı bir yazı neşretmiş; aynı makaleyi dört sene sonra *Şâir* isimli bir dergide de ufak tefek değişikliklerle tekrar bastırmıştır. Mehmed Fuad, ilk olarak *Âşık Çelebi Tezkiresi*'nin önsözünden "Süleyman Fakih" ve onun halk arasında "*Süleyman Mevlidi*" adıyla tanınmış eseri hakkındaki bilgileri aktarır. Sonra Ziyâ Paşa, Kastamonulu Latîfî, Evliyâ Çelebi, Bursalı Belîğ gibi şair veya yazarların değerlendirmelerine temas ederek söz konusu eserin asırlar boyunca gördüğü rağbetin sebeplerini tesbit ve izah etmeye çalışır. Süleyman Fakih'in *Şekâyk-ı Nu'mâniye*, *Sehî Tezkiresi*, *Hoca Tarihi (Tâcü't-tevârih)* gibi biyografik ve tarihî eserlerde anılmamasına rağmen, halkın onun *Mevlid*'ini samimi bir hararetle karşıladığını belirtir. Bâkî ve Fuzûlî gibi üstatların bile çağdaşları ve takipçileri üzerinde bu kadar büyük ve dindarca tesir meydana getiremediğine temas eder.

Yazara göre, saray halkına ve âlimler sınıfına mesneviler, gazeller, kasideler hazırlayan yüksek sanatkârların daima küçümsediği halk kitlesi, Süleyman Fakih'in eserine rağbet edince, bestekârlar da ona değer vermeye mecbur olmuşlardır. Makalenin çeşitli yerlerinde yüksek zümre ve halkın rağbet ettiği edebî eserlerin farklı olduğunun belirtilmesi, Mehmed Fuad'ın bu konuyu da saray veya divan edebiyatı-halk edebiyatı karşılaştırması çerçevesi içinde mütalâa ettiğini göstermektedir. Onun kanaatine Fuzûlî'yi, Nedîm'i, Gâlib'i anlamayan Türk halkı, *Mevlid*'i anladığı, kendi temayül ve zevklerine uygun bulduğu için sevmiştir. *Mevlid*'in kuvvet kaynağını teşkil eden ve onu yaşatan sebep, herşeyden önce bir halk kitabı olmasıdır. Süleyman Fakih'in bu eseri, halk edebiyatıyla saray edebiyatının en son yakınlık noktalarından biri sayılabilir. O devirlerde Sultan Veled, Âşık Paşa gibi şairlerin halka hitab etme düşüncesine sahip olduklarını belirten yazar, bu fikrin gittikçe eksilerek Sinan Paşa'ya (ö. 891/ 1486) kadar gittiğini anlatır. Yıldırım Bayezid zamanında fetihlerin sonucu olarak az-çok ihtişamlı bir saray hayatı başlamış; Niyâzî, Şeyhoğlu, Ahmedî gibi şairlerin kasideleriyle halktan ayrı bir saray edebiyatının başladığı da hissedilmiştir. Ancak eski safilik ve sadelik hayatının izleri henüz dimağlardan silinmemiştir. İşte Süleyman Fakih'in dindarca bir vecdle halk dilinde halka hitaben yazdığı eser, o geleneklerin bir hatırasıdır ve anlaşıldığına göre, onun sanatının büyüğü, asırlardan beri kalplerde yaşaması, dinî bir halk kitabı olmasındadır. Özünü vermeye çalıştığımız yazının tamamını okuyalım şimdi:

"*Tezkire-i Şuarâ* müellifi Âşık Çelebi eserine yazdığı pek kıymetdâr bir dibâcede Yıldırım Bâyezid devre-i saltanatının edebî hareketini şu sözlerle hulâsa ediyor: '...Herkes âsâr-ı terbiyet-i mihrden neşv ü nemâ ve intiâş ve intişâ bulmak lâzım olduğına binâ'en eş'îât-ı şems-i devletlerinden şuarâyâ dahi bi-

hasbî'l-isti'dâd o hisse-i feyz irişüp ba'z-ı âsâr zuhûr itdi. Cümleden biri merhûm-ı merkûmun kendi imâmı Süleyman Fakîh'dür ki, fevtinden sonra Burusa'da binâ itdiği Câmî'-i Kebîr'in imâmı ve beyne'n-nâs *Süleyman Mevlidi* demekle mârûf mevlidün nâzım-ı nazm-ı pür-intizâmı idi. Mevzû'ı şerefine mahmûl olduğundan gayrı ne niyyet-i hâlisaya makrûn olmuşdur ki, o mübârek nazmı bu kadar şuarâ-yı belâgat-şîarun mevlidleri ki vâki' olmuşdur, birisi anı nesh itmemişdür ve revâc-ı bâzârın kesâda virüp akdin fesh itmemişdür. Her yıl memâlik-i İslâmiyye'de nice nice bin meclisde kırâ'at olunur..”

Süleyman Mevlidi'nin hakkında Selîm-i Sâni' asrında yazılmış olan bu sözler, üzerinden medid ve muharrib seneler geçmesine rağmen hâlâ doğrudur. Ziyâ Paşa da dâhil olduğu hâlde bütün Osmanlı erbâb-ı fikir ve tenkidi Süleyman Çelebi'nin bu eserine âdetâ fevka't-tabia bir mâhiyet atf ederler. Fakat *Şekâyk-ı Nu'mâniye* ile *Sehî Tezkiresinin*, *Hoca Târihi*'nin ve daha sâ'ir bâzı terâcim kitaplarının 'Süleymân Fakîh'i zikretmemesine rağmen, halk onun eserini derin ve samîmî bir harâretle karşılamış; asırlarca sînesinden ayırmamışdır. Latîfi'nin 'Bu fakîr-i hakîr bu zamâna değin yüz aded mevlid kitâbı gördüm ve nazar-ı iltifatla her birini gözden geçirdim. Birinde bu sûz u hâleti ve bu şevk-ı harâreti görmedüm ve hem bu mertebede birisi makbûl ve meşhûr olmadı. Beyne'n-nâs biri i'tibâr-ı iştihâr bulmadı.' demesi bir dereceye kadar o ulvî râğbetin mahsûlü addolunabilir.

Filhakîka bugün elimizde mevcûd olan târihî vesikalar²⁹ *Mevlid-i Süleymân*'ın daha ilk yazıldığı zamanlardan beri ne harâretli bir kabûle ve ne geniş bir şöhrete mâlik olduğunu göstermekdedir. Büyük Türk seyyâhı Evliyâ Çelebi, 'Eski Kaplıca kurbünde ayrıca bir merkad-i pür-envârı bulunan Sarmısakçı-zâde Süleyman Efendi'nin' bu manzûmesini 'Âl-i Osmân mülkünde ve gayrı diyârlarda tilâvet olunan bir sehl-i mümteni' ve şî'r-i mu'ciz' addediyor. *Süleyman Mevlidi*'nin dâ'ire-i iştihârını göstermek için Evliyâ Çelebi'nin bu şehâdetinden daha kıymetli bir vesika bulunamaz. *Yûsuf u Züleyhâ* sâhibi meşhur 'Hamdî Çelebi'ye gelinceye kadar yüzlerce şâirin mevlide nazîre yazmağa çalışmaları da bu te'sirin derece-i vüs'atine bir delil addolunabilir. Hattâ Bâkî ve Fuzûlî gibi üstadlar bile muâsır ve muakkıbları üzerinde bu kadar büyük ve dindârâne bir te'sir icrâ edememişlerdir.

Saray halkıyla ulemâ sınıfına mesnevîler, gazeller, kasideler hazırlayan yüksek sanatkârların dâimâ muhakkar gördükleri halk kitlesi Süleyman Fakîh'in

²⁹ Yazının *Şâir* dergisindeki metninde sehven "vesikalardan" biçiminde çıkmış bu kelimenin "vesikalar" olması gerektiği anlaşılıyor. Anılan sözcük, makalenin *İkdam* gazetesindeki neşrinde "vesikalar" şeklindedir.

eserini bu kadar hâhişle karşılayınca, bestekârlar da ona kıymet vermeğe mecbûr oldular: Belîğ'in *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*'ında 'Sekban' isminde büyük bir üstâdın *Mevlid* manzûmesini bestelediği ve şakirdi Ubeyd Efendi'nin o besteyi öğrenip kırâ'ata me'zûn olduktan sonra Mevlidî Osman Efendi'ye ve Osman Efendi'nin sultan imâmı Mustafa Efendi'ye me'zûniyet verdikleri tafsilen yazılmışdır. Mevlidciliğin bütün Türk memleketlerinde hâlâ devâm ettiği düşünülürse, o tafsîlâtın sıhhati hakkında hiçbir şübhe dermeyân edilemez. Bugün hâlâ her vesîle ile Türk memleketlerinin en hücrâ köşelerine kadar her yerde *Mevlid* okunur ve halk tâ çocukluğundan i'tibâren Süleyman Efendi'nin bu ebedî eserini kalbine nakşeder. Türk illerinde *Mevlid*'in İlâhî ve mağfîret-bahş nağmelerine mâkes olmamış, gözlerinde niyaz ve muhabbet katreleri, Peygamberimizin doğuşunu dinlememiş hiçbir kalb yoktur. Bu ebedî eser, ilk kârileri üzerinde icrâ ettiği dinî te'siri, asırların geçmesine ve umûmî zevkî zarûrî değişmelerine rağmen, hâlâ aynı kuvvetle icrâ ediyor denilebilir...

Şübhe yok ki, bu çok ziyâde tedkîka şâyân edebî ve rûhî bir hâdisedir. Edebiyat târihinin bugünkü telakkilerine göre, her hangi bir eserin yaşayıp rağbet kazanması o devrin ve o halkın temâyüllerine, zevklerine mâkes olmasından ileri gelir. Bir devrin müşterek temâyüllerini kendinde cem' etmeyen bir eser bizâtihi ne kadar kıymetli olursa olsun, ictimâî bir te'sir icrâ edemeyeceği cihetle kıymet-i târihiyeden mahrûm demektir. Hâlbuki Süleymân Fakih'in *Mevlid*'i, yazıldığı zaman nasıl samîmî bir hâhişle karşılanmışsa, asırlardan beri o hâhişi gâ'ib etmemiş ve mânevî mevkiini dâimâ muhâfazaya muktedir olmuştur. Eğer Türk halkı –yani Fuzûlî'yi, Nedîm'i, Gâlib'i anlamayan büyük kitle- *Mevlid*'i anlamasalar, sevmeseler kendi ihtiyaçlarını onunla tatmîn etmeselerdi, bu eser sâ'ir birçok emsâli gibi, çoktan unutulur giderdi.

İşte görülüyor ki *Mevlid*'in menba'-ı kuvvetini teşkil eden, onu yaşatan sebep, her şeyden evvel bir halk kitabı olmasıdır. Filhakika Osmanlı edebiyâtının tarz-ı tekâmülû hakkında tedkîkâtda bulunanlar pekiyi bilirler ki, Süleymân Fakih'in bu eseri halk edebiyâtıyla saray edebiyâtının en son ittisâl noktalarından biri addolunabilir. 'Osman Gâzî', maiyyetindeki cengâverlere pek benzeyen basît bir aşîret beyi hayâtı geçirirken, 'Orhan' dervişlere tekyeler, zâviyeler kurdururken Nev-Eflâtûnilerin biraz Hind ve biraz İran felsefesiyle karışan tefekkürât-ı sūfiyânesi gelip oralara sokulmuş, fakat çok basitleşerek kısmen halkın rûhuna girebilmiş idi. Binâ'en aleyh o devirlerin edebî mahsûlleri en ziyâde 'Yûnus Emre' ile ona pek benzeyen 'Şeyyad Hamza', 'Kaygusuz Abdal' gibi mutasavvıfların âsârından, bir de 'Gülşehri'nin, 'Âşık Paşa'nın, oğlu 'Elvan Çelebi'nin aynı tarzda, dinî ve ahlâkî mev'izalarından

ibâret gibi kalmışdı. Bizdeki hayat, besâtet ve safvetini muhâfaza etdikçe edebiyât bu şekilde ilerledi. Çünkü şâirler pâdişahlara ve saray adamlarına değil, bilhassa halka okutmak, avâm kitlesine hitâb etmek istiyorlardı. O devirlerin bütün mahsûlâtı gözden geçirilsin, bu halka hitâb etmek endişesinin her şeye takaddüm ettiği derhâl anlaşılır. Meselâ 'Sultan Veled' Türkçe şiirlerini sırf Fârisî bilmeyen Türk müridleri için yazıyordu. Âşık Paşa

kitabın[ın] mukaddimesinde, Türkleri tasavvuf hakikatlerinden habersiz bırakmamak maksadıyla Türk dili kullandığını söylüyordu. Bu halka anlatmak endişesi, gitdikçe mütenâkıs bir hâlde, hemen Sinan Paşa'ya kadar gider; hattâ Murâd-ı Sâni sırf bu açık Türkçe merakıyla *Kâbus-nâme*'yi 'Mercimek Ahmed'e tercüme etdirir. Fakat sonraları bu temâyül yavaş yavaş ortadan kalkar; hattâ o kadar kalkar ki ricâl-i devletden biri *Kâbus-nâme*'nin 'pek tâgî bir edâ ile tercüme edildiğini' söyleyerek 'Nazmî-zâde'ye süslü bir lisân ile yeniden yazdırır... Sonra ilk zamanlarda henüz bir saray ve bir hey'et-i ricâl teşekkül edemediği cihetle şâ'irler kasîde ve câ'ize usûllerini henüz hâtıra getirmiyorlardı.

Yıldırım Bâyezîd zamânında dâimî fütûhâtın neticesi olarak az çok muhteşem bir saray hayâtı başladı. 'Niyâzi'nin, 'Şeyhoğlu'nun, Ahmedî'nin kasîdeleri sarayın revâk-ı haşmetinde tanîndâr olmağa başlayınca, artık halktan ayrı bir saray edebiyâtının başladığı hissedilmişdi. Fakat şurası da şâyân-ı dikkatdir ki, eski safvet ve sâdelik hayâtının izleri, daha dimâğlardan silinmemişdi: Pâdişâhî hayât-ı sefihânesinden dolayı tekdîr³⁰ edecek bir Emir Sultan henüz mevcûddu. İşte Süleyman Fakîh'in hakîkî yüksek bir vecd-i dindârâne ile halk lisânında halka hitâben yazdığı aşk ve gözyaşıyla mâlâmâl eser o an'anâtın bir yâdigârıdır ve anlaşılıyor ki, onun sihr-i san'atı, asırlardan beri hâlâ kalblerde yaşaması hep bunda, dinî, mukaddes bir halk kitabı olmasındadır." (Köprülüzâde Mehmed Fuad, 1918: 18-20).

Ali Emîrî Efendi'nin "Kiblelizâde Fuad Beğ'in 'Süleyman Fakîh ve Mevlid-i Şerîf' Makâlesine Cevab"ı

Yusuf Ziyâ'nın (Ortaç, 1894-1967) çıkardığı *Şâir* adlı haftalık edebî dergide Mehmed Fuad tarafından yayınlanan "Süleyman Fakîh ve Mevlid-i Şerîf" isimli makaleyi müteakiben Ali Emîrî Efendi (1857-1924), *Osmanlı Târih ve Edebiyat Mecmuası*'nda bir tenkit neşretti. (Ali Emîrî, 1335/ 1919: 197-205).

³⁰ Sehven "tağdir" şeklinde yazılmış bu kelime, "tekdîr" olmalıdır. Anılan kelimenin, yazının *İkdam*'daki neşrinde "tekdîr" biçiminde bulunması da böyle olması gerektiğini gösterir.

“Kiblelizâde Fuad Beğ’in ‘Süleyman Fakîh ve Mevlid-i Şerîf’ Makâlesine Cevap” başlığını taşıyan yazıda, ilkin değerlendirilen metnin, 1914’te *İkdam* gazetesinde yayınlandığına ve bu durumun bildirilmediğine dikkat çekiliyor. Sonra anılan yazıda “Sarmısakçı-zâde Süleyman Efendi”ye dair *Evliyâ Çelebi Seyâhat-nâmesi*’nden alınan bilginin incelenmeksizin aktarılmasının doğru olmadığı ifade ediliyor. Mehmed Fuad’ın 25 Nisan 1918 tarihli *Yeni Mecmua*’da Bâkî hakkında yayınladığı bir makalede Evliyâ Çelebi’ye atfen onu “Kargazâde” yapmasını da tenkid eden Ali Emîrî, Süleyman Çelebi’nin Sarmısakçı-zâde değil, Osmanlı sultanlığına yakınlıkla şereflenmiş bir aileye mensup olduğunu ileri sürüyor. Daha önce başka vesilelerle belirttiğimiz gibi, *Mevlid* sahibi şairin babasının Sultan I. Murad vezirlerinden Ahmed Paşa, dedesinin Şeyh Mahmud, onun pederinin de Osman Gazi’nin kayın babası Edebâlî olduğunu belirtiyor.

Ali Emîrî Efendi, Fuad Bey’in Fakîh Süleyman’dan bahsederken Evliyâ Çelebi’nin onun için “Sarmısakçı-zâde” deyişini nakledip Latifî’nin “vezir-zâdedir” demesi konusunda neden sustuğunu soruyor. Makale sahibinin, Bursalı Belîğ’in *Güldeste*’sinden naklen *Mevlid*’in bestesi hakkında bilgi verdiği hâlde, Süleyman Çelebi’nin dedesine dair aynı eserin ihtiva ettiği malumatı görmezlikten gelmesini tenkid ediyor. Şeyh Mahmud’un *Mevlid*’i yazan Süleyman Çelebi’nin dedesi olduğunu tarihçi Gelibolulu Âlî’nin de *Künhü’l-ahbâr*’da haber verdiğine dikkat çekiyor. Mehmed Fuad’ın bu tarihî kayıtlar karşısında susarak Sarmısakçı-zadeliği duyurmada sebat etmesini, geçmiş büyükler hakkında âdet edindiği kötümserliğin tekrarından başka bir şey olmadığını ileri sürüyor.³¹ Bundan sonra Süleyman Fakîh’in babasının Ahmed, dedesinin Mahmud olduğu hususunda iki vakıfnameyi delil gösteriyor.

Ali Emîrî’ye göre, *Mevlid*, Fuad Bey’in dediği gibi halk diliyle değil, Süleyman Çelebi’den dört-beş asır önce kararlaştırılmış, Fars ve Türk şairleri tarafından kabul edilen ilmî, edebî vezin ve lisanı kabul etmek suretiyle yazılmıştır. Çünkü *Mevlid*’de kullanılan “fâilâtün fâilâtün fâilün” kalıbı, Rûdekî (ö. 329/941) tarafından, sonra Feridüddîn Attâr’ın (ö. 618/1221) *Pendnâme* ve *Mantıku’t-tayr* isimli eserlerinde ve Mevlânâ’nın (ö. 672/1273) *Mesnevî*’sinde kullanılmıştır. Gülşehri’nin H. 717/ M. 1317 yılında telif ettiği Türkçe kitabı (*Mantıku’t-tayr*) ve Âşık Paşa’nın 730/1330 senesinde tamamladığı *Garîb-nâme*’de de aynı aruz kalıbı kullanılmıştır. Süleyman Çelebi’ye gelinceye kadar

³¹ Ali Emîrî Efendi’nin Köprülüzade Mehmed Fuad’ın bazı kitap ve makaleleri hakkında tenkitler yazması ve yayınlamasının sebepleri hakkında bilgi edinmek için şu makalelere bakılabilir: Sağlam, 2000: 113-134; Sağlam, 2001: 89-98.

bu ölçü ve kafiyede binlerce beyti ihtiva eden manzum eserler on adedden fazladır.

Emîri Efendi'nin kanaatine, eğer *Mevlid* halk diliyle yazılmış olsaydı, şimdiye kadar birçok kimsenin benzerlerini yazmış olması gerekirdi. Onu yazdıran, Fakih Süleyman Çelebi'nin, geçmiş kişilerin büyük eserlerini bilmesi, şairlikteki üstatlığı ve Hz. Peygamber sevgisiyle cezbeli olmasıdır. Busîrî'nin (ö. 695/ 1296?) Arap diliyle yazdığı meşhur *Kasîde-i Bür'e* de böyledir. Bunlara halk dili demek yanlıştır. Çünkü bu yüksek eserler, o şairlerin Hz. Peygambere'e duydukları büyük sevginin kendilerine mükâfatıdır. *Mevlid*'deki beyitler, peygamberlik sultanlığının adabına lâyık olan olgunluklar teşrifatının merasimidir. Bunu ancak dört sultana nedim, ilim, zekâ, üslûp zarafeti ve mana sağlamlığında iki kanatlı olan çok bilgili bir üstat yazabilir.

Ali Emîri'ye göre, dinlemekte olduğumuz *Mevlid*'i, halk kitlesi şöyle dursun, sözde ilim, irfan tahsil etmiş kimseler bile doğru düzgün okuyamıyor; “başını, gözünü kırıp ve çıkararak” okuyor; ilim, irfan sahiplerini üzüyorlar. *Mevlid*, halk dili değil, Hak dilinin eseridir. İlim ve irfanın elifbasını okumayan kimseler tarafından yazılmamıştır. Söz konusu eserin halk arasındaki tesirlerine gelince... *Mevlid*'in ihtiva ettiği kelime ve tabirleri herkes çocukluğundan beri dinlemiş; o eserde geçen “sündüs, refref” gibi kelimelerin manalarını da bilenlerden öğrenmiştir. Ayrıca övülerek anlatılanın zatında olan büyüklük ve heybetin hatırlanması da bu bilgiye eklenmiştir. İşte gerek cemiyetin üst tabakasına, gerekse alt tabakasına mensup insanlarda meydana gelen büyük tesirler, bundan çıkmıştır.

Tenkidini Mehmed Fuad ve benzerlerine hitaben yazdığı bir paragrafı tamamlayan Ali Emîri Efendi'nin bu son cümleleri, günümüz Türkçesiyle şöyle ifade edilebilir: “Sen ve bazı senin gibiler ‘Halk Edebiyatı, Halk Edebiyatı’ diye bağırıyorsunuz. Hâlbuki yazdığınız şeylerin hiç biri Halk Edebiyatı'na dokunmuyor; bilakis yabancı kelimeleri dilimizde çoğaltmaktan ve gereğinden pek çok fazla birtakım ecnebilerin edebiyatçı ve yazarlarının isimlerini saymakla sözde övünmekten ibaret kalıyor ki, hem edebiyat dilini, hem halkı güçlülere düşürüyor. Bari onu olsun lâyıkıyla öğrenmiş ve öylece yazmakta bulunmuş olsanız, kimsenin bir diyeceği olmazdı. Bu husustaki bilgisizliğinizden dolayı da ihtisas sahipleri üstünüze gelip duruyor. Hâlbuki halk diline, yani sırf Türkçe'ye mahsus henüz ne bir sözlük kitabınız ve ne de hakiki bir teşebbüsünüz vardır. Hâlinizin sonucu, cehalet, körlük ve memleketin ilerlemesinden çok alçalma ve ihtilâfa hizmetten ibaret.”

Bu özden sonra Ali Emîri Efendi'nin Mehmed Fuad tarafından yazılarak yayınlanmış makale hakkındaki tenkidini okuyabiliriz:

“Şâir mecmuasının ikinci numarolu nüshasında bâlâdaki ser-levha altında bir makâle görüldü. Hâlbuki bu makâle *İkdam* gazetesinin 6095 numero 28 Kânûn-ı Sâni 329 [10 Şubat 1914] târihli nüshasında dahi harfiyyen ve tamâmen mevcuttur.

Acebâ müdir-i mecmûa, burasını bilmeyerek bir kâlâ-yı nev-zuhûr zannıyla mı derc buyuruyorlar? Vâkiâ vaktiyle çıkan bir gazetede mûnderic olduğu gösterilerek derc olunabilirse de fakat diğer bir gazetede neşrolunduğunu göstermeksizin nev-zuhûr bir eser gibi göstermek bilmem doğru mudur? Bir de müşârün ileyh Fakîh Süleyman Çelebi hazretleri hakkında *Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi*'nden nakl ile 'Sarmısakçı-zâde' deniliyor.

Evliyâ Çelebi her şeyden bahseder, yanlış olarak işitdiğini de yazar bir seyyâh olduğundan Fakîh Süleyman Çelebi hakkında bir 'Sarmısakçı-zâde' tâbîrini tefevvüh etmesi çok görülmezse de lâkin müşârün ileyh gibi pek kıymetli bir nâzımımıza gûyâ müdakkikâne olarak mükerreren yazılan bir makâlede bilâtedkik 'Sarmısakçı-zâdelik' isnâd etmek de bilmem doğru olabilir mi?

Ne garîb ahvâldendir ki yine Evliyâ Çelebi'ye atfen 'Kargazâde' yapılan Bâkî hakkında sekizinci numarolu mecmuamın 153üncü sahîfesinde şu satırları yazmışdım:

'Vay zavallı Bâkî vay, gülşen-i edebiyatda şâh-ı gül olduğun hâlde esnâf-ı âlem-i edebiyât arasında bir manav kadar haysiyeti hâiz olmayan bî-şuûr ve nakdîne-i ilm ü irfân husûsunda pek fakîr bir şahsın dükkânçe-i hırsına düşerek sebzeçi dükkânlarında satılan pırasa ve lahanâ kadar rağbet bırakmayacak mertebede mevki-i iktidardan sukût etdirildin. Ben kendim bile bu tercüme-i hâli okudukça, bu Bâkî bizim bildiğimiz Bâkî midir, yoksa başka birisi midir diye hayran hayran tereddüdler içinde kaldım' demişdim. İşte aynıyle *Mevlid-i Şerîf* sâhibi Süleyman Çelebi hazretleri de böyle oldu. Belki karîhasını manavcı dükkânına benzetdiğim zâtın gûyâ beni tasdik için müşârün ileyhi 'Sarmısakçı-zâde' yaparak dükkânçe-i bakkâliyesindeki pırasa ve lahananın yanına bir de sarımsak ilâve ediyorlar. Hâlbuki Fakîh Süleyman Çelebi hazretleri öyle Sarmısakçı-zâde olmayıp saltanat-ı Osmâniyye'nin sıhriyet ve karâbetleriyle müşerref olmuş pek büyük bir hânedâna mensubdur.

Süleyman Çelebi hazretlerinin pederi, Sultan Murâd-ı Evvel vüzerâsından Ahmed Paşa'dır. Onun pederi Rumeline mürûr iden Süleyman Paşa ibn Orhan

Gazi'nin büyük dayıları Şeyh Mahmud hazretleridir. İşte bu Şeyh Mahmud'dur ki yeğenlerinin Rumeli fütühâtını tebriken;

'Kerâmet gösterüp halka suya seccâde³² salmışsın

Yakasın Rûmelinin dest-i takvâ ile almışsın'

buyurmuşdur. Müşârün ileyh Şeyh Mahmûd'un pederi de müessis-i devlet-i Osmâniyye Osman Gâzî hazretlerinin kâinpederi ve husûsât-ı mülk ve saltanatda muâvin ve müsteşârı ve umûr-ı şer'iyede müftî-i müşkil-güşâsı olan Edebâlî hazretleridir. Şimdi Allah için söylenilsin, böyle kâbirân an kâbirin büyük bir silsileye mensûb olan bir zât-ı 'âlî-kadra Sarmısakcı-zâdelik isnâdı nereden çıkıyor? Görülmüyor mu ki *Tezkire-i Latîfî*'de Atâyî bahsinde Süleyman Çelebi hakkında 'Vâlidlerine İvaz Paşa dirlerdî. Sultan Murâd'a vezîr olmuş idi' ibâresi muharrerdir.

Gerçi Latîfî 'İvaz Paşa'nın oğludur' demesinde yanılmış ise de yine bir vezîr-zâde olduğunu göstermişdir ve zâten İvaz Paşa da Fakîh Süleyman Çelebi hazretlerinin amca-zâdelerindendir. Anlaşıyor ki, Latîfî'nin zühûlü yalnız pederleri ismini 'Ahmed Paşa' yazacak yerde 'İvaz Paşa' yazmasından ibârettdir.

Fuad Beğ *Latîfî Tezkiresi*'nden Fakîh Süleyman Çelebi hakkında bahsetmiş iken, Evliyâ Çelebi'nin 'Sarmısakcı-zâde' dediğini yazıyor da Lâtîfî'nin 'vezîr-zâdedir' demesinden neden sükût ediyor?

Bir de Belîğ'in *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*'ını da mütâlâa eylediği 'Sekbân isminde büyük bir üstâdın Mevlid manzûmesini bestelediği ve şâkirdi Ubeyd Efendi'nin o besteyi öğrenip kırâata mezûn olduktan sonra Mevlidî Osman Efendi'ye ve Osman Efendi'nin Sultan imamı Mustafa Efendi'ye me'zûniyet verdikleri tafsilen yazılmışdır' diyor, diyor ammâ yine o kitapda fakîh-i müşârün ileyh Süleyman Çelebi bahsinde mevcûd şu ibâreyi

'Bilâd-ı Rûm'a cümleden evvel neşr-i şi'r-i âbdâr iden Şeyh Mahmûd'un nebîre-i ercümendi nâzım-ı bedâyi'û'n-nizâm-ı mevlid-i pâk-i Hazret-i Fahru'l-enâm Süleyman Efendi'dir' tayyeyliyor da bunun yerine yalnız Sarmısakcı-zâdeliği bırakıyor.

Kezâlık şâir Şeyh Mahmûd'un *Mevlid* nâzımını Süleyman Çelebi'nin cediti olduğunu müverrih Âlî dahi *Künhü'l-ahbâr* târihinin beşinci cildinin 116. sahifesinde 'Süleyman Çelebi'nün Şeyh Mahmud nâm cediti gerçi şi'r ile küllî iştihâr bulmamış ve bir mahlas ihtiyâriyle ebyâtını tedvîne rağbet kılmamış, lâkin asrı halkınun zebân-ı vukû'una göre câ-be-câ ebyât ve metâli' nazmına ikdâm ider ve temâm gazel dahi söyler imiş' ibâresini aynen yazmış iken, Fuad

³² Bu kelime asıl metinde sehven "semâda" şeklinde çıkmış.

Beğ bundan da sükût ederek yalnız ‘Sarmısakcı’-zâdeliğin ilânında sebât etmesi, eslâf-ı izâm hakkında i’tiyâd eylediği bedbînliğin tekrârından başka bir şey değildir.

‘Âlem ne derse desin, târihler ne söylerse söylesin, yalan olsun, yanlış olsun her ne olursa olsun, ben yine inâd eder ve aklıma geleni yazarım’ kâidesi yeni çıkmış bir moda ise, o başka!

Mevlid sâhibi Fakîh Süleyman Çelebi’nin vezir Ahmed Paşa’nın mahdûmu olduğu, Lala Şâhin Beğ bin İzzeddîn’in 795 [M. 1392-93] tarihli vakıfnâmesinde şuhûd sırasında birçok fuzalâya takaddüm sûretiyle şöylece muharrerdir: ‘Mevlânâ Süleymân Fakîh bin Ahmed.’

Ve kezâlik diğerk Lala Şâhin Paşa bin Abdül-Mu’in’in 749 [M. 1348-49] târihli vakıfnâmesinde dahi şuhûd sırasında müşarün-ileyh Ahmed Paşa ile pederleri Şeyh Mahmûd’un imzâ ve isimleri şöylece muharrerdir: ‘Şehide bi-mazmûnihi Ahmed bin Mahmûd el-vezîr.’

Görülüyor ya, nâzım-ı Mevlûd Fakîh Süleyman Çelebi’nin ecdâd-ı ‘âlileri ilmen ve seyfen bu mülk ü millete pek büyük hıdmetler etdiği gibi, kendileri de edebiyât-ı Osmâniye’nin âdetâ imâm ve muktedâsı olacak bir sûretde ifâ-yı hüsn-i hıdmet eylemiştir.

Yazık değil midir ki her senede milyonlarla insanların istimâ’ıyla teşnîf-i âzân ve ta’tîr-i dimâğ eyledikleri o kıymetdâr *Mevlid-i Şerîf* nâzımı, netîce-i cehl olarak bed-bû bir sarmısağa isnâd ediliyor? Bilinmiyor mu ki Fahr-i Âlem Efendimiz hazretleri müddetü’l-ömr sarımsak ekl ü tenâvülüne temâyül ve rağbet buyurmadılar?^[1]

Resûlullah Efendimizin rağbet buyurmadığı bir fasıleye mevlidleri nâzımı Fakîh Süleyman Çelebi gibi bir zâtı isnâd etmekte bilemem ki maksad nedir? Bilmiyorsanız öğreniniz de öyle yazınız. Öğrenmek isti’dâdını hâ’iz değil iseniz, cehl ve inâd ile bu milletin başına belâ kesilmekte ne hakkınız vardır?

Celâl Sâhir gibi yedi yaşından i’tibâren senden belki yüz derece sâhib-i iktidâr olan bir edîb, ticârete karar vermedi mi?^[2]

[1] Rivâyet-i uhrâya göre ‘Resûlullâh Efendimiz ekl buyurmadı, biz de yemeyiz’ diye ümmet-i muhtereme arasında bir fikr-i tereddüd hâsıl olmamak için, ömr-i risâlet-penâhilerinde bir kere ekl buyurmuşlardır.

[2] Celâl Sâhir Beğ henüz yedi yaşında iken mutantan bir sûretde nutuklar, şiirler okuduğunu hâkân-ı esbak merhûm Sultan Abdülhamîd Han hazretleri istimâ buyurarak mâbeyn-i hümâyûna celb ile okudukları nutukları bizzat dinleyerek mazhar-ı takdîr-i şâhâne olduğundan ceplerini, koyunlarını altun ile doldurmuşlardı.

Hem *Mevlid-i Şerîf*, öyle senin dediğin gibi halk lisâniyle yazılmış olmayıp Süleyman Çelebi'nin zamânından dört beş yüz sene evvel takarrür ederek Acem ve Türk üdebâ-yı meşhûresi tarafından kabûl olunan edebî, ilmî vezin ve lisânı taklid ve kabûl sûretiyle yazılmışdır. Evvelâ vezin cihetini ele alalım. Ziyâ Paşa der ki:

‘İran’da denir birinci şâir
Üstâd-ı edîb Rûdekî’dir’

Pekâlâ, ‘üstâd-ı edîb Rûdekî’ ne buyurmuşdur?

شاه ماه است و بخارا آسمان
ماه سوا آسمان آید همی³³

Şimdi bu beyti hâvî olan Rûdekî manzûmesinin *Mevlid-i Şerîf*’in vezn-i arûzu

olan ‘Allah adın zikr idelüm evvelâ’dan veznen ve taktian bir farkı var mıdır? Kezâlik Ferîdüddîn Attâr hazretlerinin Osmanlılar zamânının ibtidâsından bundan yirmi sene evveline gelinceye kadar hemen bütün mekâtibde okunan ve hattâ Nefî gibi bir üstâdımız dahi:

‘Hâk-i pâ-yı Şeyh Attâr’um ki oldı himmeti

Tab’uma üstâd-ı ders-i müşkilât-ı *Mesnevî*’

diye senâ buyurdıkları Hazret-i Ferîdüddîn Attâr-ı Nişâburî’nin *Pend-nâme*’lerinin ve hattâ *Mantiku’t-tayr*’larının baş beyitleri şunlardır:

حمد بی حد آن خدای پاک را
آنکی ایمان داد مشتی خاک را³⁴

Ve kezâlik

حمد پاک از جان پاک آن پاک را
کو خلافت داد مشتی خاک را³⁵

beyitleri ile ‘Allah adın zikr idelüm evvelâ’nın veznen, taktian bir birinden farkı var mıdır?

عطار روح بود ثنائی دو چشم او
ما از پی ثنائی و عطار آمدم³⁶

buyuran Hazret-i Mevlânâ’nın kitâb-ı kebîr-i *Mesnevî*’lerinin mâlûm-ı âlem olduğu üzre baş beyti şudur:

بشنو از نی چون حکایت میکند
از جدایها شکایت میکند³⁷

³³ [“Buhara gökyüzü, padişah ise aydır. Ay da her zaman gökyüzü tarafına gelir (yaraşır).”]

³⁴ [“Yüce Allah’a sınırsız hamd olsun ki, O, bir avuç toprağa iman vermiştir.”]

³⁵ [“Temiz candan mübarek hamd, (kusur ve noksandan münezze) Yüce Allah içindir ki o bir avuç toprağa halifelik vermiştir.”]

³⁶ [“Attâr ruh, Senâyî onun iki gözüydü. Biz ise Senâyî ve Attâr’ın izinden geldik.”]

Şu beyt-i 'âlî ile başlayan o kitâb-ı celîlin veznen, taktîan Süleyman Çelebi *Mevlidi*'nden bir farkı var mıdır?

İşte İran lisânında yazılan âsâr ile *Mevlid-i Şerîf*'in veznen, taktîan bu kadar münâsebeti ve belki hiçbir farkı olmadığı hâlde bir de Türkçe'lere bakalım.

Süleyman Çelebi'den bir asır evvel Gülşehrî on bin beyit mikdârı olarak yazdığı ve 717 [M. 1317] senesinde ikmâl eylediği Türkçe kitâbın umûmen vezin ve taktîi Hazret-i Peygamber hakkında teberrûken nümûne olarak yazdığımız şu beyt-i 'âlîleri gibidir:

'Emr ü nehyi âlemin pîrâyesi
Kavl ü fi'li âdemin ser-mâyesi'

Bunun 'Allah adın zikr idelüm evvelâ' mısrayla başlayan *Mevlid-i Şerîf*'den veznen taktîan, elfâzen, üslûben bir farkı var mıdır?

Kezâlik henüz Fakîh Süleyman Çelebi dünyâyâ gelmezden birçok zamân evvel vefât eden Âşık Paşa-yı velî hazretlerinin 10 bin beyitden mütecâviz olan ve 730 [M. 1330] senesinde ikmâl edilen '*Garîb-nâme*' nâm Türkçe manzum kitaplarının mukaddimesinde bulunan bâzı beyitler ile *Mevlid-i Şerîf*'i tatbîk edelim: *Garîb-nâme*'den:

'Allah adın itdüm evvel ibtidâ
Andan oldı ibtidâ vü intihâ

[1] Evvelün ol evvelidür bî-gümân
Âhirün hem âhiridür câvidân

[2] Cümle âlem yoğ iken ol var idi
Şöyle eksüksüz ganî cebbâr idi

Ol zamânda kim henüz yoğdı zemân
Bî-zamân ol bî-mekân vardı hemân

Her dü âlem ol ademde gark idi
Her adem ol asl-ı demde gark idi

³⁷ ["Dinle, bu ney nasıl şikâyet ediyor, ayrılıkları nasıl anlatıyor." (İzbudak, 1995: I/1.)

Var idi ol pâdişâh-ı bî-niyâz
K'anda ne nâz var idi ne hod niyâz

Kendüsine kendüsi nâz eyledi
Kâfî nûn'a urdı bir sâz eyledi.

Mevlid-i Şerîf den:

Allah adın zikr idelüm evvelâ
Vâcib oldur cümle işde her kula

Evvel anduk anı kim evveldür ol
Evveline bulmadı hiç akl yol

[1] Evvelün ol evvelidür bî-gümân
Âhirün hem âhiridür câvidân

[2] Cümle âlem yoğ iken ol var idi
Yaradılmışdan ganî cebbâr idi

Var iken ol yoğ idi ins ü melek
Arş u fers ü ay ü gün hem nüh felek

Sun' ile bunları ol var eyledi
Birliğine cümle ikrâr eyledi

Ol didi bir kerre var oldı cihân
Olma dirse mahv olur ol dem hemân

Şu beyitlerin veznen, taktian, mânen ve takliden birbirlerinden farkı var mıdır? Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî Efendimiz hazretlerinin 'Âfitâb âmed delil-i âfitâb'³⁸ buyurdukları vech ile bu vesâ'ik birbirinin güneş kadar parlak delilleri iken, artık '*Mevlid-i Şerîf* halk lisânında yazılmış bir eserdir' denilir mi?

Süleyman Çelebi'ye gelinceye kadar bu vezin [ve] kâfiyede binlerle beyitleri hâvî olarak bâzı şuarâ'-i kadîm-i Osmâniyye tarafından yazılmış olduğunu müşâhede ve mütâlâa etdiğimiz manzum kitaplar on adedden ziyâdedir. İksâr-ı kelâmdan ihtirâzen bu nümünelerle iktifâ eyliyoruz.

Mevlid-i Şerîf'in bir taraftan halk lisânında yazıldığını beyân ediyorsun, bir

³⁸ ["Güneşin vücuduna delil yine güneştir." (İzbudak, 1995: I/ 10)]

tarafdan da henüz dünyâda böyle bir eser yazılmadığını söylüyorsun. Eğer halk lisâniyle yazılmış olsaydı, şimdiye kadar birçok halk tarafından emsâli yazılmak lâzım gelmez miydi? Onu yazdıran, Fakih Süleyman Çelebi'nin âsâr-ı celîle-i eslâfa kemâl-i vukûfu ve şâirlikde olan üstadlığıyla berâber aşk-ı sermedî-i Muhammedî ile cezbedâr olması kuvvetidir.

İmâm Bûsirî hazretlerinin lisân-ı Arabî'de olan meşhûr *Kasîde-i Bür'*eleri de böyledir. Bunlara 'halk lisânıdır' demek bile hatâdır. Bu 'âlî eserler, müncezib ve müstağrak oldukları aşk-ı cân-sûz-ı Muhammedî'nin kendilerine bir mükâfât-ı mahsûsasıdır. Nazîre yazılamaz. Bunlara nazîre yazmak, kemâl-i üstâdiyyeti ihrâz etdikden sonra alâka-i mecâziyyeden güzâr ederek âlem-i hakikatde aşk-ı mücerred sâhalarına vâsıl olmak gibi cihân-kıymet pâye-i mânevîleri ihrâza mütevakkıfıdır ki bu ni'met-i uzmâ nice yüz milyonlarla insanlardan ancak birkaç müstesnâ zevât-ı bahtiyâra nasîb olabilmıştır.

İbn Hacer hazretleri'nin Arabî mevlid-i şerîfleri de bu kabîl âsâr-ı celîledendir. Bu ehl-i hakikat yoludur ehl-i mecâzun Vâdîleri bu merhaleden hayli cüdâdur^[1]

İnsâf edelim, şu sözlere nasıl 'halk lisânı' denilebilir?
İşbu resm üzre müselsel muttasıl
Tâ olunca Mustafâ'ya müntakıl

Tut kulak evsâfına ey yâr-ı dîn
Bilesin kimdür o Fahru'l-mürselîn

Bu gelen ilm-i ledünn sultânıdır
Bu gelen tevhîd ü irfân kânıdır

Bu gice ol gicedür kim ol şerîf
Nûr ile âlemleri eyler latîf

Bu gice dünyâyı ol cennet kılur
Bu gice eşyâya Hak rahmet kılur

Bu gice şâdân olur erbâb-ı dil
Bu giceye cân virir ashâb-ı dil

[1] Beyit Nef'i'nindir.

Rahmetel li'l-âlemîndür Mustafâ
Hem şefi'ü'l-müznibîndür Mustafâ

Doğdı ol sâ'atde ol sultân-ı dîn
Nûra gark oldı semâvât ü zemîn

Yaradılmış cümle oldı şâdmân
Gam gidüp âlem yeniden buldı cân

Cümle zerrât-ı cihân idüp nidâ
Çağrısuban didiler kim merhabâ

Merhabâ ey 'âli sultân merhabâ
Merhabâ ey kân-ı irfân merhabâ

Merhabâ ey sırr-ı Furkân merhabâ
Merhabâ ey derde dermân merhabâ

Merhabâ ey bülbül-i bâğ-ı cemâl
Merhabâ ey âşinâ-yı Zü'l-celâl

Merhabâ ey mâh u hurşîd-i hüdâ
Merhabâ ey olmayan Hak'dan cüdâ

Merhabâ ey cân-ı bâkî merhabâ
Merhabâ uşşâka sâkî merhabâ

Merhabâ ey kurretü'l-ayn-ı Halîl
Merhabâ ey hâss mahbûb-ı Celîl

Merhabâ ey rahmeten li'l-âlemîn
Merhabâ sensin şefi'ü'l-müznibîn

Ey cemâli gün yüzi bedr-i münîr
Ey kamu düşmişlere sen dest-gîr

Dest-gîrisin kamu üftâdenün
Hem penâhı bende vü âzâdenün

Ey gönüller derdinün dermânı sen
Ey yaratılmışların sultânı sen

Sensün ol sultân-ı cümle-enbiyâ
Nûr-ı çeşm-i evliyâ vü asfiyâ

Ey risâlet tahtının sen hâtemi
Ey nübüvvet mührinün sen hâtemi

Çünkü nûrun rüşen itdi âlemi
Gül cemâlün gülşen itdi âlemi

Oldı zâ'îl zulmet-i cehl ü dalâl
Buldu bâğ-ı ma'rifet ayn-ı kemâl

Yâ Habîballâh bize imdâd kıl
Son nefes didârun ile şâd kıl

Çünkü ol mahebûb-ı Rahmân u Rahîm
Kıldı dünyâyı cemâinden na'îm

Birbirine muştuladı her melek
Raksa girdi şevk u şâdîden felek

Ol gice tabl-ı nübüvvet urdılar
Ol gice şeytânı gökden sürdiler...'

Nerede 'halk lisânı', nerede âdâb-ı saltanat-ı nübüvmete lâyık olan bu merâsim-i teşrifât-ı kemâlât?.. Bunu, Hudâvendigâr Gâzî, Yıldırım Sultan Bâyezîd, Emir Süleyman Çelebi, Çelebi Mehmed Hân-ı Gâzî gibi dört pâdişah-ı zî-şâna nedîm ve ilim ve zekâ ve zarâfet-i edâ ve metânet-i ma'nâda zü'l-cenaheyn olan bir üstâd-ı alîm ancak yazabilir.

Kitle-i halk şöyle dursun, henüz süt emerken dinlemekte ve âdetâ selîka hâsıl etmekte olduğumuz *Mevlid-i Şerîf*'i gûyâ ilim ve irfan tahsîl etmiş pek çok kimseler bile hâlâ *Mevlid-i Şerîf* meclislerinde okudukları vakit, ne veznini, ne kelimâtını doğru okuyamayıp biçâre kelimâtın başını, gözünü kırıp ve çıkararak okurlar; erbâb-ı ilim ve irfânı müteessir ve müteessif ederler. İnsaf etmeli, insaf! Görülüyor ki, bu halk lisânı değil, Hak lisânıdır. Hak lisânı

olmakla berâber öyle 'Dün mektebe vardı bugün üstâd olayım der'^[1] sizin gibi henüz ilim ve irfânın elifbâsını bile okumayan adamlar tarafından yazılmamıştır.

Avâm arasında dahi hâsıl olan te'sîrâta gelince... Çünkü *Mevlid-i Şerîf*'in hâvî olduğu elfâz ve tâbirâtı herkes çocukluğundan beri dinlemiş ve meselâ:

'Hem hevâ üzre döşendi bir döşek

Adı sündüs döşeyen anı melek'

Ve

'Söyleşirken Cebra'îl ile kelâm

Geldi Refref önüne virdi selâm'

beyitlerinde olan 'sündüs', 'Refref' kelimeleri ve bu kelimeler gibi *Mevlid-i Şerîf*'in hâvî olduğu lugatların ne demek olduğunu bilenlerden öğrenmiş oldukları gibi, mevsûfun zâtında olan azamet ve heybetin tahatturu da bu bilgiye inzimâm eylemekte bulunmuş olduğundan, işte gerek havâss, gerek avâmca hâsıl olan te'sîrât-ı azîme, bundan neş'et eylemekte bulunmuştur.

Bir de *Mevlid-i Şerîf* ve sâ'ir tetimmâtı öyle matbû ve yâhut yazma nüshalarda gösterildiği gibi üç-dört yüz beyitten ibâret değildir, 2500 beyit miktârıdır. Lâkin mecâlis ve mehâfil-i mün'akidede bu kadar mufassal bir manzûmenin okunması kâbil olamayacağından, o beyitler münâsebet ve intihâb sûretiyle tefrîk ve kırâat olunmaktadır.

Sen ve bâzı senin gibiler 'Halk Edebiyatı, Halk Edebiyatı' diye bağıyorsunuz. Hâlbuki yazdığınız şeylerin hiç biri Halk Edebiyatı'na temâs etmiyor, bilakis ecnebî kelîmâtı lisânımızda çoğaltmaktan ve lüzûmundan pek çok fazla birtakım ecânibin edîb ve muharrirleri esâmisini ta'dâd ile gûyâ iftihâr etmekden ibâret kalıyor ki, hem lisân-ı edebîyatı, hem halkı müşkilâta düşürüyor. Bâri onu olsun lâyıkıyla öğrenmiş ve öylece yazmakta bulunmuş olsanız, kimsenin bir diyeceği olmazdı. Bu hususdaki cehlinizden dolayı da erbâb-ı ihtisâs üstünüze gelip duruyor. Hâlbuki halk lisânına, yâni sırf Türkçe'ye mahsûs henüz ne bir lugat kitabınız ve ne de hakîkî bir teşebbüsünüz vardır. Netice-i hâliniz cehl ve amâdan ve terakkî-i memleketden ziyâde tedennî ve ihtilâfa hizmetden ibâret.

'Hayrân size mâkiyân-ı garrâ

Yok beyza hezâr fahr u da'vâ" (Ali Emîrî, 1335/ 1919: 197-205).

[1] Rûhî.

Ali Emîrî Efendi'nin, Mehmed Fuad'ın makalesine karşı yayınladığı bu cevabi yazısında dile getirdiği birkaç hususa temas etmeyi lüzumlu görüyoruz: Süleyman Çelebi'nin dedesinin Şeyh Mahmud olduğunun dayanağı, tarihçi Mustafa Âli'nin *Künhü'l-ahbâr*'da verdiği bilgidir. Ancak Emîrî Efendi, Fakîh Süleyman Çelebi'nin Osmanlı sultanlığının hısımlık ve yakınlığıyla şereflenmiş büyük bir aileye mensup olduğu iddiasının kaynağını göstermemiştir.

Yazarın *Mevlid*'in halk diliyle yazıldığı, bir halk kitabı olduğu düşüncesine karşı ortaya koyduğu fikirler, bize de isabetli görünmektedir. Emîrî Efendi, dinlemekte olduğumuz *Mevlid*'i halkın değil, sözde ilim, irfan tahsil etmiş kimselerin bile *Mevlid* meclislerinde doğru-düzgün okuyamadıklarını belirtmekte haklıdır. Çünkü bu eserde, yazıldığı zamandan sonraki bazı asırlarda terk edilmiş birtakım eskicil Türkçe, ayrıca her okuyucunun, dinleyicinin bilmediği Arapça, Farsça kelimeler vardır. Onun doğru düzgün okunup anlaşılması, söz konusu kelimelere ek olarak aruz ölçüsü, kafiye, nazım şekilleri ve edebî sanatların da belirli derecede bilinmesine bağlıdır. Yine *Mevlid*'de ayet, hadis-i kudsi ve hadislerden iktibaslar; ayet, kudsi hadis ve hadislere telmihler yer alır. Kur'an'ın muhtevası ve Hz. Peygamber'e nisbet edilen hadisler hakkında yeteri kadar bilgiye sahip olmayan okuyucu yahut dinleyicilerin, bu alıntı ve işaretleri fark etmeleri mümkün değildir. Böyle bir eserin hakıyla anlaşılması, hadis, siyer, kelâm gibi İslami ilimlere icab ettirdiği kadar vâkif olmayı da gerektirir.

Ali Emîrî Efendi, cevabi yazısının sonlarına doğru (s. 204) mevlidi ancak Hudâvendigâr Gazi, Yıldırım Bâyezîd, Emir Süleyman Çelebi ve Çelebi Mehmed Han gibi dört şanlı padişaha nedim olan bilgili bir üstat yazabilir manasında söz söylerken, şair Süleyman Çelebi'nin adı geçen hükümdarlara nedim olduğunu dolaylı yoldan anlatmaktadır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, *Mevlid* sahibi Süleyman Çelebi'nin Sultan Yıldırım Bâyezîd'in imamı olduğu *Âşık Çelebi Tezkiresi*, *Künhü'l-ahbâr*, *Keşfü'z-zunûn...*, Belîğ *Güldeste*'si gibi bazı eserlerde; Çelebi Mehmed'in meclisinde bulunduğu bilgisi ise – görebildiğimiz kadarıyla- yalnız *Garîbî Tezkiresi*'nde yer almaktadır. Ayrıca 19 ve 20. asırda yazılmış birtakım tarihî ve biyografik eserlerde, Süleyman Çelebi'nin, Emir Süleyman'ın nedim ve musahibi olduğu, himaye ve iltifatına mazhar şairler arasında yer aldığı ileri sürülmüşse de bu kayıtlar henüz en eski kaynaklarla teyid edilmemiştir. Bu konudaki rivayetlerin, Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'yla Yıldırım Bayezid'in oğlu Emir Süleyman'ın birbirine karıştırılmasından ileri geldiği de tahmin edilmektedir. Süleyman Çelebi'nin Hudâvendigâr Gazi (Sultan I. Murad, ö. 791/1389) nedimi olduğu konusunda ise 16 ve 17. asır Osmanlı eserlerinde her hangi bir bilgiye rastlanmamış;

sadece Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr*'ı gibi bazı kaynaklarda "Sultân Murâd-ı Kadîm devrinde" olduğu, yani anılan hükümdarın devrini idrak ettiği belirtilmiştir.

Ali Emîri Efendi'nin naklettiğimiz tenkit yazısında ileri sürdüğü başka bir iddia da Mevlidin üç-dört yüz değil, diğer tamamlayıcı parçalarıyla beraber 2500 beyit miktarı olduğudur. Ancak bu eserin Ahmed Aymutlu, Necla Pekolcay, Ahmet Ateş ve Faruk K. Timurtaş gibi o zamanlar bilinen eski yazma nüshalarına dayalı metnini neşreden ilim erbabının yayınlarından, 800 beyit civarında olduğu anlaşılmaktadır. Yine *Mevlid*'in Michigan Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan ve 2022'de bir makaleyle ilim dünyasına tanıtılan eski tarihli bir yazma nüshasındaki beyit sayısı da bu sayıyı teyid edici görünmektedir. (Köksal ve Kütük, 2022: 395-396).

Ayrıca Süleyman Çelebi Mevlidi üzerinde daha sonraki yıllarda yapılan ilmi çalışma ve yayınlar, "Merhabâ" hitabıyla başlayan beyitlerin bu eserde bulunmadığını, Ahmed isimli şairin 873/ 1468-69 yılında yazdığı mevlidde yer aldığını ortaya koymuştur. (Ateş, 1954: 66-81; Öztürk, 2021: 87-89).

Köprülüzade Mehmet Fuat: "Bu cins edebiyatın mahsûlleri arasında en mühimi..."

Biraz önce Köprülüzâde Mehmed Fuad (1890-1966) ve Şehâbeddin Süleyman'ın ortaklaşa yazıp 1914'te yayınladıkları edebiyat tarihinde, Süleyman Çelebi'nin Fetret Devri (1402-1413) başlarında vefat ettiğinin ileri sürüldüğünü, bu iddianın delili olarak Edirne Kara Bulut Mescidi İmamı Halil'in, H. 807 (M. 1404-1405) yılında *Mevlid*'e Hz. Fâtıma'nın vefatını anlatan bir manzume kaleme almak suretiyle zeyl (ek) yazısının gösterildiğini belirtmiştik. Adı geçen edebiyat tarihinin yazar(lar)ı, Süleyman Çelebi'nin tarihlerde, "Sultan Bâyezîd'in Emir Sultan devri şâiri diye" gösterilmesini, Mûsâ Çelebi zamanına kadar çıkılmamasını da "fâsıla-i saltanat", başka bir ifadeyle Fetret Devri başlarında vefat ettiği iddialarının oldukça kuvvetli bir delili saymışlardır. Burada "...târihlerde..." kelimesiyle kast edilen, 16. asır yazarlarından Âşık Çelebi'nin şüara tezkiresi (*Meşâirü's-şuarâ*) ve Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr* isimli tarihidir. Çünkü anılan eserlerde Süleyman Çelebi, Yıldırım Bayezid devri şairleri arasında tanıtılmıştır.

Köprülüzâde'nin daha sonraki zamana ait bir makalesinden, mevlidin adı, yazıldığı yıl ve şehri bildiren nüshalarını gördüğü, yirmi sene kadar önceki

iddiasından vazgeçtiği anlaşılmaktadır. Çünkü Mehmet Fuat, 1933'de yayınladığı “Anadoluda Türk Dil ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumî Bir

Bakış I” adlı makalesinde, 14. asırda Anadolu beylikleri sahalarına ait edebî faaliyetleri anlatırken, Süleyman Çelebi'nin mevlidinden şöyle bahseder:

“İslâm idolojisinin bu asırdaki mebzûl mahsûlleri arasında *siyer* kitaplarını, Fatma'ya, Hasan ve Hüseyin'e, Kerbelâ faciasına ait eserleri, *Mevlut* kitaplarını zikredebiliriz. (...) Bu cins edebiyatın mahsûlleri arasında en mühimi, Süleyman Çelebi'nin 812 de Bursa'da yazmış olduğu *Vesiletünnecat* atlı meşhur mevlududur. Bu cins eserlerin müellifleri, kuvvetli bir dinî mefkûreye sahip oldukları için, eserlerini büyüklerden caize koparmak maksadile, yahut bir san'at eseri vücade getirmek endişesile yazmıyorlardı; sırf uhrevî bir mükâfat bekledikleri için, doğrudan doğruya halka hitap ediyorlar, onların anlayacakları ve sevecekleri sade, külfetsiz bir lisanla yazıyorlar, hattâ çok defa isimlerini zikretmeğe bile lüzum görmiyorlardı.” (Köprülüzade Mehmet Fuat, 1933: 287).

Yazarın aynı makalesinin devamında, 15. asırda Anadolu'da gelişen Türk edebiyatı hakkında bilgi verirken, Süleyman Çelebi'nin Mevlidini tekrar andığı ve bu eseri, “manzum siyer kitaplarının en güzeli” şeklinde vasıflandırdığı görülür: “Daha XIII- XIV üncü asırlarda inkişafından bahsettiğimiz muhtelif edebî nevîler, bu asrın ilk nısfında da kuvvetli mümesiller buldu: Halk arasında okunmağa mahsus manzum siyer kitaplarının en güzelini, Süleyman Çelebi 812 de Bursa'da yazdı, onun Mevlut manzumesi, asırlarca halk arasında okundu, hattâ bestekârlar tarafından bestelendi. [Beliğ, *Güldeste-i Riyaz-ı İrfan* 525-529]; her asırda ona birçok nazireler yazıldığı hâlde, ifadesindeki sadelik ve selâset, şairin ilhamındaki samimiylik ve tabîlik, onu türk edebiyatının bir şaheseri halinde asırlarca yaşattı.” (Köprülüzade Mehmet Fuat, 1933: 380).

Her ne kadar bazı yazma ve basmalarda “Mevlid” veya “Mevlûd” şeklinde belirtilmişse de söz konusu eserin sahibi Süleyman Çelebi tarafından konan asıl adı, makale sahibinin de ifade ettiği gibi, *Vesiletü'n-necât*'tır. Bu eserde Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sadece doğumu değil, peygamberliği, mucizeleri, hicreti, güzel ahlâkı ve vefatı da anlatıldığı için, onun manzum bir siyer kitabı sayılması mümkün görünmektedir. Fakat *Vesiletü'n-necât*'ın bu yönden ilmî tarafı olmakla birlikte aynı zamanda bir sanat, edebiyat eseri olduğunu da göz önünde tutmak gerekir. Hz. Peygamber'in hayatını yazacak kişinin bu konuda Kur'an, ayrıca en eski ve asli Arapça kaynaklar, hadis ve tarih kitaplarından faydalanması, telif çalışması esnasında adı geçen ilim dallarının usulünü

gözeterek hareket etmesi, zayıf ve uydurma rivayetleri bırakıp mümkün olduğu kadar güvenilir ve ittifak edilen nakilleri tercih etmesi gerekir. Edebî eserlerde ise Hz. Peygamber'in hayatına ait bilgiler nakledilirken işin içine duygu, hayal ve kurgu gibi unsurlar, maksadı güzel, alâka çekici ve tesirli bir şekilde anlatma gayreti de girmektedir. Bu yönden bakıldığında Süleyman Çelebi'nin adı geçen eserinin, Hz. Peygamber'in doğumu, çocukluk ve gençlik yılları, evliliği, vahye mazhar oluşu, İslam'ı tebliğ faaliyetleri, karşılaştığı güçlükler, hicreti, savaşları ve vefatını planlı olarak ve zaman sırasına göre anlatan bir siyer kitabı olduğunu söylemek, herhâlde akıllara çeşitli soru ve itirazları getirebilecektir.

20. asırda yazılmış bazı edebiyat tarihleri veya bu çağda yaşamış edebiyat tarihçilerinin Süleyman Çelebi Mevlidi hakkında yazdıklarını aktarıp değerlendirdikten sonra Ahmet Hamdi Tanpınar'ın (1901-1961) aynı konudaki bir mukayesesini nakledeyim. Tanpınar, *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'nde Ahmed Cevdet Paşa'nın *Kıyas-ı Enbiyâ* isimli eserinde ve bilhassa bu kitabın, Hz. Peygamber'in hayatına ait olan kısmında nesrinin olgunluk noktasına eriştiğini, onun *Mevlid* gibi herkesin dilini konuşuyor hissini bırakan bir kitap olduğunu söyler. Her ikisinin de sırrının sadece sözlükte, yani kelimeleri kullanmada olmadığını da bu tesbite ekler:

“Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*'da ve bilhassa bu kitabın, Peygamber'in hayatına ait olan kısmında nesrinin kemâl noktasına varır. Türkçede 'Mevlid'den başka hiçbir kitap, bu kadar herkesin dilini konuşuyor hissini bırakmaz. Bununla beraber her ikisinin de sırrı sâde lûgatta değildir.” (Tanpınar, 2001: 177).

Tahsin Nâhid'e göre, “asrî şiir nasıl olacak?”

II. Meşrutiyet'ten sonra Fecr-i Âtî topluluğu içinde yer alarak buradaki şair ve yazarlarla birlikte çalışan Tahsin Nâhid (1887-1919), *Şâir Nedim* adlı dergide çıkan edebî bir sohbetinde, 1919 yılındaki edebî faaliyetler, Ziya Gökalp'in onlar üzerindeki tesiri, millî edebiyat, hece ve aruz vezni, Türkçe'nin tarih içindeki gelişimi, saz ve tekke şiiri, divan edebiyatı, “memlekete yeni sesler getirdiği iddiâ edilen bir şâir”(Yahyâ Kemâl'in eserleri hakkındaki fikirlerini anlatır. Nihayet “asrî” (çağa uygun ve yeni) şiirin, soyaçekim ve çevrenin tesiri altında kendiliğinden gelişeceğini, Süleyman Çelebi'den Tefik Fikret'e, Yunus Emre'den Rızâ Tefik'e kadar aruz ve heceyle yazılan güzel şeylerin bir sonucu olacağını ifade eder. Ona göre, geçmiş(şair)lerin eserleri, çağdaş ve seçkin ruhların süzgecinden süzülerek sağlamlaşacaktır. Sohbetinin bir yerinde eski

şairleri taklit ve ihya etmek(diriltmek)ten başka bir şey yapmayalım demediğini, onlardan azami derecede faydalanalım, kendilerinin inkârı imkânsız güzel taraflarını, kuracağımız sanat yapısında malzeme olarak kullanalım dediğini belirten yazarın, konumuzla alâkalı sözleri şunlardır:

“Benim kanâat[im]ce asrî şiir, irs ve muhîtin te’siri altında kendiliğinden inkişâf edecektir. Süleyman Çelebi’den Tefvik Fikret merhûma, Yûnus Emre’den Rızâ Tefvik’e kadar aruz ve hece ile yazılan güzel şeylerin bir muhassalası olacak; muâsır ve güzîde ruhların süzgecinden eslâfın âsârı süzülerek tasallüb edecektir. Hece yâhud aruz veyâ hiç aklımıza gelmeyen bir üçüncü şekil... Bu eşkâlin bence hiç ehemmiyeti yoktur. Elverir ki yazılacak şiirler rûhumuzda bir mâkes bulabilsin. Yoksa Servet-i Fünûn edebiyâtını altı beşlikle kekelemek, yeni ve millî bir tarz icâd etmek değildir. Sorarım size; Fuzûlî’nin, Nedîm’in, Derdli’nin, hattâ Rızâ Tefvik’in, Yahyâ Kemâl’in hâfızanıza kendiliğinden nakş olan bazı mıs râları kuvvetinde hece vezniyle son yazılan eserlerden bir tek mıs râ hatırlıyor musunuz? Belki siz hatırlarsınız... Fakat millet, şu nâm ve hesâbına gayret etdiğiniz millet bu yeni şiirleri hâfızasında saklayabiliyor mu? Dillerde dolaşma mıs râlara bir kulak veriniz; onlar ya ecdâdın veyâ ecdâdına lâzım gelen ehemmiyeti verenlerin mıs râlarıdır.” (Tahsin Nâhid, 1919: 55).

Ali Kemâl: “Rûhumuzu sâde mânâsıyla değil, lafzıyla da okşayan o Mevlid-i Şerif...”

Bazı edebî, tarihî ve tenkidî eserleri de bulunan yazarlardan Ali Kemâl (1867-1922), *Peyâm-ı Edebî*’de, Osmanlıların Anadolu’ya yerleşip burada bir devlet kurdukları zamandan itibaren Türkçenin asırlar içindeki gelişimini anlattığı “Türkçemizin Tekâmülü” başlıklı yazı dizisinde, dilimizin Arapçaya, Farsçaya feda edildiğini, şiirde hece vezninin yerini aruz ölçüsünün aldığı anlatır. Bununla birlikte Osmanlılığın Batı Türkçesini başka bir feyze erıştirdiğini de belirten yazar, şairlerimizin hece ölçüsünü unutarak Acem veznini, yani aruzu seçtiklerini, fakat yine de Türklükten, Türk özü ve sözünden ayrılamadıklarını ifade eder. Onun kanaatine, Âşık Paşa (1272-1332) ve Süleyman Çelebi (ö. 1422?), bu tarzın “belîğ” (güzel ve yerinde) olduğu kadar “mûnis” (cana yakın, yadırganmayan) örnekleridir. Âşık Paşa, eserinde Arapça kelimeleri bir mecburiyet olmadıkça kullanmamış; kullandığında ise âdetâ Türkçeleştirmiştir. Aruz ölçüsünü “parmak hesabı” (hece ölçüsü) kadar basitleştiren bu şair, Arapça, Farsça, Türkçe kelimeleri imale ve zihafıla,

kısacası zorla vezne sokmuştur. Yazara göre, Süleyman Çelebi de böyledir. Ruhumuzu sırf manasıyla değil, sözüyle de okşayan *Mevlid-i Şerife* “sehl-i mümteni” dememizin sebebi, onun öz suyunu ve feyzini Türklükten almasıdır. O Türk’e yakışan üslûp, manayı da Türkleştirmiştir:

“Evet, böyle şâirlerimiz Acem veznini, vezni arûzu ihtiyâr eyliyor, hecâ veznini unutuyorlar. Fakat yine Türklükden, Türk özünden, Türk sözünden kolay kolay ayrılamıyorlar. Âşık Paşa, Süleyman Çelebi, bu vâdinin belîğ olduğu kadar mûnis nûmûneleridir:

Kanı ol ibret soran gelsün beri
Gözi gönli her saat olsun beri

Anlasun gönliyle görsün göz ile
Ma’ni yalnız ma’lûm olsun söz ile

Göze görmek geldi gönle anlamak
Görülen anlayanındur tanlamak

Göz birikmez ise gönül göz ile
Kim ne anlar görmek işitmeg ile

Anların kim gözi gönli birdürür
Cümle dürlü ilm ana zâhirdürür

diyen Âşık Paşa, bakınız, daha ne derece Türkdür; henüz Osmanlılaşmamıştır. Bir mecbûriyet olmadıkça kullanmadığı, kullandıkça da tecvidini ezdiği, büzdüğü Arabî kelimeleri âdetâ Türkçeleştirmiyor mu? Arûzu hemen parmak hesabı kadar basitleştirmiyor mu? Çünkü Arabî, Fârsî, Türkî her kelimeyi imâle ile ve zihâf ile, hâsılı zor ile vezne sokmuyor mu?

Süleyman Çelebi de böyledir. Rûhumuzu sâde mânâsıyla değil, lafzıyla da okşayan o *Mevlid-i Şerife* niçin sehl-i mümteni‘ diyoruz? Usâresini, feyzini Türklükden aldığı için değil mi? O ne Türkâne edâdır ki müeddâyı bile Türkleştirir.” (Ali Kemâl, 1335/ 1919: 2).

Yahyâ Kemâl’e göre, büyük milletin lisanını emanet ettiği şairler...

Yahya Kemal (Beyatlı, 1884-1958), “Kalple Dil” başlığını taşıyan ve 1921’de *Dergâh* mecmuasında çıkan edebî sohbetinde, kalbi olanların dili, dili olanlarınsa kalbinin olmadığını ileri sürer. Masasındaki biri roman, diğeri şiir

mecmuası, üçüncüsü Muhâcirin Müdiriyyet-i Umûmiyyesi'nin neşrettiği olmak üzere üç kitaptan hareketle bu fikrini izah eder. Yazar, romanla şiir mecmuasının dilinin pürüzsüz, güzel ve ustaca fakat her türlü duygudan mahrum olduğu kanaatindedir. Onun acı bir ilâcı içer gibi okuduğu üçüncü kitabın lisanı ise çetele gibi bayağı bir tarif vasıtasıdır. Fakat içinde bu bayağı vasıtayla, derme çatma bir kılıkta tasvir edilmiş bir âlem vardır ki bütün bu devrin şiirini, nesrini, musikisini, resmini canlandırabilir. Hem de bu siyah ciltte bu milletin yalnız bir kısım ağrıları vardır. Öz olarak söylemek gerekirse, sohbeti kaleme alan müellif, okuduğu birkaç örneği göz önünde tutarak 1920'li yıllardaki edebiyat, müzik, resim gibi sanat eserlerinin milletin hayatını, uğradığı musibetleri, istenen seviyede canlandırmayı başaramadığı fikrindedir. Ona göre, bu milletin mirasyedi oğulları, nesi var, nesi yok her şeyini aldıktan sonra, ıztıraplarını söyleyecek dilini de almış; kendi heva ve heveslerinde kullanmaktadırlar. Bir taraftan dil hebâ olmakta; bir taraftan da ıztırapların sesi kısıktır. Ne o kuru dilden bir edebiyat meydana gelebilmekte, ne de bu dilsiz ıztıraplardan... O dille bu konu bir şairin kalbinde kaynaşabilseydi, özlediğimiz şiiri dinlerdik. Ele aldığımız sohbetin konumuz yönünden dikkat nazarımızı çeken tarafı, Yahyâ Kemâl'in, büyük milletin şerefli zamanlarında dilini emanet ettiği Yunus Emre, Fuzûlî, Bâkî, Nefî ve Nedîm gibi şairler arasında Süleyman Çelebi'yi de anmış olmasıdır.

“Kalbi olanların dili yok, dili olanların kalbi yok. Yoksa bugün Türk şiiri ve nesri taş yürekleri eriten bir şey olurdu; bu devir bir taraftan ağrılarıyla, sızılıyla, acılarıyla, ölümleriyle, mâtemleriyle, hasretleriyle bir taraftan da atılışlarıyla, isyanlarıyla, ümidleriyle, emelleriyle, hârikalarıyla o kadar feyyâz bir devirdir. Büyük millet şerefli zamanlarında lisânını Yunus Emre ve Süleyman Çelebi gibi, Fuzûlî ve Bâkî gibi, Nefî ve Nedîm gibi, saz şâirleri gibi öz oğullarına emânet etmişti; onlardan Allah'ın büyüklüğünü, Peygamberinin vasıflarını, kahramanlarının menkıbelerini, âşıklarının elemelerini, gençlerinin hevâ vü heveslerini, ihtiyarlarının düşüncelerini asırlarca dinledi. O şâirler öldüler. Milletten emânet aldıkları lisânı keşke berâber götürselerdi, götürmediler; kâtiplere terketdiler.” (Yahyâ Kemâl, 1337/1921: 33; Yahya Kemal, 1970: 151).

Mehmed Âkif: “Yetişilmez ki: Süleyman Dede yükseklerde.”

1910 (³⁹1326/ 1910: 17), 1913 (⁴⁰1331/1913: 405), 1928 (Mehmed Âkif, 1352/1933: 68-69)⁴¹ senelerinde Hz. Peygamber'in doğum günü olan 12

³⁹ Şiirin altında Mehmed Âkif'in ismi yok, fakat ona ait olduğu anlaşılıyor.

⁴⁰ Bu şiirin altında da Âkif'in ismi yok; fakat ona ait olduğu anlaşılıyor.

Rebülevvel'in yıl dönümlerinde birkaç şiir yazmış ve onlardan üçünü *Safahât*'ına almış olan Mehmed Âkif, söz konusu eserinin bir yerinde *Mevlid* sahibi "Süleyman Dede"yi övgüyle anmıştır. *Safahât*'ın altıncı kitabı olan *Âsım*'da "Köse İmam" adıyla isimlendirilen Bosnalı Ali Şevki Hoca, Mehmed Âkif'e latife maksadıyla şöyle takılır:

"Sana şâir diyen, oğlum, seni gördüm yalnız!

Kimi 'mevlidci!' diyor..."

Mehmed Âkif'in şiirlerini "*Safahat*" umumi adı altında yayınlamaya başlayışından itibaren, onların edebî çevrelerde çeşitli takdir ve tenkitlerle karşılandığı bilinmektedir. Ancak mevlid türünde bir eser yazmamış olan şaire kimin, neden "mevlidçi" dediği belli değildir. Muhtemelen, Âkif'in Fâtiḥ Câmii, Ezanlar, Kocakarı ile Ömer, Dirvas gibi dinî şiirleri, ayrıca İslami inanç, ibadet, ve ahlâk esaslarına uygun hayatı telkin eden eser ve aykırı yaşantıyı hedef alan tenkitleri, bilhassa Avrupai yaşayış tarzını benimsemiş olan kimseler tarafından böyle vasıflandırılmasına sebep olmuştur. Başka bir ifadeyle Müslüman Türk tarih ve kültürüne sırt çevirip yüzlerini medeniyetin temsilcisi olarak gördükleri Batı'ya yönelten yahut edebiyat konusunda farklı fikirlere sahip bulunan bazı okumuşlar zümresi, Âkif'e "mevlidçi" demekle onun İslami bir anlayışa bağlı kalarak eserler vermesini kast etmektedirler.⁴²

Bu tenkit ve adlandırmaya karşı Âkif, mevlidçiliğin kınanacak bir iş olmadığını ve Süleyman Dede'yi yetişilmeyecek kadar yükseklerde gördüğünü belirterek şu cevabı vermiştir:

"- Âh olabilsem nerde!

Yetişilmez ki: Süleyman Dede yükseklerde." (Mehmed Âkif, 1338/1919: 1; Mehmed Âkif, 1347/1928:13).

Anılan mısralar, Mehmed Âkif'in istemekle beraber mevlid yazabilecek gücü kendisinde bulamadığını, Süleyman Dede ve eserini erişilmez derecede

⁴¹ Mehmed Âkif'in *Safahât*'ının "Yedinci Kitab"ı olan *Gölgeler*'in 63. sayfasında ne zaman yazıldığı belli olmayan, "Mevlid-i Nebi" başlığı altında üç beyitli kıta şeklinde bir şiiri daha vardır.

⁴² Nitekim Sadri Ertem, 1937 yılında *Yeni Adam* dergisinin Âkif hakkındaki soruşturmasına verdiği cevapta, onu "vakti geçmiş bir Süleyman Dede" şeklinde tarif eder: "Vakıa Akif büyük siyasî mücadelelere, sosyal kavgalara girişmiş bir insan değildir. Fakat şiiri davasına hizmetkâr yapan, ruhunun ihtilâçları onun ruhunda on dokuzuncu asrın kahramanları profilini çizer. Bu dekor içinde Akif vakti geçmiş bir Süleyman Dede bir müslüman Dante'dir." (Ertem, 1937: 10). Halid Fahri Ozansoy da Mithat Cemal Kuntay'ın Mehmed Âkif hakkındaki eserinin neşri üzerine yazdığı yazıda şöyle diyor: "(...) Hele bu manzum pendnelere gülmek kabil mi? İşte Akifin bu cephesidir ki birçok kimseler gibi benim de hoşuma gitmemiştir. Fakat Mevlid sahibi Süleyman Çelebi gibi dinî ilhamının kanatlarında yükselen Akif, ah bu Akif, hakikaten şaheser denecek mısralar yaratabilmiştir." (Ozansoy, 1940: 7).

yükseklerde gördüğünü belirtmesi bakımından mühimdir. Burada şunu da ifade etmek yerinde olur ki, *Mevlid* sahibi Süleyman Çelebi'yi ilk olarak "Süleyman Dede" şeklinde anan yazar, görebildiğimiz kadarıyla Nâmık Kemâl'dir. Nâmık Kemâl'i "edib-i âzam" olarak vasıflandıran (Mehmed Âkif, 1326/ 1910: 132) ve bizde Kemâl Bey kadar edebî bilgileri geniş bir edibin bulunmadığını söyleyen Âkif'in (Mehmed Âkif, 1328/ 1912: 21), Süleyman Çelebi'yi böyle isimlendirme yönünden adı geçen selefine uyduğunu söylemek mümkündür.

Eşref Edib'in (Fergan, 1882-1971) bu konuda verdiği bilgiler, Mehmed Âkif'in, mevlidhanlar tarafından Mevlid okunurken eserin aslına bağlı kalınmasını, ona bir şey katılmamasını istediğini ve vezni bozacak ilâvelerde bulunulmasından rahatsız olduğunu gösteriyor. Ancak Eşref Edib'e göre, Âkif'in *Süleymaniye Kürsüsünde* isimli eserinin nihayetindeki "Âmin" şiiri, mevlid sonunda mevlidhanlar tarafından okunursa, çok münasip olacaktır. Çünkü o parça çok güzel, çok tesirlidir. Yine adı geçen yakın arkadaşının hatıralarından, Mehmed Âkif'in mevlid tarzında fakat farklı bir bir eser yazmayı tasarladığı, bu fikrini yıllarca tekrar etmesine rağmen gerçekleştirmediği bilgisini de edinmekteyiz. Şairin öyle bir eseri zaman bulamadığından dolayı mı yoksa zorluğundan ötürü mü yazamadığı kesin olarak belli değildir:

"Üstad, Süleyman Çelebi'nin mevlidini okurken bazı mısralar, beyitler ilâve edenlere öyle kızılıyordu ki... Mevlid okuyan hâfızlar onun bu hususta ne kadar canı sıkıldığını bildikleri için mevlid okurken bir şey karıştırmamaya çok dikkat ederlerdi. Kazara yanında bir şey karıştıran olursa fena hâlde canı sıkılır, kaşlarını çatar, yerinde duramaz olurdu. Hâfız, bahri bitirir bitirmez, hemen ona bir tenbih geçer, bir daha öyle münasebetsizlik yapmamasını söylerdi.

Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'i büyük bir şâheserdi. Ona bir beyit, bir mısra, hattâ bir kelime karıştırmak kimin haddi idi? Vâkıa kendisi de bu vâdide bir şey yazmak isterdi. Lâkin o, ayrı bir şey olacaktı. Fakat pek çok seneler bu fikrini tekrar ettiği hâlde yazamadı. Vakit mi bulamadı, yoksa güç olduğu için mi yazamadı? Bu hususda kat'î bir şey söylenemez.

Bana kalırsa *Safahat*'in ikincisi '*Süleymâniye Kürsüsünde*' kitabının nihayetindeki 'Âmin' şiiri mevlid sonunda mevlidhanlar tarafından okunursa pek münasip olur. O parça çok güzel, çok müessirdir.

Üstad bir gün bir yerde mevlid dinliyor, Âsım da orada. Mevlidhan güzel sesli. Yalnız mevlid okurken her (Muhammed) olan yerde bir (Mustafa), her Mustafa

olan yerde bir (Muhammed) ilâve ediyor. Mevlidhanın böyle yapmasından Üstad'ın canı sıkılır. Mevlid bittikten sonra Hâfız Efendiyi bir kenara çeker. Bol bol iltifatlara gark ettikten sonra ufak bir ricada bulunacağını söyler. Mevlid'in manzum olduğunu, böyle bir kelime ilâve edilince veznin bozulacağını, bir daha böyle yapmamasını ihtar eder. Mevlidhan oldukça câhil. Üstad'a der ki:

‘ Be adam, sen ne bilirsin? Onu bana hocam öyle öğretti. Muhammed Mustafa'yı sen nasıl Muhammed okursun?’

Üstad gülerek:

‘ Hocan da, senden az câhil değilmiş,’ der; Âsım'ın kolundan tutar ve yürür.” (Gün, 2011: 314-315).

Malta Sürgünlerinin Okuduğu Bir Mevlit

İstanbul'un işgali üzerine 1919 Haziranında Malta adasına sürülenlerden Hüseyin Cahit (Yalçın, 1875-1957), tutulmaları, esaret ve kaçışları hakkında yazarak ilkin 1925'te *Tanin* gazetesinde yayınladığı hatıralarında (Gazel, 2020: 200-231) mahpusların Allah'tan yardım ummaya başladığını, namaz kılanların çoğaldığını anlatır. Çocukluğunda *Şevâhidü'n-nübüvve*'yi, Hazreti Ali kahramanlıkları, Battal Gazi hikâyeleri ve Kara Davud menkıbelerini okuduğu *Edebî Hatıralar*'ından anlaşılan (Hüseyin Cahit Yalçın, 1935: 5-6, 8-9) yazar, sonraki yıllarda bu İslami inanç âleminde uzaklaşmış; sürgün ve esaret gibi hayatın zor zamanlarında, insanların âcizliklerini hissederek Allah'a dua ve ibadete yönelişini materyalist düşünceye göre açıklamıştır:

“İnsanlar ilk zamanlarda tabiat kuvvetlerinin büyüklüğü ve biamanlığı karşısında, nasıl tabiat üstündeki vücutlardan bir meded ummuşlarsa, bu ümitsizlik dakikaları da Salvator kalesi mahpusları üzerinde öyle bir tesir yaptı. Herkes Allahdan imdat ummaya başladı. Namaz kılanlar çoğaldı. Ubeydullah efendi başında bir Afgan örtüsü, arkasında maşlâh, güzel ve kocaman sakalı, gösterişli hali ile imam oldu. Bahçedeki kayaların üstüne battaniyeler serildi. Arkasına epice bir cemaat toplandı. Kalenin avlusunda mufassal bir teravi namazı kılındı. Miralay Celâl beyin okuduğu ezan kalenin burçlarında bağrıışan İngiliz neferlerinin naralarını bastırdı.” (Hüseyin Cahit, 1935: 9).

Görüldüğü gibi, yazar, bir kalede mahpus durumdaki Türklerin ibadete yönelişini, insanların ilk zamanlarda tabiat kuvvetlerinin büyüklüğü ve amansızlığı karşısında tabiatüstü varlıklardan medet ummalarına benzetmiş; böylece eski çağlarda ve kendi devrindeki Allah inancını pozitivistçe ve materyalistçe açıklama yönüne gitmiştir. Hüseyin Cahit'in müşahedelerine

göre, arkadaşları, “işî bütün bütün sağlamaştırmak” istedikleri için, Salvator Kalesinde mevlid okumaya karar vermiş fakat burada o kitap olmadığından, metni ortaya çıkarmanın çaresini hafızalara müracaatta bulmuşlardır. Böylece kontroller sonucunda mevlid yeniden yazılmıştır. Süleyman Dede’nin Mevlidini Enver Paşa’nın babası Ahmed Bey sesli olarak kıraat etmiş; Meclis-i Mebusan’da Sinop mebusu olan Hasan Fehmi Bey (1875?-1933) ise aşîr okumuştur:

“Sadece bu nazari ümitlerle kalmıyarak biraz da Allahın yardımını temin etmekte fayda uman arkadaşlar beş vakit namaza da devam edip durdular. Nihayet bir de mevlid okuyarak işî bütün bütün sağlamaştırmak istediler.

Tabiidir ki kalede bir mevlid kitabı yokdu. Bunun üzerine hafızalara müracaat olundu. Karşılıklı kontroller neticesinde, mevlid yeniden yazıldı. Garnizoncular dediğimiz zabıt arkadaşların kovuşlarında bir yer hazırlandı. Bir sandık rahle hizmetini gördü. Birkaç bira şişesinin ağzına mumlar dikildi. General Enverin babası Bay Ahmed rahlenin başına geçerek heyecanlı bir sesle Süleyman Dedenin nazmına başladı. Sinop Mebusu Bay Hasan Fehmi bir aşîr okudu. Hamal Ferit Ağabey şeker bulamadığı için portakal dağıttı. General Süleyman Numan başında kasketi ile mevlûdu dinledi.

Fakat galiba bütün bu namazlar, dualar, mevlûdlar pek halis bir niyetle yapılmadığı, âdeta bir pazarlık mahiyetini aldığı için olacak, Allah yardımını esirgedi. Hiç bir fayda çıkmadı. Salvator kalesinin ne duvarları yıkıldı, ne kapıları açıldı, ne İstanbul’da Hürriyet ve itilaf hükümeti devrildi.

Bu manevi ve ruhanî teşebbüslerden bir fayda çıkmadığı tahakkuk edince, arkadaşların da sofuluğu gevşedi ve nihayet Übeydullah efendi cemaatsiz kaldı!” (Hüseyin Cahit, 1935: 8).

Bu merasim, Süleyman Çelebi *Mevlid*’inin sırf halk tarafından değil, aydınlar arasında da çeşitli beyitleri ezberlenecek kadar sevilip saygıya eriştiğini göstermektedir.

Ziya Gökalp’e göre Mevlid-i Şerif okumak

Türkçülük akımının fikrî esaslarını ortaya koyan yazar ve şairlerden Ziya Gökalp (1876-1924), *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinin “Birinci Kısım”ının “Hars ve Medeniyet” başlıklı bölümünde, Türklerin Müslüman oluşlarından önceki dininde Gök Tanrı’nın mükâfat tanrısı olduğunu, bundan dolayı İslâm’ı kabullerinden sonraki Allah inancında korku yerine sevginin üstün geldiğini ileri sürer. Yine Türklerin eski dinlerinde sofuca ibadetin bulunmadığını, estetik ve ahlâki ayinlerin çok olduğunu anlatan yazar, İslâm’dan sonra da

kuvvetli bir imana, samimi bir dindarlığa sahip oldukları hâlde sofuca ve mutaassıpça duygulardan uzak kaldıklarını anlatır. Gökalp'e göre, Türklerin camilerde ilâhîlere ve Mevlid okumaya, tekkelerde ise şiire, musikiye yer vermeleri, estetik dindarlık örneğine bağlı olmalarından dolayıdır. Ziya Gökalp'in adı geçen eserinin camilerde mevlid okuma âdetine dair cümlesi şudur: "Türklerin câmilerde ilâhîlere, Mevlûd-i Şerîf kırâatine; tekkelerde ise, şiire ve mûsikîye büyük bir mevki vermeleri, bedî diyânet enmûzecine mensup bulunmalarındandır." (Ziya Gökalp, 1339: 35).

Yazar, söz konusu kitabının "İkinci Kısım"ının "Dinî Türkçülük" başlıklı Beşinci Mebhas'inde de Mevlid oku(t)ma âdetine temas eder. Ona göre, Mevlid-i Şerif okumak, Türklerin en fazla kendinden geçtikleri ve zevk duydukları dinî merasimdir. Bu, bir "bid'at" yani İslâm'da Hz. Peygamber'den sonra ortaya çıkan bir âdet olmakla beraber, şiirle musikiyi ve canlı vakaları bir araya getirdiği için, en canlı ayinler arasına katılmıştır: "Türklerin en ziyâde vecd aldıkları ve zevk duydukları bir âyin daha vardır ki o da Mevlûd-i Şerîf kırâatinden ibâretidir. Şiir ile mûsikîyi ve canlı vak'aları cem' eden bu âyin, dinî bir bid'at sûretinde, sonradan hâdis olmakla berâber, en canlı ayinler sırasına geçmiştir." (Ziya Gökalp, 1339: 163-164).

Türklerin asırlar boyunca çeşitli vesilelerle mevlid oku(t)mayı sevdikleri, o fiili, dindarlığın bir gereği ve tezahürü olarak kabul ettikleri bilinmektedir. Bununla birlikte, halk arasındaki yaygın adıyla "Mevlid", tarihî edebî bir eser olduğu için, onu okuyan ve dinleyenlerden belli bir anlayış ve bilgi seviyesine sahip kişilerin anlayabildikleri, bazı eski Türkçe asıllı, ayrıca birtakım Arapça, Farsça kelimelere, ayet, kudsî hadis, hadis, peygamber kıssaları gibi İslâmî bilgilere vâkıf olmayan okuyucu ve dinleyicilerin tam olarak kavradıkları söylenemeyecek bir metindir. Ziya Gökalp'ten naklettiğimiz sözler dolayısıyla her ne kadar ezgiyle seslendirilirse de Mevlid'in müziksiz okunan bir eser olduğunu da hatırla(t)mak gerekir. Esasen camilerde müzik aletlerinin çalınmadığı mâlûmdur. Bundan dolayı Mevlidin şiirle musikiyi birleştiren bir ayin olduğu, ancak ezgiyle okunması göz önünde tutularak söylenebilir.

Ziya Gökalp, 22 Temmuz 1336 (22 Temmuz 1920) tarihinde Malta'dan New York'daki M. Zekerîya'ya (Sertel, 1890-1980) gönderdiği mektubun sonunda da İslam tarihi bakımından mescidle cami farkına temas eder. Umumi ibadet olan hutbenin camide ana dilde okunabileceğini belirtir. "Bundan başka câmide *Mevlid*, mi'râciye, ilâhî ve va'zlar da ana lisânı ile edâ edilirse, halk

bunların mânâsını anladığı için dinî bir vecd duymaları mümkün olur” fikrini ileri sürer. (Ziyâ Bey, 1341/1925: 20-21; Tansel, 1989: II/ LX).

Bilindiği gibi, 1919’da bazı Osmanlı aydın ve zabitleriyle birlikte Malta’ya sürülenlerden biri de Ziya Gökalp’tir. Ziya Gökalp, burada, sonundaki kayıttan anlaşıldığına göre, 5 Teşrîn-i Sâni 1335 (5 Kasım 1919) tarihinde “Mevlid Duası” adıyla bir şiir yazmış ve onu mektuplarından biriyle ailesine göndermiştir. Şairin ölümünden iki hafta sonra (7 Teşrîn-i Sâni 1340/ 7 Kasım 1924’te) İstanbul Türkocağı’nda Mevlid okutularak ruhuna ithaf olunmuş; bu şiiri de inşad edilmiştir: (Tansel, 1989, I/ 276-277, 366).

“Bütün güzellikler bir vücûd oldu,
Sen onun adını koydun Muhammed⁴³
Bütün iyilikler bir kalbe doldu
Türklerin kiblesi odur müebbed

Türk ili şimdi kan ağlar yâ Rabbî!
Kible hürmetine kurtar yâ Rabbî!

Muhamed bir nurdur kandili sensin!
Bütün güzellikler ondan dağıldı.
Bir şeytan müstesnâ ki oldu laîn
Melekler o nûra hep secde kıldı

Türk hâlâ o nûru arar yâ Rabbî!
O nûr hürmetine kurtar yâ Rabbî!

Bir gece Kur’ân’ın indiği yoldan
Muhammed’in arşa çıkdı gizlice
Dedi, Türk müstakil kalsın her zaman
Sen ona va’d ettin bunu o gece

Şimdi Türk o va’di anar yâ Rabbî!
Mi’râc hürmetine kurtar yâ Rabbî!

⁴³ Mevlânâ’nın “Allah’ın lütfu, bütün olgunlukları bir zatta toplayıp adını Mustafa koydu” manasına gelen bir beyti vardır: لطف خدای جمله کمالات خلق را یک چیز کرد و داد بدو نام مصطفیٰ 15. asır şairlerinden Şeyhî’nin şu beyti, bu Farsça mısraların tercümesidir: “Cem’ eyleyüp cemî’-i kemâlâtı lutf-ı Rab/ Bir zât-ı ekmele içre adın kodı Mustafâ” (Tahir, 1931: 27).

Sen yeri çiçekle hiç bezer miydin?
Üstünde Âmine doğurmasaydı
O zümrüd kubbeyi hiç düzer miydin,
Altında Sevgilin oturmasaydı.

Türk bunun sırrını anlar yâ Rabbi!

Mevlûd hürmetine kurtar yâ Rabbi!"⁴⁴ (Ziya Gökalp, 1337/1921: 1).

Türk Edebiyatı Numûneleri Yazarlarına Göre Süleyman Çelebi

Hıfzı Tevfik (Gönensay, 1892-1949), Hamâmizâde İhsan (Hamâmioğlu, 1885-1948) ve Hasan Âli (Yücel, 1897-1961) tarafından yazılan ve 1926'da liselerin ikinci devre ikinci sınıfları için kabul edilen *Türk Edebiyatı Numûneleri* adlı ders kitabında, Süleyman Çelebi'nin edebî şahsiyeti, *Mevlid*'i ve hayatı hakkında da bilgi verilmiştir. Süleyman Çelebi'ye Hicrî 9/ Miladi 15. asrın ilk yarısında yetişen Batı Türkleri şairleri arasında hususi bir yer vermek gerektiğini belirten yazarlar, onun *Mevlid*'iyle tanındığını, divan edebiyatının kuvvet kazanmaya başladığı bir devirde dinî bir his içinde başka bir alana doğru yürüdüğünü, adı geçen ölümsüz eseriyle kendisine edebiyat tarihimizde ehemmiyetli bir mevki ayırmayı başardığını anlatırlar. *Mevlid*'in taşıdığı meziyetler ve gördüğü rağbete dair *Latîfî Tezkire*'sinden iktibasta bulunan yazarlar, Süleyman Çelebi'nin başka bir eserinin olduğunun bilinmediğini, bununla birlikte tek kitabının ona ebediyet vermeye yettiğini belirtirler.

Eserinden sonra şairin hayat hikâyesine geçilip Ahmed Paşa'nın oğlu, Şeyh Mahmud'un torunu olduğu, Sultan I. Bâyezid devrinde (1389-1403) Bursa'daki Ulucami'de imamlık ettiği, Emir Süleyman'ın (ö. 813/1411) sarayında bulunduğu ve H. 825/ M. 1421-22 yılında (ahirete) göçtüğü anlatılarak bahis tamamlanır. Bunun ardından *Mevlid-i Şerîft*ten örnek olmak üzere "Münâcât, Velâdet, Tazarru' ve Münâcât, Duâ ve İlticâ" başlıkları altında bazı parçalar aktarılmıştır:

"Dokuzuncu hicret asrının ilk nısfında yetişmiş olan Garp Türkleri şâirleri arasında Süleyman Çelebi'ye husûsî bir mevki' vermek lâzımdır.

⁴⁴ Fevziye Abdullah Tansel, bu şiirin 12 Rebülevvel 1338 (6 Aralık 1919) tarihli *Türk Dünyası* gazetesinde imzasız olarak basıldığını belirtmişse de biz onu adı geçen yayın organında göremedik; naklederken Tansel'in neşrettiği metni de göz önünde bulundurduk.

Asırlardan beri elden ele ve dilden dile gezip dolaşan *Mevlid*'iyle iştihâr etmiş olan bu zât, asrının umûmî sîmâsından ayrılmış gibidir. Dîvân edebiyâtının kasîde ve gazelleriyle o kadar kuvvet kesb etmeğe başladığı bir devirde Süleyman Çelebi bu umûmî cereyandan ayrılarak dinî bir his içinde büsbütün başka bir vâdiye doğru yürümüş ve Türk Müslüman âleminde lâ-yemût kalan *Mevlid*'iyle kendisine edebiyat târihimizde oldukça ehemmiyetli bir mevki' ayırmağa muvaffak olmuştur.

Latîfî Efendi der ki 'Bu fakîr ü hakîr bu zamâna değin yüz aded mevlid kitâbını gördüm ve nazar-ı iltifatla her birin gözden geçirdim. Birinde bu sûz u hâleti ve bu şevk u harâreti görmedüm ve beyne'n-nâs biri i'tibâr u iştihâr bulmadı.'

Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'inden başka bir eseri olduğu mâlûm değildir. Maamâfih tek başına *Mevlid*, sâhibine bir ebediyet vermeğe kifâyet etmiştir. Süleyman Çelebi Birinci Murâd'ın vüzerâsından Ahmed Paşa'nın oğludur. Vâlidesinin pederi Şeyh Mahmud'dur. Kendisi Birinci Bâyezid devrinde Bursa'da kâ'in Ulucâmî'de bir müddet imamlık etmiş ve bi'l-âhire Birinci Süleymân'ın sarayında bulunmuştur.

İrtihâli 825 senesindedir. Türbesi Bursa'da Çekirge'ye giden yol üzerindedir." (Hıfzı Tevfik, Hamâmizâde İhsan, Hasan Âli, 1926: 214).

Bu kısa biyografiden, ders kitabı yazarlarının Süleyman Çelebi'nin babasının hüviyeti hususunda Ali Emîrî Efendi'nin (1857-1924) bir makalesinde verdiği

bilgiyi (Ali Emîrî, 1335/1919: 198-199) kabul ettikleri anlaşılmaktadır. Süleyman Çelebi'nin "Birinci Süleyman", yani Yıldırım Bâyezîd'in oğlu Emîr Süleyman'ın sarayında bulunduğu kaydının bazı 19. yüzyıl eserlerinde yer aldığını, ondan bahseden 16, 17 ve 18. asır tarihî ve biyografik kaynaklarında görülmediğini, daha önce Şehâbeddin Süleyman'ın ders kitabında bu konuya dair verdiği bilgileri değerlendirirken ifade etmiştik. Ayrıca şairin H. 825/1421-22 yılında vefat ettiği kaydı, Hüseyin Vassaf'ın (1872-1929) *Vesîletü'n-necât* adlı eseri (Osmanzâde Hüseyin Vassaf, 1329/1911: 12) ile Bursalı Mehmed Tâhir Bey'in (1861-1925) *Osmanlı Müellifleri*'nde (Bursalı Mehmed Tâhir, 1333: 222) geçmekte; anılan tarihin hangi kaynağa dayandığı bilinmemektedir.

Orhan Şaik Gökyay: Mevlid, daima elimizin altında bulunan kitaplardan biriydi.

Kastamonu'nun İnebolu ilçesinde doğan Orhan Şaik Gökyay (1902-1994), çocukluğunda *Ahmediye*, *Muhammediye* ve *Vesiletü'n-necât*, yani Mevlid'in daima ellerinin altında bulunan kitaplardan olduğunu, bunların hemen hemen her Müslüman evinde yer aldığını anlatır. Ayrıca, Kur'an-ı Kerim'i ise bütün aile fertlerinin sık sık okuduğunu belirtir: "Çocukluğum bir inanç ve şiir dünyasında geçmiştir. Evimizde daima elimizin altında bulunan kitaplardan biri Ahmediye, öteki de Muhammediye adlı manzum eserdi. Bunlar hemen hemen her Müslüman evinde bulunan kitaplardandı. Eski kitaplardan üçüncüsü de *Vesiletü'n-necat*, yani Mevlid-i Şerifti. Kur'an-ı Kerim ise ailece hiçbirimizin elinden düşmezdi." (Gökyay, 1994)

Naklettiğimiz hatıra, *Ahmediyye*, *Muhammediyye* ve *Mevlid* gibi asırlar önce yazılmış Türkçe eserlerin 1910'lu 20'li yıllarda küçük bir Anadolu şehrinde her Müslüman evinde bulunacak kadar yaygın olduğunu göstermekte; aynı zamanda halkın dinî bilgi, düşünce ve zevki hakkında bir fikir vermektedir.

Veled Çelebi'nin Süleyman Çelebi Mevlidi'nin Kaynaklarına Dair Yazıları

Mevlevi şeyhlerinden Veled Çelebi (İzbudak, 1869-1953), Süleyman Çelebi mevlidinin kaynakları konusunda iki yazı yazarak bunları *Hayat* mecmuasında yayınlamış; anılan makalelerin ilkinde Türklerin kendi tarih, ahlâk, âdet, masal vb. edebî ve kültürel yönden gerekli şeylerini derlemek için Arapça öğrenmeye mecbur olduklarından söz açmış; 13. asırdan itibaren Anadolu'da gelişen Türk edebiyatının Mevlânâ, Sultan Veled, Eflâkî, Âşık Yunus, Âşık Paşa gibi bazı temsilcilerini anmıştır. Bunu müteakiben eline geçen iki eser hakkında bilgi veren yazar, o kitaplardan biri olan Erzurumlu Mustafa Darîr b. Yûsuf'un *Siyer-i Nebevî Tercümesini* tanıtır. İstanbul'un fethinden önce Anadolu'da Türklerin daha saf şekilde kültürlerine bağlı yaşadıklarını, edebiyatlarının da öyle olduğunu, daha halis Türk kafasıyla yazıldığını belirten Veled Çelebi, orta tahsilli kimselerin okuduğu, okuması olmayan ileri gelenler ve halkın dinlediğinin, adı geçen kişilerin Türkçe eserleriyle birçok hikâye ve masallarla evliya menkıbelerinden, geçmiş kahramanların övünülecek şeylerinden ibaret olduğunu anlatır. Söz konusu zamanlarda *Mevlid-i Nebevî*'yi yazan Süleyman Çelebi'nin bu kitapları, o cümleden olarak Âşık Paşa *Garîbnâmesi* ile Erzurumlu Darîr'in *Siyer-i Nebevî Tercümesini* okuduğunu ve adı geçen iki eserden faydalandığını belirtir. Bu istifadenin, anılan metinlerin karşılaştırılmasıyla görüldüğünü ifade eden yazar, önce Süleyman Çelebi'nin Âşık Paşa'dan aldığı birkaç mısra ile bir beyti aktarır. Dikkatli bir mukayese sonucunda daha birçok alıntılara ulaşılabileceğini da sözlerine ekleyen Veled Çelebi, bu iktibasları –edebiyat âlimlerine uyararak-

nahoš vasıfla vasıflandırmaya kalkışmamak gerektiğini, geçmiş şair ve yazarlarda bunların benzerlerinin pek çok olduğunu, Şeyh Sâdi, Hâfiz, Sâ'ib-i Isfahânî gibi şairlerin Mevlânâ'nın *Divân-ı Kebîr* ve *Mesnevî*'sinden aynen ve manaca birçok şey aldıklarını anlatır.⁴⁵

Âşık Paşa'nın *Garîb-nâme*siyle Süleyman Çelebi Mevlidi arasında hem kullanılan aruz kalıbı ve nazım şekli ortaklığına, hem de mısra ve beyitlerde yer yer görülen benzerliklere başka bazı edebiyat tarihi araştırmacıları da dikkat nazarını çekmiştir. Mesela Bursalı Mehmed Tâhir Bey, Âşık Paşa'ya dair 1909'da yayınladığı bir makalesinde, Süleyman Çelebi *Mevlid*inin ilk beytiyle "Âşık Paşa Divânı", yani *Garîb-nâme*'deki "Evvel bize vâcib olan Allah adın anmak durur/ Anun adın zikr idelüm ol kim kamu müştâk durur" beytinin benzerliğine şöyle dikkat çekmiştir: "Nâzım-ı *Mevlid-i Nebî* Süleyman Dede merhûmun bu eseri gördüğü birinci beytinden anlaşılıyor." (Bursalı Mehmed Tâhir, 1327/1909: 18)⁴⁶. Fâik Reşad (1851-1913), 1913'te yayımladığı *Târîh-i Edebiyyât-ı Osmâniyye* adlı eserinde *Garîb-nâme*'den örnek verirken, bu mesnevideki "Cümle âlem yoğ iken ol var idi/ Şöyle eksiksüz ganî cebbâr idi" beytini, "*Mevlûd* nâzımı Süleyman Çelebi"nin "aynen iktibâs eylemiş" olduğunu dipnotta belirtmiştir.⁴⁷ (Fâik Reşad, ts: 61). Daha önceki naklimizden hatırlanacağı gibi, Ali Emîrî Efendi (1857-1924), Mehmed Fuad'ın (Köprülü, 1890-1966) bir makalesini tenkit etmek maksadıyla kaleme alarak 1919'da yayımladığı yazıda, *Garîb-nâme* ve *Mevlid-i Şerîf*ten örnek olmak üzere gösterdiği yedişer beyitten ikisi arasındaki benzerliği fark ve kaydetmişti. (Ali Emîrî, 1335/ 1919: 201-202). İbrahim Necmi de 1922'de İstanbul'da yayınladığı *Târîh-i Edebiyyât Dersleri* adlı eserinde, muhtemelen bu gibi yayınlardan faydalanarak Süleyman Çelebi Mevlidi üzerindeki *Garîb-nâme* tesirine temas etmiş; iki eser arasındaki benzerlik ve farkı da öz olarak

⁴⁵ Bir şair veya yazarın, eser telif ederken çağdaşları ve selefleri tarafından yazılmış birçok kitaptan farkında olarak veya olmaksızın faydalandığı mâlumdur. Mukayeseli okumalar sonucunda Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-necât*'ı yazarken *Mesnevî-i Mânevî*'den de istifade ettiği görülebilir. Ferit Kam (1864-1944), *Mevlid*'deki "İçdüm anı oldı cismüm nûra gark/ İdemezdüm nûrdan kendümi fark" beytinin, *Mesnevî*'nin bir beytinden alındığını söyler. (Levend, 1946: 102).

⁴⁶ Bu cümle *Osmanlı Müellifleri*'nde şu şekildedir: "*Mevlid-i Nebî* nâzımı Süleyman Dede merhûmun bu eserden iktibâs ettiği birinci beyitten anlaşılıyor." (Bursalı Mehmed Tâhir, 1333: I/110).

⁴⁷ Bu beyit, *Vesîletü'n-necât*'da "Cümle âlem yoğ iken ol var idi/ Yaradılmışdan ganî cebbâr idi" şeklindedir. (Ateş, 1954: 94; Aymutlu, 1995: 77; Pekolcay, 1993: 48; Timurtaş, 1990: 7).

belirtmiştir.⁴⁸ Veled Çelebi ise bu iki yazısında Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'ini yazarken faydalandığı iki kaynağa dikkat çekmiş; onlardan istifadesini örneklerle isbat etmeye çalışmıştır.

Söz konusu iki yazının noksanı, yazarın ilkinde “Asıl Süleyman Çelebi *Mevlid-i Nebvî*'yi Darîr-i Mevlevî nesrinden nazma getirdiği, aşağıya nakledeceğimiz nazım ve nesirden hüveydâ olacaktır” dedikten sonra sadece *Sîretü'n-Nebî*'den birkaç mensur parçayı nakletmekle yetinip *Mevlid*'in onlarla alâkalı beyitlerini aktarmamasıdır. Veled Çelebi'nin Süleyman Çelebi *Mevlid*'inin kaynakları konusundaki makalesinin devamı olan ikinci yazıda da aynı noksan bulunmaktadır: Müellif, sadece “Darîr-i Mevlevî”nin mensur siyer tercümesinden Hz. Peygamber'in doğumunu tasvir eden bir şiirine yer vermiş; Süleyman Çelebi *Mevlidi*'nin onunla benzerlik gösteren parçasını nakletmemiştir.

Mukayese edildiğinde, gerçekten Erzurumlu Darîr'in siyer tercümesindeki bu manzum parçayla *Vesîletü'n-necât*'ın bazı nüshalarında “Kaside-i Meliha” (Ateş, 1954: 107-110; Aymutlu, 1995: 103-109; Pekolcay, 1993: 63-65; Timurtaş, 1990: 27-32) adı altında bulunan şiirin tesadüfe yorulamayacak derecede benzediği görülmektedir. Veled Çelebi, Darîr'in *Sîretü'n-Nebî* tercümesinin, Süleyman Çelebi *Mevlidi*'nin kaynaklarından biri olduğu şeklindeki fikrini, alıntılarla teyid etmiştir. Ancak onun, “Süleyman Çelebi

Mevlid-i Nebvî'yi Darîr-i Mevlevî nesrinden nazma getir”miştir iddiasının doğruluk derecesini tesbit etmek için iki metin arasında daha tafsilatlı mukayeselere ihtiyaç olduğu kanaatindeyiz. Kemal Yavuz tarafından *Garib-nâme* ve *Mevlid* arasında yapılan mukayeseli bir incelemede, Süleyman Çelebi'nin Âşık Paşa'nın adı geçen mesnevisinden yüzün üzerinde beyit aldığı ortaya konmuş; Erzurumlu Mustafa Darîr'in mensur *Sîretü'n-Nebî* isimli eserindeki mevlid manzumesinin de “anlam bakımından” *Mevlid*'e tesir ettiği ileri sürülmüştür. (Yavuz, 2007: 61-84). Bu başlangıçtan sonra Veled Çelebi'nin *Mevlid*'in kaynakları hakkındaki yazılarını okuyabiliriz:

“İslâmiyet henüz Hicâz ve Necd sâhalarında iken sadr-ı İslâm ecillesi ancak Kur'ân-ı Kerim'in cem'ine ehemmiyet vermiş ve bir de yazı olarak bâzı mülûk

⁴⁸ “*Mevlid*, vezin ve şekil itibâriyle *Garib-nâme*'ye çok benzer. Hattâ bâlâda işaret edildiği üzere mukaddimesi Âşık Paşa'ya lafzen ve mânen pek yakındır. Fakat *Garib-nâme* gibi derin tasavvufi temsillere, felsefi tefekkürlere meyyâl değildir. Hassâs ve âşık bir rûhun velâdet ve siyer-i Nebviyye gibi kudsi hâdiselerden aldığı teheyvüci ilhamları musavvir bir şi'rdir.” (İbrâhim Necmi, 1338/ 1922: 40).

ve ümerâya tahrîrât yazılmış, zekât yâni tekâlîfi toplayan âmillere bâzı evâmîr ve ahkâm istâr ve ısdâr edilmiş, mîrâs mes'eleleri ve bu gibi hayâtın en zarûfî umûru hakkında Peygamberin ve ricâl-i dînin mâlûmât-ı şer'îyyesi sebt edilmiştir. Hâlis Arablar Kur'ân'ı bile parça parça hıfzla iktifâ etmiş, hadîs-i Nebevî'yi dahi bir iki zâta isnâd olunan cüz'î yazılardan başka bir varakada cem' etmek kimsenin hâtırından geçmemiştir.

Diyâr-ı Fâris'de fûtuhât başlayıp yarım asırda Horasan, Azerbeycan ve Türkistân'ın bâzı bilâdı dâ'ire-i İslâmiyet'e girdiler. Şunu ehemmiyetle kayd edeyim ki, İslâm'a dâhil olanlar hâlis Türkler ile Türk'le kaynaşmış Fârisî-zebân Sartlar idi. Hâlis Pârsilerin bir kısmı mahv ü münderis olmuş, bir kısmı Hindistân'a hicret eylemiştir. Şîrâz, Yezd cihetlerinde bir kısımları hâlâ gayr-i medenî bir hâlde mezheblerini muhâfazaya yeltenmekdedirler.

İslâm'a giren bu Acemîlerin hepsine birden Arablar 'Acem' demişlerdi. Fî'l-asl çok dindâr, çok halûk olan, harslarını şiârlarını, muhâfaza ile me'lûf bulunan Türkler ile diğerk Türkleşmiş Sartlar İslâmiyet'i anlamak, hükmüyle âmil olmak için tefsîre, hadîse târihe, edebiyâta müteallik âsâr-ı İslâmiyyeyi cem'e başladılar. Bu uğurda diyâr diyâr dolaşıp ashâb, tâbiîn, eimme-i dînden kimlerde ne buldularsa cem' ve te'lîf eylediler. Ulemâ-yı İslâm'ın kısm-ı âzamı işbu A'cemî zevâtdırlar. Hâlis Arab ise pek azı ilm ile me'lûf olup diğerkleri emâret ve hükûmet, harblere iştirâk ile, cem'-i dünyâ ile iştigâl ediyorlardı. Sadr-ı İslâm'dan i'tibâren birçok Türkistân ve Horasan ve Arabistân'a mücâvir bilâd-ı İran kölelerinden, sâ'ir ahâlisinden okur-yazar, te'lîfât-ı mühimme sâhibi ulemâ görülür. Hattâ ashâb içinde bile Süleymân'ın tefsîr-i *Dürr-i Mensûr*'daki tercüme-i hâline nazaran Türk olması çok muhtemeldir. Ashâb içinde hâlis Arabî olmayan zevât-ı kirâm bulunması ihtimâlden baîd değildir.

Maksadım şudur ki: Âsâr-ı İslâmiyye'yi Arabiyyü'l-asl olmadığından cem' ve hıfza mecbûr olan ve kısm-ı âzamı hâlis Türk bulunan Müslümanlar cem' ve te'lîf eylediğinden ve bütün te'lîfât en mühim zamanlarda Arabca yazılageldiğinden, bugün dahi Türkler Arapca öğrenip kendi târihlerini, ahlâkı ve âdât ve masallarını ve sâ'ir edebî ve harsî levâzım-ı medeniyyelerini Arapca yazılmış eserlerden cem' ve iltikâta mecburdurlar.

Dördüncü asr-ı Hicrî hengâmında Türkler çat pat dîni eserleri Türkçeye tercümeye başlamışlar; bizim Orta Asya'da da Selçukîler evâsıtında Türkçe nazımlar, nesirler vücûda getirmişlerdi. Bizim elimize geçen ilk Türkçe yazı, Hazret-i Mevlânâ'nın, Sultan Veled'in, Eflâkî Dede'nin, Âşık Yûnus'un, Âşık Paşa'nın, Mes'ûd-ı Gülşehrî'nin ve daha böyle bir iki zâtın eserleridir. Hâlbuki bizde de büyük edebiyât müessesesi teessüs edip umûmî ve husûsî kütüphânelerimizde ilmî taharriyâta başlanılsa, gerek umûm Türk

Edebiyatında, gerek bizim Türkiye âsârına dâ'ir daha muhim te'lifâta dest-res olunacağı muhakkaktır.

Türkçülüğe müteallik ilmî eserin rağbetden sâkit olması, neşrine imkân bulunamaması hasebiyle birçok kıymetli kitaplarımı elden çıkarmaklığımı rağmen, nasılsa kıyıda bucakda kalan bâzı eski yazma eserlerde bile öyle nevâdire tesâdüf ediyorum ki bunların hâlâ peygüle-i ihmâlde tozlanmasına Türklük nâmına insan acır.

Bu kabilden İstanbul'da kalmış kitaplarımın içinde elime bir *Siyer-i Nebevî* tercümesi ile *Câmiu'l-hikâyât*'dan bir cild geçdi. *Câmiu'l-hikâyât* sûretde hulefâ devrinde Bağdad'da, Arabistan'da, Acemistan'da, Hind'de, Çin'de, sâ'ir bilâd-ı İslâm'da zuhûra gelmiş masalları şâmil görünürse de nefsü'l-emirde bunların birçokları Türk masalları olduğu gibi hele eski mütercimler –Allah râzı olsun – mefhûmen tercüme ederek bütün o zamanki Türk tâbirât-ı mahsûsasını, emsâlini, istilâhâtını bu eserlerde hıfz etmişlerdir. Bir hâlde ki o zamanki Türkçemiz âsâr-ı mütercemede dizilmiş duruyor. Bu kıymetli eserler Türkçüler için birer defâ'in-i edebiyedir.

Gelelim *Siyer-i Nebevî*'ye: Diğer *Fütûhu's-Şâm* tercümesinden de anlaşıldığına göre, kendisini Mustafa Darîr bin Yûsuf bin Ömer el-Erzeni'r- Rûmî diye târif eden Erzurumlu Mustafa nâmında bir a'mâdır. *Fütûhu's-Şâm* tercümesinde Mevlevî olduğunu tasrîh eder. O vakit bütün bilâd-ı İslâm'da saltanat süren Türk ırkından ve maiyyetinde Türk orduları bulunan birer pâdişâh olduğu gibi, Şâm'da dahi Eyyûbiyye bakıyyesinden ve en muhteşem ümerâdan Melik ez-Zâhir Mısır ve Şâm'ı idâre ediyordu. Bizim Darîr bu zamanda Mısır'a sefer eylemişti. Darîr-i Mevlevî zaman emiriyle müşerref olmuş, hâfızasını tezyîn eden siyer-i Nebevîye, târih-i İslâm'a müteallik birçok vak'ayı anlatarak emîri mahzûz eylemiş ve 785 [M. 1383-84] târihinde *Siyer-i Nebevî* tercümesine me'mûr olmuşdur. Sonra da *Fütûhu's-Şâm*'ı tercüme etmiştir. Târihine nazaran bu eser dahi bâlâda yâd eylediğim üdebâ-yı Selçukiyye âsârı miyânındadır. Yalnız o zamandan bize nesir olarak Türkçe pek az eser gelmiş olmakla ayrıca kıymeti vardır. A'mâ olduğu için Ebü'l-Hasen el-Bekrî'nin *Siyer-i Nebevî*'si kendisine Arapça okunur, o da Türkçesini söyler, kâtip imlâ ederdi. Eserler bu yolda vücûda geldi.

Buraya kadar tavti'e kabîlinden bâzı mârûzâtta bulundum. Makâlenin unvânından müstebân olacağı vech ile asıl maksadım *Süleyman Çelebi Mevlidi*'ne dâ'ir bâzı fevâ'id arz eylemekdi.

Henüz İstanbul feth olunup saltanat-ı Osmâniyye oraya naklolunmazdan evvel Anadolu'da Türkler daha sâf bir sûretde harslarına sâdik yaşarlardı.

Edebiyatları da öyle idi. Türkçe manzûm ve mensûr eserler daha hâlis Türk kafasıyla yazılır, âmmeye hitâb edilirdi. Fetihden sonra 900 [1494-95] târihine kadar yine böyle gidebilmişse de sonra edebiyatda Acem mukallidliği umûmîleşmiş, taşralardaki müstesnâ bâzı muelliflerle halk şâirlerinden mâadâ hemen bütün üdebâ bu yolu tutmuşlardır. Kable'l-fetih mütevassıt tahsilli kimselerin okuduğu, okuması olmayan ümerâ ve eşrâf ve a'yân ve ahâlinin dinlediği, bâlâda mastûr zevâtın Türkçe âsârı ile daha birçok manzûm ve mensûr hikâyât ve masallarla evliyâ menâkıbından, geçmiş bahâdîrlar mefâhirinden ibâret idi. Bu yolda birçok eserleri bizzât okudum. *Türk Dili* nâmındaki lûgat kitâbıma şevâhid nakleyedim. Bunlar meyânında yine Mısır ümerâsından biri nâmına 800 [1397-98] evâ'înde nazmen tercüme edilmiş *Şâhnâme* var idi. O zamanlarda *Mevlid-i Nebevî* sâhibi Süleymân Çelebi bu eserleri, ez-ân cümle Âşık Paşa *Garîbnâmesi* ile Darîr-i Mevlevî'nin *Siyer-i Nebevî* tercümesini okuduğu ve bu iki eserden müstefid olduğu, eserlerin muvâzenesiyle nümâyân olur.

Azlığı hasebiyle evvelâ Âşık Paşa'dan muktebesâtını yazalım:

Allah adın ayıdalum ibtidâ

Yoğ idi bu âlem ol var eyledi

Birdür ol birliğine şek yok durur

Bir aceb nûr kim güneş pervânesi

Ol [ki] Hak evvel yaratdı âlemi

Âlem içinde yaratdı âdemi

mısralarını şöyle bir göz gezdirmekle Âşık Paşa dîvânında buluyoruz. Dikkatli muvâzene edilirse daha birçok muktebesâta –diyelim- destres olunur.^[1]

Asıl Süleyman Çelebi *Mevlid-i Nebevî*'yi Darîr-i Mevlevî nesrinden nazma getirdiği, aşağıya nakledeceğimiz nazım ve nesirden hüveydâ olacaktır:

“Âmine Hâtun mevlûdün ^[1] hikâyetlerinden bir iki kelici^[2] söyledi. Eyitdi^[3] bana ol gicenün evvelinde ol işâret kim göründi, ol idi kim bir kişi hevâ

[1] Fakat bu iktibâsâtı –ulemâ-yı edebe iktifâ ederek –nâhoş vasıfla tavsife kalkışmayalım. Selefde bunların emsâli pek çoktur. Meselâ Şeyh Sâdî, Hoca Hâfız, Sâ'ib-i Isfahânî gibi vâdi sâhibi esâtîn-i edebî *Dîvân-ı Kebîr* ve *Mesnevî-i Mevlânâ*'dan aynen ve mefhûmen aldıkları maânî-i nâdire ve mezâmîn-i bâkireyi vaktiyle üç lisân edebiyâtıyla meşgûl olduğumda beyit beyit karşılaştırmak cem' etmiş ve mecmûalarım nakletmişdim. Üçünün muktebesâtı da ayrı ayrı birer risâle teşkil eyler.

[1] Mevlûd: Doğan çocuk. Mevlid: Lâm'ın kesriyle, doğmak ve mahall-i vilâdet: Mevlid-i Nebevî kıssası, ... (?) mevlûdün velâdeti gününde, mevlidi olan Mekke şehrinde.

[2] Kelici: Söz, rivâyet.

yüzinden çağırur kim yâ ehli's-semâvât veyâ ehli'l-aradîn, bu gice seyyidü'l-evvelîn ve'l-âhirîn vücûda gelür, diyü münâdî eylerdi. Âmine Hâtun ider: Âvâzı işidicek ben yuharu bahdım. Nûr içinde sanasın gark oldum. Uyandım, gördüm kim yer ile gök arasında bir döşek döşediler yeşil harîrden haşmetlü. Andan bir ulu ferîşte geldi, azîm heybetlü, ol melegün elinde üç alem, bilesince^[4] çok ferîşteler, yeşil kanadlu, cemî'si yalın yüzlü^[5], hûb sûretlü. Yayak degiller, illâ küllisi atlu, atlar dahi kendüleri bigi^[6], kanadları var, gökyüzünden inerler. Ol üç alemün birisin maşrık tarafında dikdiler, birin magrib tarafına iletdiler, bir alemi Kâbe'nün tamı üstinde dikdiler. Andan cihâna gulgule birle^[7] ... toldı. Ol karanu gice gündüz bigi aydın oldu. Andan görürüm kim ol atlu ferîşteler gökden yire indiler. Abdülmüttalib'ün evini yidi kez^[8] tavâf kıldılar. Sevinişürler, birbirine muştuluk^[9] virürler.

* * *

Âmine Hâtun eydür; Çün yalnızlıh sebebinden inledüm. Anı gördim kim karşumdağı dîvâr yarıldı. Üç hâtun kişi içerü girdiler. Ak izârlar izârlanmışlar^[1]. Abdimenâf oğlanlarınınun hâtunlarına benzerler. Ben olardan sandum. Ammâ bular hoz^[2] uçmak hûrilerindenmiş. Bana ol hâtunlar sûretinde görünmüşler, vehm iletmesün, ussı gitmesün diyü. Çün katuma^[3] yakın geldiler. Her biri bir bedr ay bigi. Sad yanumda, sol yanumda oturdılar. Bir kanı issi^[4] cânı tatlu, yüzi münevver, kamer tal'atlu geldi. Önümde oturdu. Andan^[5] latif ün^[6] birle, şîrin söz birle tatlu dilden söyledi. Eyitdi: Yâ Âmine Hâtun, sana beşâret olsun kim enbiyânun serveri, evliyânun rehberi, dîn-i İslâm dîni kavli, şerîat fi'li, tarîkat hâli, hakikat ehli. Ol server, zamâne ehlinün emîni. Her kim ki dürüst olursa yakîn bile kim bu mevlüd, ne mükerrerem ne muazzam mevlüddür. Vallah yâ Âmine Hâtun, saâdetlü hâtunsın kim Allah Teâlânun Habîbine ana oldın. Âhîret hâtunlarınınun içinde yegâne oldun.

[3] Eyitmek: Bâzi lehcede "ayıtmak", söylemek.

[4] Bilesince: Ma'iyetinde.

[5] Yalın yüzlü: Parlak çehreli, sakalsız, tıraşsız.

[6] Bigi: Gibi, misilli.

[7] Birle: Maan, ile.

[8] Kez: Kere, def'a.

[9] Muştuluk: Müjde, tebşîr.

[1] İzar: Peştemal.

[2] Bular hoz: Bunlar ise.

[3] Katuma: Yanıma.

[4] İssi: Sıcak.

[5] Andan: Ba'dehu, sonra.

[6] Ün: (Üç vezninde) ses, sadâ.

Andan Âmine Hâtun eydür: Bana oğlan togmak hâleti hâsıl oldı. Susadım, su diledüm. Bir cevherden ibrik birle bana su virdiler, dir, kardan ak, şekerden şîrin. Aldum, içdüm, dir. Andan sonra bir ak kuş kanad birle arhamı sıgadı, dir. Ol dem içinde Resûl-i Rabbü'l-âlemîn vücûda geldi, didi. Âmine Hâtun eydür: Hergiz^[1] benden ol hâlet olmadı kim temiz kılmak ola^[2] gözümünden perde götürüldi. Gördim Mekke şehrini, nûr içinde gark olmuş. Hevâ yüzün de ferîştelere tutmuş. Ben aklumı dirdüm, dahi mültefit oldım kim vücûda gelen iyâli^[3] görem kim timâr^[4] kılmişlar mı, yohsa yiryüzünde mi yatur? Çün gözimi açdum, bahdum. Çevremde^[5] veledümi^[6] görmedüm. İstedüm^[7] bulmadum. Kim aldugın, kim iletüğün^[8] bilmedüm. Ol hûrilerden dahi kimse kalmamışdı. Gümân iletüdüm^[9] kim ol mevlûdi uçmak hûrileri aldılar, gitdiler. Çün aklumı başuma divşürdüm^[10] ise, gördim, veledüm evün bucağından Kâbe'ye karşı secdeye inmiş. Sag elinün şehâdet barmagın yuharı dikmiş, söylenür. İllâ bilmezem ne söylenür.^[11]

* * *

Andan Âmine Hatun eydür: Çün hâtifden bu sözleri işitdüm ve bu acâ'ib işleri gördim, dilüm bağlandı. İki gözüm bakar, iki kulagum işidür, illâ ki aklum yârî^[12] kılmazdı kim kendözümü dirşürdüm. Anı gördim kim oğlum gözüm önünden gayb oldı. Bir göz yumub açınca gine getürdiler. Bir hûrî sûretlü ferîşte^[13] benüm önüme getürdi. Sünnetlenmiş ve gözleri sürmelenmiş ve bir ak sûfa sarılmış, önümde kodılar.

* * *

Nesir kısmından naklettiğimiz şu ibâreler müddeâmın isbâtına kifâyet eyler.

[1] Hergiz: Kâf-ı Fârisiyye'nin kesriyle: Asla.

[2] Şu ibâre ile "Benden temizlemek icâb eder kan ve sâ'ire gibi bir şey gelmedi" mânâsı murâd olunur. Çünkü manzum kısmında bu mebhasda "Ne kan gördim, ne su gördim, ne ağrı" ilh. diyor.

[3] Burada "iyâl" efrâd-ı âileden biri, yâni doğan çocuk mânâsına kullanılmış.

[4] Timâr: Temizlemek, levâzımını yapmak, bakmak.

[5] Çevre: Deste vezninde "etrâf" mânâsına.

[6] Veled: Ale'l-ıtlâk "çocuk" manasına.

[7] İstemek: Eski Türkçe'de: Aramak.

[8] İletmek: Götürmek.

[9] Gümân iletmek: Kâf-ı Fârisiyye'nin zammiyle: Zann etmek.

[10] Divşürmek: Devşirmek, toplamak.

[11] Söylediğini Süleyman Çelebi izah ediyor. "Yâ Rabbi ümmetî!" diyormuş. Şu beyti yazar: "Tıfıl iken ol diler idi ümmeti/ Sen kocaldun terk edersin sünneti"

[12] Yârî: Yardım.

[13] Ferîşte: Melek.

Süleyman Çelebi mevlidinde “Çok alâmetler belürdü gelmedin” mısraıyla başladığı velâdet-i Nebevî hengâmında zuhûra gelen hârikalar mebhası dahi işbu Darîr-i Mevlevî *Sîret-i Nebevî*'sinde yine *Mevlid-i Süleyman Çelebi* ibâre ve tâbîrâtiyle mevcûddur. Süleyman Çelebi o ibâreleri aynen nazma getirmiş. Bâlâdaki nümûneleri kâfi görerek artık onları aynen nakilden sarf-ı nazar eyledik.

Onlar mâlûmdur ki vilâdet-i Nebevî hengâmında eyvân-ı Kisrânın tâkı çatlaması, âteşperestlerin nice asırlık yanan odları sönmesi, Semâve gölünün soğulması gibi şeylerdir.^[1]

* * *

Siyer-i Nebevî Tercümesinin imlâsını muhâfaza etmedim. Onu aynen eski imlâsıyla yazıp da sonra okunacak, anlaşılacak derecede şerh ve izâha kalkışacak olursam bâzı kelimeler ve cümleler sahîfeleri işgâl edeceğinden mârûzâtım makâlelikden çıkararak risâle derecesine gelecektir.

İnşâallah Maârif Vekâlet-i celîlesi bu gibi kıymetdâr vesâ'ik-i edebiyeyi neşre ibtidâr ederse, o vakit bu eserleri ilmî sûretde neşreyeriz.”

Veled Çelebi Yazısının Devamı

Darîr-i Mevlevî'nin *Sîretü'n-Nebî* nâmındaki eserindeki Mevlid-i Nebevî mebhasının manzum kısmı:

Rebî'ül-evvel ayı kutlu olsun

Hemîşe dil ü dîn kuvvetlü olsun

Resûl'ün mevlûdi bu ay içinde
Cihânda ma'rûf u meşhûr oldu

Nebînün anası Âmine Hâtun
Haber virdi bu söz mastûr oldu

K'ayun^[1] on ikisi isneyn gicesi
Harâb olmuş evüm ma'mûr oldu

[1] “Od” koç vezninde “ateş”, “soğulmak” bir su toprak içine çekilmek.

[1] K'ayun ki edât-ı beyâniyyesi ile “ayun, ayın”, yani ay= mâh ile izâfet kâfindan mürekkebirdir. Kudemâ böyle bâzı kelimelerin vaslını tecvîz ederlerdi. Dokuz yüze [M. 1494-95] kadar bu nev' vasıllar görûlür. Bu da Acem taklididir.

Evümden göklere bir nûr çıhdı
Ki dünyâ toptolu ol nûr oldu

Döşendi bir bisât-ı üns sündüs
Hevâdur ola kim mestûr oldu

Dikildi üç alem şarka vü garba
Birisî Kâbe'de menşûr oldu

Yakîn oldu buna kim Mustafâ'nun
Vücûda gelmeği destûr oldu

İnildedüm^[2] yalnızlıh elinden
Ki avret özr ile ma'zûr oldu

Divâr yarıldı [vü] üç hûri geldi
Beni gör kim mûnisüm hûr oldu

Oturdılar yanumda vü önümde
Didiler menzilün çün Tûr oldu

Vücûda gelür ol sultân-ı ukbâ
Nazar ehline key manzûr oldu

Ana oldın anun gibi resûle
Kim anun ümmeti mağfûr oldu

Beni tatlu dil ile toyladılar^[3]
Canum ol sözlere mağrûr oldu

Bu kez bölük bölük gelüb hurîler
Kamu ol söz ile mesrûr oldu

^[2] inilledim, iniledim. Âh edip hüzn ü elem izhâr etdim.

^[3] toylamak: ziyâfet çekmek, doyurmak.

Bu ön gelen sorar ol son gelenden
Kim ucmakdan sizi kim kor oldu^[4]

Ki ıtrınız kohusından yir ü gök
Tolu hem-müşg ü hem kâfûr oldu

Sizün yüzünüz aydının görüben
Bu gice ay u gün mehcûr oldu

Didiler kim Teâlâ ve Tekaddes
Kim emrine kamu me'mûr oldu

Sınıh^[1] gönülleri Cebbâr-ı âlem
Kamu cebr eyledi mecbûr oldu

Rebî'ü'l-evvel ayı kutlu olsun
Hemîşe dil ü dîn kuvvetlü olsun

Çalab emr eyledi Rıdvân'a kim tîz
Bezegil^[2] cennet ehlin cennet ile

Habîbullah vücûda geliserdür^[3]
Tolısar dünyi^[4] afv ü rahmet ile

Bezensün hûri vü gılmân ü vildân
Kamu saçuya^[5] gitsün rağbet ile

Çalabdan Cibril'e emroldı kim in
Tamu^[6] kapuların yap^[7] heybet ile

[4] kim kor oldu: kim bıraktı.

[1] sınıh: kırık.

[2] bezegil: tezyîn et, süsle.

[3] geliser: gelecek

[4] Dünyâ lafzının eşbâ'idir.

[5] saç: düğünde serpilene para.

[6] tamu: cehennem.

[7] yapmak: kapamak, örtmek mânâsına kadimde müsta'mel idi.

Cemî'-i vahşâ vü tayra haber kıl
Bu gice kalmasunlar gaflet ile

Amine ider^[8] ol dem oldı kim uş^[9]
Vücûda geldi Ahmed kudret ile

Susadum su diledüm içmege ben
Elüme sundılar kıf^[10] şerbet ile

Sovuh kardan dahı ağ^[11] u şekerden
Dahı tatludur içdüm lezzet ile

Bu kez bir nûr içinde gark oldum
Büridi nûrı beni ismet ile

Bir ağ kuş geldi arhamı sığadı
Kanadı birle katı kuvvet ile

Vücûda geldi şol dem ol vücûd kim
Azîzdür kamulardan izzet ile

Ne kan gördüm ne su gördüm ne ağrı
Toğurmadum ben anı zahmet ile

İşidürem ki dünyâ toldı gulgul
Getürildi hicâblar zulmet ile

Dile geldi tavar^[12] u taş u toprak
Söze geldi dükeli^[13] hikmet ile

[8] ider: söyler.

[9] uş: işte.

[10] kıf: Bu kelimeye eski yazılarda tesâdüf etdiğimi hatırlayamıyorum. Yanımda kitaplarım olmadığından ta'mîk da mümkün değildir. Hâlâ İstanbul'da "kıfım geldi" gibi tâbir var. Bu âdetâ "keyf" yerinde müstâmeldir. Acebâ bu da o mudur?

[11] ağ: ak, beyaz.

[12] davar: Eskiden hayvanât-ı ehliyyeyi şâmil idi. At, eşek, koyun ilh.

[13] dükeli: hep, cümle.

Beşâret kıldılar biri birine
Ki Ahmed dünya tutdı ümmet ile

Görürem Mekke şehri nür tolmuş
Velî gâfil yatur er avret ile

Bu kez^[1] kendüme geldüm bahdum evden
Gidübdür hüriler cem'iyet ile

Velî mevlûdi^[2] görmedüm evümde
Yüregüm oda yandı hasret ile

Gümânum^[3] oldu kim hüriler aldı
Gözüm dört yana^[4] dur bu fikret ile

Rebîu'l-evvel ayı kutlu olsun
Hemîşe dil ü dîn kuvvetlü olsun

Görürem Kâbe'ye karşı Muhammed
Bucakda yire urmuşdur yüzini

Yüzi secdede barmagın getürmiş
Dili söyler bilmezem sözünü

Kesilmiş göbeği sünnet olunmuş
Kumâta(lu) sarmalamışlar gözünü^[5]

Bir ak sûfa tolamışlar vücûdın
Tenini bağlayan saçmış tozunu

Diledüm kim varam elüme alam
Görem o aydın arı^[6] hûb yüzünü

[1] bu kez: bu kere, bu sefer.

[2] mevlûd: yeni doğan çocuk.

[3] gümânum: Zannım.

[4] yana: yana, cihete.

[5] Bu mısra sakatdır.

[6] arı: temiz, pâk, hâlis.

Bir ün^[7] geldi hevâdan heybet ile
Ki gizlen^[8] halkın gözinden özini

Ne kim mürsel nebî geldi cihâna
Muhammed'dür dükelinün^[9] güzîni

Cemî'-i enbiyânun hüy hisâlin
Virdük ana bezenüz^[10] kendözini^[11]

Anı üç güne degin^[12] gizlü sahlân
Hemîşe gicesin ve gündüzini

Yine bir dürlü kavm geldiler tîz
Alub gîtdiler ol dîn yılduzını

Yine ol lahzada ilten^[13] getürdi
İşiden anlaya söz rumûzını

Saâdet ol kişünün kim Resûlün
Gözine çeke ayagı tozını

Ümîdi bu durur bu Gözsizin^[14] kim
Ümîdsiz koymaya ol Gözsizini

Rebî'ü'l-evvel ayı kutlu olsun
Hemîşe dil ve dîn kuvvetlü olsun" (Veled Çelebi, 1927: 397).

Ahmed Hikmet, "Mevlid, ezan ve tilâvet-i Kur'ân dinlemekten zevk alırdı."

[7] ün: ses, sadâ.

[8] gizlen: gizleyiniz, saklayınız.

[9] dükelinün: hepsinin, cümlesinin.

[10] bezenüz: süsleyiniz, muntazam ediniz, tezyîn eyleyiniz.

[11] kendözini: kendisini.

[12] degin: dek. Edât-ı müntehâ.

[13] ilten: götüren, isâl eden.

[14] Gözsüz: Nâzım Darîr-i Erzurûmî.

Ahmed Hikmet (1870-1927), vefatı üzerine yeğeni Hâmid Refik Bey'in *Güneş* mecmuasında yayınlanan yazısında anlattığına göre, "Bayram ve kandil tebriklerine klâsik bir i'tiyâd ile fevkalâde i'tinâ eder; Mevlid, ezan ve tilâvet-i Kur'ân dinlemekten zevk alırdı." (H. R. [Hâmid Refik], 1927: 11).

Orhan Seyfi Orhon: "Süleyman Çelebi'nin Mevlûd'undan bir şey anlamıyan adamın Türklüğünden şüphe ederiz."

Beş Hececi şairlerden biri olan Orhan Seyfi Orhon (1890-1972), 1941-1944 yılları arasında çıkardığı *Çınaraltı* adlı Türkçü dergide, "Türkçülük ve Din" başlıklı bir yazı yayınlamış; burada dindar ve Müslüman olmayı, hakiki Türkçü olmanın bir sonucu saymıştır. Yazar, anılan fikrini izah ederken Süleyman Çelebi'nin Mevlûd'undan bir şey anlamıyan adamın Türklüğünden şüphe ettiğini veya ettiklerini şöyle belirtir: "Hakiki Türkçü olmanın bir neticesi de samimi dindar ve müslüman olmaktır. Çünkü Türk milleti -çok küçük bir azlığı müstesna- Müslümandır. Bir milletin mukaddesatına bağlananların, o milletin en mukaddes saydığı din duygusuna karşı hissiz ve kayıtsız kalmaları imkânsızdır. Hem Türkçü, hem dinsiz olmak büyük bir tezat ve tenakuz⁴⁹ teşkil eder. Milliyeti vücade getiren unsurların hepsine din karışmıştır. Mimarimizi seyrederken, edebiyatımızı okurken, musikimizi dinlerken, tarihimizi tetkik ederken, ahlâkımızda, ırkımızda, âdetlerimizde, kanunlarımızda, an'anelerimizde, esâtirimizde, hâsılı maddi ve manevi bütün hayatımızda din duygusundan uzak kalamayız. İtrî'nin tekbirini hissetmiyen, Süleyman Çelebinin mevlûdundan bir şey anlamıyan, Yunus Emre'nin ilâhilerini dinlemiyen adamın Türklüğünden şüphe ederiz. Onun bizden olduğunu kabul etmek için vesikalara muhtacız." (Orhan Seyfi Orhon, 1942: 3).

Mevlid'i Yazan Süleyman Çelebi, Emîr Süleyman Olabilir mi?

Tanınmış şair Yahyâ Kemâl (Beyatlı, 1884-1958), Süheyl Ünver (1898-1986) tarafından kayda geçirilen sohbetlerinden birinde *Mevlid*'in, Yıldırım Bayezid'in oğlu Emir Süleyman'ın eseri olabileceği ihtimalini, ikna edici herhangi bir delil göstermeksizin dile getirmiştir. Şair, bu fikrinin tahminden ibaret olduğunu, tarihî bir vesikaya dayanmadığı için onu yazmadığını da ifade etmiştir:

"Yahya Kemâl üstadımızın bu konuda şifahî bir tahminini şu satırlara aktaracağım: Kim bu zât Bursalı deniyor. Bu zât hakkında esaslı bilgi yok.

⁴⁹ Bu kelime dergide "tenakus" gibi çıkmış. Biz onu tenakuz şeklinde düzelttik.

Ben bu zâtı merak ettim. Bunun için kalktım Bursa'ya gittim. Kime sordumsa bana esaslı bilgi veren çıkmadı. Bir mezar gösterdiler. Burada gömülü dediler. Nihayet şu neticeye vardım. Bursa'da böyle mârûf bir zât bilinmiyor. Rivâyetler, tahminler bile mevcûd değil. Kendimi aydınlatamıyarak geri döndüm.

Mevlit Edirne'de yazılmıştır. Şöyle bir rivâyet de var. Bunun müellifi 11 sene Edirne'de padişahlık eden Emir Süleyman'ın saray imamı imiş deniyor. Sakın bu mevlidi esâsen şâir tabiatından olan Emir Süleyman yazmış olmasın? Bu zan ile Mevlid'i tekrar okudum. Emir Süleyman'ın bu mevlidi yazabilmesi ihtimali üzerinde durmağa başladım.

Üstada, niye bu ihtimâli yaymadınız ve bir şey söylemediniz ve yazmadınız dedim. (Zannım üzerinde durarak bir şey yazamam; çünkü benden vesika sorarlar. Ama ne yapalım ki bunu perçinleyebilecek bir kayıt ve işaret yok. Bu cihetle size söylemekle iktifa ettim.) dediler.” (A. Süheyl Ünver, 1980: 142-143).⁵⁰

Eğer *Mevlid*'i Yıldırım Bayezid'in oğlu Emir Süleyman'ın yazmış olabileceği tahmini, başka birkaç yazar tarafından ve bazı “delil”lerle teyid edilmeye çalışılarak ileri sürülmeseydi, biz burada onu söz konusu etmeyecektik... Çünkü bu, Yahyâ Kemâl'in Osmanlı tarihi ve edebiyatı hakkında hayli geniş ve derin olduğu intibai uyandıran bilgisine uygun düşecek ve ciddiye alınabilecek mahiyette değil; sadece dost sohbetinde bir fikir jimnastiği olarak dile getirilmiş; delili, dayanağı bulunmayan bir tahminden ibarettir. Önce Yahyâ Kemâl'in her hangi bir vesikaya dayanmayan zannı üzerinde duralım:

Mevlid'i yazan Süleyman Çelebi hakkında çok fazla bilgi olduğu söylenemezse de biyografik, bibliyografik ve tarihî kaynaklarımızda hiç malumat bulunmadığı da iddia edilemez: Yahyâ Kemâl'le bu sohbetin yapıldığı yıllarda varlığı bilinmeyen *Garîbî Tezkiresi*'ni saymayalım... Fakat Kastamonulu Latîfi ve Âşık Çelebi'nin şuara tezkireleri ile Gelibolulu Mustafa Âli'nin *Künhü'l-ahbâr* adlı tarihi gibi 16. asır Osmanlı eserlerinde *Mevlid* sahibi Süleyman Çelebi hakkında bilgi vardır. Tebliğimizde görüleceği gibi 17, 18, 19 ve 20. asırlarda yazılmış müteaddit tarihî, biyografik metinde de Süleyman Çelebi ve onun şimdilik bilinen yegâne eseri olan mevlidinden bahsedildiği malumdur...

Şairin Bursa'da sorduğu kimselerin Süleyman Çelebi'yi bilmemesi, 1930'lu, 40'lı, hatta kısmen 50'li yıllarda Osmanlı tarih ve edebiyatına çok alâkanın

⁵⁰ Ünver'in Emir Süleyman hakkında bilgi veren dipnotunu konumuzla doğrudan alakalı görmediğimiz için nakletmedik.

olmadığı, bilhassa Tek Parti devrinde bu konulara karşı umumiyetle mesafeli bir tavrın hüküm sürdüğü düşünülürse, şaşılacak bir durum değildir. Ayrıca aşağı- yukarı 550 sene önce yaşamış bir şairi, tarih, kültür ve edebiyatla alakası olmayan kimselere değil, o mevzularda bilgisi bulunan kişilere sormak gerektiği açıktır. Hatta Süleyman Çelebi hakkında bilgi almak için Bursa'ya gidip orada yaşayan kimselere sormak, bir yönden takdire değer bir hareketse de başka bir yönden yadırganabilecek bir davranıştır. Bu konuda şairin kendisinin şuaara tezkireleri, Osmanlı tarihleri, vefeyatnameler, şehir tarihleri, edebiyat tarihleri gibi çeşitli eserlere bakması, onları okuması gerekirdi. Çünkü Osmanlı âlim, şair ve yazarları hakkında bilgi edinmek isteyen kimsenin hangi biyografik ve tarihî eserlere müracaat etmesi lazım geldiği bellidir...

Yahyâ Kemâl'in söylediği nakledilen "Mevlit Edirne'de yazılmıştır" iddiasının da hem mevlid metninde, hem şuaara tezkireleri gibi tarihî-biyografik kaynaklarımızda herhangi bir dayanağı yoktur.⁵¹ Mevlid'in bazı eski tarihli yazmalarında, mesela H. 967 yılı Zilhicce ayı ortalarında/ M. Eylül 1560 tarihinde istinsah edilmiş bir nüshasının sonunda adının "*Vesiletü'n-necât*" (Kurtuluş Vesilesi) olduğu, H. 812/ M. 1409-10 yılında Bursa'da tamamlandığı şöyle bildirilmiştir:

"İşbu kân-ı şehd ki şîrindür dadı

Bil *Vesiletü'n-necât* oldu adı

Hem sekiz yüz on ikide târihi

Bursa'da oldu tamâm bu ey ahi" (Süleyman Çelebi, *Vesiletü'n-necât*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Fatih, nr. 5430, vr. 29b).

[İşte bu tadı güzel olan bal kaynağının adının *Vesiletü'n-necât*, tarihinin de (Hicrî) 812 yılı olduğunu bil! Ey kardeşim, bu (eser), Bursa'da tamamlandı.]

Kastamonulu Latîfi (ö. 990/ 1582) de şuaara tezkiresinde, Süleyman Çelebi'nin, mevlidi Bursa'da bir vaizin vaaz kürsüsünde Bakara Suresi 285. ayetini hatalı açıklaması, ona cemaat arasında bulunan bir Arab'ın itiraz etmesi hadisesi üzerine yazdığını uzunca anlatır. Süleyman Çelebi'nin Emir Süleyman'ın saray imamı olduğu bilgisi, görebildiğimiz kadarıyla *Mevlid* sahibi hakkında bilgi

⁵¹ Yahya Kemal'in söz konusu bilgiyi İbrahim Alâettin Gövsa'ya (1889-1949) ait *Türk Meşhurları Ansiklopedisi* adlı eserden almış olabileceği, tahminen söylenebilir. Çünkü burada Süleyman Çelebi'nin, Yıldırım'ın ölümünden sonra Edirne'de hüküm süren Şehzade Süleyman'ın sarayında da imamlık ettiği, mevlidin bu sıralarda yazıldığı anlatılmıştır. (Gövsa, 1945-1946: 359).

ihtiva eden 16 ve 17. asır kaynaklarında bulunmamakta; hayli geç tarihli biyografik bir eser olan *Sicill-i Osmânî*'de geçmektedir.⁵²

Yahyâ Kemâl'in Emir Süleyman'ı "esâsen şâir tabiatinden⁵³ olan" şeklinde vasıflandırmasının da Osmanlı tarih ve biyografik kaynaklarında bir dayanağına rastlayamadık. Daha önce başka bir sebeple temas ettiğimiz gibi, Emir Süleyman'ın âlim, şair ve sanatkârları himaye ettiği, onlardan bazılarını işret meclislerinde bulundurduğu bilinmekte; fakat kendisinin şiir söylediğine dair bilgi bulunmamaktadır. (Bu konuda daha fazla bilgi için bk. İpekten, 1996: 162-165). Kısacası, Yahyâ Kemâl'in bir ihtimal olarak ileri sürdüğü söz konusu iddiayı "perçinleyecek bir kayıt ve işaret yok"tur.

Yahyâ Kemâl'in Süheyl Ünver'le bir sohbeti esnasında dile getirdiği bu fikir veya tahmin, Ahmed Es'ad Ben'im, Ziya Nur Aksun gibi yazarlar tarafından bazı delillerle teyid edilmeye çalışılarak ileri sürülmüştür. Süleyman Çelebi ve *Mevlîdî* hakkında Latifi, Gelibolulu Âlî, Evliyâ Çelebi, İsmâil Belîğ, Köprülüzade Mehmed Fuad-Şehabeddin Süleyman⁵⁴, Ali Emîrî, Veled Çelebi, Raif Yelkenci gibi yazarların yazdıklarını ele alıp değerlendiren Ahmed Es'ad Ben'im, şu tahminini dile getirmiştir:

"Fakat akla şu da gelebilir: Şiir kaabiliyeti yüksek olan Şehzâde Süleyman Çelebi Mevlûd'u bizzat ibdâ' etmiş olamaz mı? Bu eserin müellifi olan 'Süleyman Çelebi'nin şahsiyetinin büründüğü esrar perdesinin sebebi siyasî olamaz mı? Maktul bir saltanat müddeisinden böyle bir eserin müellifi olmak şerefini esirgemek ve halkdan gizlenmek istenemez mi? Eslâf (kelâmül-mülûk, mülûkül-keâm) demişler. Mânası (şahların sözleri, sözlerin şâhidir). Meselâ Kanûnî'nin: (Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi) mısra'ı, Yavuz'un (Şîrler pençe-i kahrında olurken lertzân - Beni bir gözleri âhûye zebûn etdi felek) beyti gibi... Mevlûd'un 'shinşâh-ı kelâm' olan beyitleri Süleyman Çelebi gibi şâir, hassâs, âlim bir (Yıldırım Beyâzîd oğlu)nun kariha ve kalemine evleviyetle yaraşır. Fakat bu mütaleâm; sâbit olmuş, ilmî bir hakikat değil, üzerinde çalışılmasını lüzumlu gördüğüm bir tahmindir. Hiç bir ilmî mesnedi olmayan diğer menkûlâta tercih olunması için ise epeyi sebep vardır. Meselâ o

⁵² "Sultân Bâyezîd Hân-ı Evvel hazretlerinin ve mahdûmları Süleyman Çelebi'nin imâmı *Mevlûd-ı Şerîf* nazımını Bursalı Süleyman Çelebi idi." (Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*..., ts. IV/ 718).

⁵³ Bu kelimenin, "tabiatında" olması gerektiğini düşünüyor; sehven böyle yazıldığı veya basıldığını sanıyoruz.

⁵⁴ Bu isim, kitapta sehven Cenab Şahabeddin şeklinde yazılmıştır.

çağda Çelebi ünvanının şehzâdelere münhasır oluşu sebeplerden biridir.” (Ben'im, ts.: 74).

Tarihî kitaplarıyla tanınan Ziya Nur Aksun (1930-2010), *Osmanlı Tarihi* isimli eserinde, Yıldırım Bayezid'in oğlu Emir Süleyman'dan bahsederken, “Kendisinin âlim, fâzıl bir zât olduğu, şiirde büyük kaabiliyeti ve behresi bulunduğu, şâirler, âlimler ve şeyhlerle dâima sohbet ettiği muhakkaktır. Hattâ 'Mevlûd' manzûmesini dahi kendisinin yazdığı iddia edilmiştir.” dedikten sonra Ahmed Es'ad Ben'im'in bu tahminini dipnotta aktarmış; *Mevlid*'den aldığı ve “yakîn mertebesine çıkarabilir” dediği iki mısra ile teyid etmeye de çalışmıştır:

“Bu iddiadan başka, manzûmedeki 'Fâtiha ihsân ede ben Süleyman kuluna' mısraındaki ben'in, 'emîr' mânâsına gelen 'mîr' olduğu; 'Bize senin ümmetin olmaktan başka izzet ve devlet gerekmez' mısraında da bunları söyleyenin 'izzet ve devlet sâhibi' olması icâb ettiği istidlâl olunabilir ki, şunlar da yukarıdaki görüşü yakîn mertebesine çıkarabilir. Ayrıca Süleyman Çelebi'nin çok fecî isnâd ve iftirâlarla tenkîd edilmesi de onun bu yüksek tarafını örtmek maksadına dayanıyor olabilir.” (Aksun, 1994: I/ 94).

Aceba *Mevlid*'in, Yıldırım Bayezid'in oğlu Emir Süleyman tarafından yazılmış olması mümkün müdür? Önce onun şiir kabiliyetinin yüksek olduğu, “şiirde büyük kabiliyeti ve behresi bulunduğu” iddiasını inceleyelim: Daha önce de belirttiğimiz gibi, Emir Süleyman'ın sarayında şairler bulunmuştur; fakat şiir yazdığı bilgisine şüara tezkireleri ve Osmanlı tarihleri gibi kaynaklarda rastlanmaz. Gelibolulu Âlî'nin (ö. 1008/ 1600) *Künhü'l-ahbâr* adlı tarihinde,

Emir Süleyman'ın dilinden pişmanlığını anlatan birkaç beyit, Tayyazâde Ahmed Atâ (ö. 1297/1880'den sonra) (Tayyar-zâde Ahmed Atâ, 1293/ 1876, ıv/ 94) ve ona dayananlar tarafından söz konusu şehzadenin şiiri sanılmıştır.⁵⁵ Hâlbuki tarihçi Mustafa Âlî Efendi, nakledeceğimiz beyitlerden önceki cümlesinde “... bu mazmûnı hasb-i hâline güvâh kıldı” demek ve “li-münşiihi” açıklamasını da eklemek suretiyle onların kendisine ait olduğunu, ifade ettiği manaları, şehzadenin hâline şahit kıldığını belirtmektedir:

“Dirîgâ nefis elinden neng ü nâmı pây-mâl etdüm
Şarâb-ı âle benzettüm içüp kanım vebâl etdüm

⁵⁵ Atâ, Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr*'da kendisine ait olduğunu “Li-münşiihi” diyerek bildirdiği bu beyitleri, Sultan Yıldırım Bayezid'in büyük oğlu Süleyman Çelebi'nin son nefesini vermeden önceki şiiri sanmıştır.

Nice zârîlg itdüm bâğ u râğ-ı mülk-i devletde
Ben ol zenzûra döndüm kim ne mûm itdüm ne bal itdüm

Harâm iken meye hürmetler itdüm yüz suyun dökdüm
Adûya göz göre teslim olup kanum helâl itdüm

Girüp hammâma halvet pûtesinde cân-güzâr oldum
Zerim kâl olmadı nâ-puhte kaldum nice kâl itdüm” (Gelibolulu Mustafa Âlî, ts. V/122-123).

Ahmed Es’ad Ben’im’e göre, *Mevlid*’i Yıldırım Bayezid’in oğlu Süleyman Çelebi’nin yazmış olabileceği iddiasının, hiçbir ilmî dayanağı bulunmayan diğer nakillere tercih edilmesi için epey sebep vardır. Bunlardan biri, “o çağda Çelebi ünvanının şehzâdelere münhasır oluşu”dur. Yine A. Es’ad Ben’im’e göre, Süleyman Çelebi’nin Rumeli’ye ilk geçen Süleyman Paşa’nın dostu olduğu, Yıldırım’ın divan imamlığını yaptığı, anılan hükümdarın büyük oğlu Süleyman Çelebi’nin teveccühünü kazandığı kayıtları, “vesikasız rivayetler”dir.

Biz de *Mevlid* sahibi Süleyman Çelebi hakkında, onun hayatından 150-200 sene sonra şuara tezkiresi misali biyografik ve *Künhü’l-ahbâr* gibi tarihî eserlerde verilen bilgilerin, başka vesikalarla teyid edilmesi gerektiği fikrindeyiz. Fakat saydığımız ve sayacağımız sebeplerden ötürü yazarın bahis konusu tahminini isabetli görmüyoruz. Emir Süleyman’ın şiir kabiliyetinin yüksek olduğu iddiasının şuara tezkireleri ve Osmanlı tarihlerinde her hangi bir dayanağının bulunmadığını belirttik. Adı geçen şehzadenin şairleri himaye ve onlara iltifat etmesi, ilim, sanat ve hüner sahiplerine değer verdiğini gösterirse de -kanaatimizce- kendisinin şiir kabiliyetinin yüksek olduğuna delil sayılmaz. Bir kişinin şiirde kabiliyetinin ne derecede olduğu, eğer varsa, şiirlerinin bu sanata vâkıf insanlarca değerlendirilmesi sonucunda anlaşılabilir. Şayet elde Emir Süleyman’ın *Mevlid* gibi bir eseri yazabileceğini düşündürecek seviyede şiirleri olsaydı, tarihlerde de böyle bir metni meydana getirebilecek İslami ilim, irfan, heyecan ve gayret sahibi olduğu hususunda bilgiler bulunsaydı, o zaman bu tahmin mümkün görülebilirdi...

“Çelebi” ünvanının, o çağda sadece şehzadelere has olmadığını da ifade etmek isteriz. Bu kelimenin Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî soyundan gelenler için ve sahip, efendi, kibar, terbiyeli, nazik manalarında da kullanıldığı bilinmektedir. (Pakalın, 1993: I/ 342-345; İpşirli, 1993: 259). *Tarama Sözlüğü*’ne bakıldığında, “çelebi”nin bazı 14 ve 15. asır eserlerinde sahip, efendi manalarını anlattığı, dolayısıyla o devirde sırf şehzadelere unvan olmadığı

görülecektir. Ali Emîrî Efendi (1857-1924), Yıldırım Bayezid'in Germiyanlı Süleyman Şah'ın kızı Devlet Hatun'la evlendiğini, adı geçen hanımın Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî torunu olduğunu *Ankâ-yı Maşrık* adlı eserden naklen anlatır. Devlet Hatun'un seyyide ve Sultan Bayezid oğlu Sultan Mehmed'in annesi olduğu, Bursa Yeşil Camii civarındaki türbesinin kitabesinde de yazılıdır. Çelebi Sultan Mehmed ile ana-baba bir kardeşleri olan İsâ ve Mûsâ'ya "çelebi" denmesinin sebebi, Mevlânâ torunu olmalarıdır. (Ali Emîrî, 1335/ 1919: 429-435).

Diğer taraftan, Yıldırım Bayezid'in doğum (1354) ve evlilik yılı (1381 civarı) göz önünde tutulursa, Emir Süleyman'ın katledildiği 1411'de 30'lu yaşlarda olduğu anlaşılır. Hâlbuki Süleyman Çelebi, *Mevlid*'inde

"Ömrümün kadrini hergiz bilmedüm
Şimdi bildüm ille ömri bulmadum

Saç sakal ağardı gönlüm kapkara

Kılmadum bir iş ki karam ağara" (Ateş, 1954: 124; Aymutlu, 1995: 143; Timurtaş, 1990: 56; Pekolcay, 1993: 84).

diyerek ömrünün geçtiğini, saçının sakalının ağardığını belirtir. Bu beyitler, bize şairin anılan eserini yaşlılık çağında yazdığını düşündürmektedir.

Mevlid'i Emir Süleyman'ın yazmış olabileceğini ileri sürmek, Süleyman Çelebi'nin babası, dedesi, Yıldırım Bayezid'in divanında ve Bursa'da yaptırdığı Ulucami'de imamlığı, adı geçen eserin yazılmasına sebep olan hadise, sonra mezarı hakkında 16, 17. asır biyografik ve tarihî kaynaklarının verdikleri bilgileri yok saymak manasına gelecektir. Ayrıca, söz konusu tahmin için Aksun'un "yukarıdaki görüşü yakın mertebesine çıkarabilir." diyerek *Mevlid*'den hatalı biçimde naklettiği mısralar da o iddiayı doğrulayacak kadar güçlü değildir. "Fâtiha ihsân ede ben Süleyman kuluna" şeklinde yazılan ve Süleyman isminin eklenmesi yüzünden ölçüsü bozulan mısra, *Mevlid*'de "Fâtiha ihsân ede ben kuluna" şeklindedir. (Ateş, 1954: 95; Aymutlu, 1995: 79; Timurtaş, 1990: 9; Pekolcay, 1993: 49). Bu mısradaki ben'in, 'emîr' mânâsına gelen 'mîr' olduğu da bizce hayli zorlama bir yorumdur. Bu kelimenin o asırda mîr manasında kullanıldığının delilleri meçhuldür. 'Bize senin ümmetin olmaktan başka izzet ve devlet gerekmez' mısrası, daha doğrusu bir mısraın nesre çevirisi, Ahmed Ateş ve Necla Pekolcay'ın yayınladıkları *Mevlid* metninde yok; Faruk K. Timurtaş'ın diğer bazı yazma nüshalara dayanarak tesis ve neşrettiği "Yeni ve değişik metin"de "Ümmetün olduğumuz devlet yeter" şeklindedir. (Timurtaş, 1990: 119). Böyle bir mısra *Mevlid*'de

bulunsa bile ondan “bunları söyleyenin ‘izzet ve devlet sâhibi’ olması icâb ettiği istidlâl olunabilir” hükmünü çıkarmak, bize tam bir kanaat verecek kuvvette görünmemektedir. Çünkü böyle bir mısraı şehzade olmayan, fakat Hz. Peygamber’in ümmeti olma nimet ve saadetini her şeyin üstünde tutan başka bir imanlı şairin de söylemesi mümkündür. “(...) Eğer iman etmiş kimselerseniz, üstün olan sizlersiniz.” (Kur’an, Âl-i İmrân Suresi, 3/ 139). “(...) Hâlbuki asıl izzet (üstünlük) ancak Allah’ın, Peygamberinin ve müminlerindir (...)” (Kur’an, Münâfikun Suresi 63/8) mealindeki ayetler gereğince her müminin izzet sahibi olduğunu da burada hatırla(t)mak lazımdır.

A. Es’ad Ben’im’in ileri sürdüğü, Ziya Nur Aksun’un teyid ettiği iddianın akla getirdiği itiraz ve istifhamlardan biri de şudur: Eğer *Mevlid*’i Emir Süleyman yazmış olsaydı, Ahmedî, Ahmed-i Dâî gibi onun yakınında bulunan ve/ veya iltifatını gören edebî şahsiyetler, meziyetlerini anlatmak üzere yazdıkları kasidelerde yahut ölümünden duydukları üzüntüyü dile getirmek niyetiyle kaleme aldıkları mersiyelerde bu şairlik hünerinden ve eserinden de bahsetmezler miydi? Büyük bir ihtimalle ederlerdi... Fakat anılan kaside ve mersiyeler okunduğunda, şehzadenin şiir söyleme hünerinden ve *Mevlid* gibi bir eser meydana getirdiğinden bahsedildiği görülmemektedir. (Ahmedî ve Ahmed-i Dâî’nin Emir Süleyman için yazdıkları methiye ve mersiyelerin muhtevaları hk. bilgi için bk. Karavelioğlu, 2017: 391-448). Kısacası, *Mevlid* sahibi Süleyman Çelebi’nin Emîr Süleyman olduğu fikrinin tarihî ve biyografik kaynaklarımızda sağlam bir dayanağı yoktur. *Mevlid* gibi İslami gayret, ilim, irfan ve heyecan mahsulü olan bir eseri, Emir Süleyman gibi içkiye, eğlenceye düşkün, şiir yazdığı konusunda elde bilgi bulunmayan bir şehzadenin yazması mümkün görünmemektedir.

Arif Nihad Asya: “Na’tini Gaalip yazsın, Mevlid’ini Süleyman’lar!”

Çeşitli şiirlerinde Süleyman Çelebi’nin mevlidinden sıkça bahseden şairlerden biri de Arif Nihat Asya’dır. Arif Nihat Asya (1904-1975), Hz. Peygamber’i övmek, ona duyduğu inanç, sevgi, saygı ve bağlılığı dile getirmek üzere yazdığı meşhur “Na’t”inin bir yerinde, *Mevlid*’e hayranlığını şöyle belirtir:

“Neler duydu şu dünyada
Mevlid’ine hayran kulaklarımız;
Ne adlar ezberledi, ey Nebî,
Adına alışkın dudaklarımız!
Artık, yolunu bilmiyor;

Artık yolunu unuttu
Ayaklarımız!
Kâ'be'ne siyahlar
Yakışmamıştır, ya Muhammed,
Bugünkü kadar!" (Asya, 2016: 66).

Aynı şiirin sonlarındaki, "Na'tini Gaalip yazsın, Mevlid'ini Süleyman'lar!" (Asya, 2016: 73) mısraından ise, onun naklettiğimiz parçada "Mevlid" adıyla kastettiği eserin, Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-necâtı* olduğu anlaşılmaktadır. Aktardığımız mısralarından da tahmin edilebileceği gibi, bu Na't'in belirtilmesi gereken meziyet ve hususiyeti, sırf şairinin Hz. Peygamber'e iman, sevgi, saygı, sadakat gibi ferdi duygularını değil, geçmiş, şimdiki ve gelecek zamana dair his ve fikirlerini de bazen hâlden maziye gidiş, bazen maziden hâle dönüş, sonunda istikbale yönelik dileklerle dile getiren bir şiir oluşu... Müslümanların, o arada Osmanlıların tarihte kurdukları büyük devlet ve medeniyetlerin ihtişamını, sonra çağımızdaki üzüntü ve karamsarlık uyandıran hâllerini tasvir etmesi, nihayet söz konusu mazide kalmış güzelliklerin yeniden canlanması yolundaki temennilerini ustaca ifade etmesidir.

Arif Nihat Asya'nın *Fâtiher Ölmez ve Takvimler* adı altında yayınlanan şiirlerinin bir kısmı, İslam ve Türk tarihinde yer tutan mühim şahsiyet ve hadiselerle dair ebced hesabıyla düşürdüğü Hicri yahut Miladi tarihlerden meydana gelir. Şair, bu kitaptaki birkaç şiirini de *Mevlid'e* Süleyman Çelebi tarafından konmuş "*Vesîletü'n-necât*" isminden veya bu eserde geçen mısralardan hareketle yazmıştır. Asya'nın o şiirlerini ele almadan önce adı geçen kitabının "Ebced" başlıklı önsözünde ileri sürdüğü bir iddiayı nakletmek uygun olacaktır. Şaire göre, *Mevlid'de* yer alan ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) dünyaya geldiği ay ve günü bildiren beyitte, doğum yılı "muammâli" (bilmece gibi kapalı, anlaşılması zor) bir şekilde söylenmiştir:

"Yine *Vesîletü'n-necât: Mevlid'in*

Ol rebî'ul'evvel ayı nicesi

On ikinci gece isneyn gicesi

beytinde Hazret-i Muhammed'in doğum ay ve günü, açıkça belirtilmesine rağmen, yılından söz edilmemiş sanılması yılın muammâli bir şekilde söylenmesindedir:

Beytin birinci mısraı, Ebced'le 546 tutar; sonraki mısra'da – iki de demek olan – 'isneyn' ipucundan faydalanarak, 12 yi 2 ile çarparsak 24 rakamını elde etmiş oluruz.. 24 ün 546 ile toplamı 570'tir.

Şâirin çok san'atkârca, böyle bir târihi için 'Süleyman Çelebi, bunu düşünmemiştir.' diyecekler olabilir. Gerçekten düşünmemişse bu târih, daha başka türlü değer kazanacaktır." (Asya, 1976: 9-10).

Eğer Süleyman Çelebi, *Mevlid*'inde bu beyti Hz. Muhammed'in ay, gün ve yılıyla doğum tarihini bildirmek için yazmış olsaydı, o zaman belki bahis konusu buluşa denecek bir söz bulunmazdı. Fakat anılan beytin ilk mısraındaki "nice" kelimesi, *Mevlid*'in Michigan Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan ve 2022'de bir makaleyle ilim dünyasına "en eski nüshası" olarak tanıtılan el yazmasında (Köksal ve Kütük, 2022: 395-396), ayrıca Hicri 967 yılı Zilhicce ayı ortalarında (1-11 Eylül 1560 tarihinde) istinsah edilmiş Fatih nüshasında, he'siz ve harekeli olarak (نيجسى) şeklinde yazılmıştır. (Süleyman Çelebi, *Mevlûd-i Mustafa Aleyhi's-selâm*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Fatih Bölümü, nr. 5430, vr. 8b). Ancak aynı kelimenin, *Mevlid*'in H. 916/ M. 1510-11 yılında istinsah edilmiş Ayasofya nüshasında he'li biçimde (نيجه سى) yazıldığı da görülmektedir. (Süleyman Çelebi, *Kitâb-ı Mevlûdi'n-Nebî Aleyhi's-selâm*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Ayasofya Bölümü, nr. 3485, vr. 15b (s. 29). Bundan dolayı anılan mısra harflerinin ebced hesabına göre 546'ya karşılık gelmesine itiraz edilmemesi mümkündür. Fakat 12'yi isneyn ipucundan faydalanarak 2 ile çarpıp 24'e, bunun da 546'yla toplanıp 570'e ulaşılması – doğrusu- bize zorlama bir yorum gibi görünmektedir. Elde edilen bu tarih önünde akla gelen ve çıkarımın doğruluğu konusunda düşündürücü olan başka bir mesele de *Mevlid*'in yazıldığı H. 812/ M. 1409-10 yılı civarında, yani 15. asırda tarihlerin, daha ziyade kelime veya tamlama şeklinde düşürülmesi, mısra hâlinde tarih düşürmeye ise nadiren rastlanmasıdır. (Bazı örnekler için bk. Yakıt, 1992: 122-127, 386). Bu konuda hatıra gelen başka bir soru da Süleyman Çelebi'nin, Hristiyan milletler tarafından kullanılan Miladi takvimi ve buna göre Hz. Peygamber'in doğum yılının 570 olduğunu bilip bilmediğidir. Şu mütalâalardan sonra diyebiliriz ki Arif Nihad Asya'nın, *Mevlid*'de Hz. Muhammed'in dünyaya geldiği ay ve günü bildiren beyitten doğum yılını da araştırıp -biraz zorlama denebilecek yolla olsa da- bulması, hoşça gidecek, şairane bir davranıştır.

Asya, "Hazret-i Peygamber'in Doğumu Milâdî 570" başlıklı manzumesinde *Mevlid*'deki bir benzetmeyi kullanarak "Ol sedefden geldi ol dür" ibaresini, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğumuna miladi tarih düşürmüştür. "O inci, o sedeften geldi" manasındaki bu kelimelerin ebced hesabındaki rakam değerleri toplandığında, 570 yılı elde edilmektedir:

“Gizliden yıllar, doğum tarihini,
Yâ Muhammed, söylemek ister bize:

Kullanıp hayrânının teşbihini

‘Ol sedeften geldi ol dūr’ der bize!’ (Asya, 1976: 113).

[Ey Muhammed (a.s.), senin doğum tarihini yıllar bize gizliden söylemek ister: Hayranın olan Süleyman Çelebi’nin benzetmesini kullanıp bize “Ol sedeften geldi ol dūr” der.]

Arif Nihat Asya, başka bir dörtlüğünde de *Mevlid*’i yazan Süleyman Çelebi’nin, güzel eserine “*Vesîle-tün-Necât*” adı yerine “necâta vesîle” ismini vermiş olması hâlinde, Peygamberimizin doğduğu senenin çıkacağını ifade etmiş; böylece o kelimelerin ebced hesabına göre Miladi 570 yılına karşılık geldiğini belirtmiştir:

“Vesîle-tün-Necât(*)

Milâdi 570

Peygamberi’imizin doğduğu sene

Olurdu, adına bu güzel eser,

“Vesîle-tün-Necât” diyeceğine

“Necâta Vesîle” deseydi, eğer. (Asya, 1976: 113).

Asya’nın anılan eserindeki şiirlerden bir bölümünü de şahsi hayatı, eşi, dost ve tanıdıklarının doğumu, evliliği, vefatı vb. hadiseler üzerine düşürdüğü tarihler teşkil eder. Şairin kendi doğum yılını hayli mühimsediği ve o seneye çeşitli tarihler düşürdüğü yahut bulduğu da görülmektedir. (Asya, 1976: 133, 134, 136, 139, 200). Bilindiği gibi “Her murâda irişir Allah diyen”, *Mevlid*’in bazı nüshalarının baş taraflarındaki bir beytin ikinci mısraıdır. Arif Nihad Asya, bu mısraın, ebced hesabına göre kendi doğum tarihi olan (Hicri) 1321 (M. 1904) yılına denk geldiğini fark etmiş; “Mutlusun... Mevlid’de zikrin yer bulur” diyerek memnuniyetini belirtmiştir:

“Yıl 1321 IV

Bir isimsiz köyde doğdun sen.. fakat,

Mutlusun... Mevlid’de zikrin yer bulur:

‘Her murâda irişir (Allah) deyen.’

Kavli, Ârif, doğduğun târih olur.” (Asya, 1976: 136).

(*) Bu, bizim –kısaca- “Mevlid” dediğimiz eserine Süleyman Çelebi’nin kendisinin koyduğu addır ki “Kurtuluş Vesilesi” ma’nâsına gelir. (Not Asya’ya aittir).

Cemal Süreya'ya göre Süleyman Çelebi: Ulu Caminin ünlü romancısı...

İkinci Yeni şairlerinden Cemal Süreya (1931-1990), “Yunus ki Sütdeşleriyle Türkçenin...” adını taşıyan ve Şubat 1969 tarihli *Papirüs* dergisinde yayınlanan şiirinde, Türkçeyi kendileriyle bildiği yirmiye yakın şairi, hayatları, eserleri ve hikâyelerine işaret ederek sayar. Üçte ikisi halk ozanı olan bu şairler arasında Yunus (Emre), Âşık Paşa, Kadı Burhaneddin, Gülşehrî gibi divan ve mesnevi sahibi edebî şahsiyetler de vardır. Konumuz yönünden dikkat nazarımızı çekici olan, bu şiirin başlarında Âşık Paşa'dan sonra Emir Sultan'ın (ö. 833/ 1429?) saygı ve övgüyle anılışı, sonuna doğru ise Süleyman Çelebi'nin “Ulu Cami'nin ünlü romancısı” ve “çekidüzeni unutulmaz” şeklinde tarif edilmiştir. Şair, Bursa'da otlar, ağaçlar arasında günün, aydınlığın o diri, o insan yüzlü beratını Emir Sultan'ın yazdığı kanaatindedir:

“Bursa'da otlar, ağaçlar arasında

Kim yazdı günün aydınlığın

O diri, o insan yüzlü beratını

Başka kim yazdı Emir Sultan'dan?”

Şairin Buhara'dan gelerek Bursa'ya yerleşen ve bu şehirde olgun kişiliğiyle Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmed ve II. Murad tarafından saygı gören, tabii bir çevre içinde, onlara ve diğer isteyenlere nurlu, canlı doğru yolu gösteren bir irfan adamını saygıyla hatırladığı anlaşılıyor. Cemal Süreya, söz konusu şiirinin sonunda, Emir Sultan dervişi olduğu rivayet edilen Süleyman Çelebi'yi şu mısralarla anmaktadır:

“Ya Ulu Caminin ünlü romancısı

Yalvaçlara kimlik kâğıdı dağıtan

Çekidüzeni unutulmaz Süleyman Çelebi

Sen işte bunlarla bildin Türkçeyi

Bunlarla

Gelen giden obayı sevdi” (Cemal Süreya, 2014: 49-51.

Görüldüğü gibi Cemal Süreya, burada Süleyman Çelebi'nin Bursa Ulucami'deki imamlığına işaret ederek mevlid türündeki eserinin büyük bir şöhret kazandığını ima yoluyla anlatıyor. Söz konusu şairi, kâinatın yaratılışı, Hz. Peygamber'in doğumu, mucizeleri, miracı, güzel ahlâkı ve vefatını uzunca hikâye etmesi yönünden “romancı”, dolayısıyla onun mesnevi şeklindeki bu kitabını roman olarak vasıflandırıyor. Yine söz konusu eserde Hz. Âdem, Nuh, İbrâhim, Mûsâ, İsâ gibi peygamberlerden, İslâm dini ve kültüründeki yerlerine göre bahsedildiğine de işaret eden şair, Süleyman Çelebi için “çekidüzeni unutulmaz” diyerek –tahminimize göre- onun mevlidi yazmasına vesile olan

hadiseyi hatırlatıyor: Daha önce başka vesilelerle ifade edildiği gibi, Kastamonulu Latîfi'nin şüara tezkiresi ve Gelibolulu Âli'nin *Künhü'l-ahbârı* gibi 16. asır biyografik ve tarihî kaynaklarında anlatıldığına göre, Süleyman Çelebi'nin Mevlidi yazmasına, bir ayetin hatalı açıklanması sebep olmuştur: Bursa'da bir vaiz (Gelibolulu Âli'ye göre Acem tacir) vaaz kürsüsünde, "Onun elçilerinden hiçbirini diğerinden ayırmayız" mealindeki ayeti (Bakara Suresi, 2/ 285) tefsir ederken, "Bu ayet gereğince ben Hz. Muhammed'i diğer peygamberlerden ayırmam ve onun Hz. İsa'dan üstün olduğunu belirtmem" demiş; dinleyiciler arasında bulunan bir Arap, hocaya şöyle itiraz etmiştir: "Sen tefsir ilminde kusurlu ve yayasın! Peygamberler arasında fark olmaması, fazilet derecesi yönünden değil, resulük işi ve nübüvvet konusundadır. Bu ayet, her yönden fark yoktur manasını ifade etseydi, 'İşte biz, o elçilerden kimini kiminden üstün kıldık' (Bakara Suresi, 2/ 253) mealindeki ayet nasıl doğru olur ve ilkiyle sonraki nasıl birbirine uygun gelirdi?"

Bu konuda şehir halkı vaizin yanında yer alıp itiraz eden kişiye itibar etmeyince, o Arap, Mısır ve Halep gibi memleketlere gidip, din âlimlerinden fetvalar getirmiştir. İşte Süleyman Çelebi, *Mevlid*'i bu hadise esnasında yazmış ve adı geçen eserinde, Hz. Muhammed'in bütün peygamberlerin en üstünü olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

SONUÇ

Süleyman Çelebi ve Mevlid'i, Yeni Türk Edebiyatı'nın başlangıcı sayılan 19. asır ortalarından çağımıza kadar antoloji, tenkit, sözlük, gezi yazısı, şiir, roman, edebiyat tarihi vb. pek çok eserde anılmış; bazan ona ait gösterilen bir beyit söz konusu edilmiş; bazan Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğumu, peygamberliği, mucizeleri, hicreti ve vefatı hakkındaki mesnevisinin üstünlüğü ve yaygın şöhreti belirtilmiş; dedesi, babası, yaşadığı devir, Bursa'daki imamlık vazifeleri, doğum ve ölüm tarihi gibi meseleler üzerinde durulmuştur. Çeşitli türlerdeki edebî eserlerde, Kastamonulu Latîfi ve Âşık Çelebi'nin şüara tezkireleri, Gelibolulu Âli'nin *Künhü'l-ahbârı* gibi 16. asır kaynaklarındaki bilgiler, doğrusu ve yanlışıyla tekrar edilmiştir. 19. asrın son ve yirminci asrın ilk çeyreğinde meydana getirilmiş tenkit, mektup, sözlük, makale, ders kitabı vb. türde bazı eserlerin bu konuya ait eksik ve yanlışlarının mühim bir sebebi, Türk edebiyatı tarihi araştırmalarının henüz başlangıç seviyesinde bulunması ve mevlidin en eski tarihli nüshalarına dayalı sağlıklı metninin –Rızâ Efendi'nin 1888'deki teşebbüsüne rağmen- ortaya konamamış olmasıdır. Söz konusu zaman diliminde Süleyman Çelebi ve onun *Mevlid*'inden bahseden

çeşitli eserleri inceleme sonucunda ulaştığımız bilgileri şöyle sıralamak mümkündür:

1- Bazı yazarlar, Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr* adlı tarihindeki çelişkili bir kayıttan dolayı *Mevlid* sahibi Süleyman Çelebi'nin Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'yla görüşüğünü ve onun Rumeli'ne geçişini bir mektupla tebrik ettiğini nakletmişlerdir. Buna karşılık birtakım edebî şahsiyetler ve edebiyat tarihi araştırmacıları, adı geçen tarih kitabının başka bir sayfasında verilen bilgiye dayanarak Süleyman Paşa'nın Rumeli'ne geçişini tebrik eden kişinin Süleyman Çelebi'nin dedesi Şeyh Mahmud olduğunu belirtmiş; ilk kaydın yanlışlığını izah etmişlerdir.

2- Köprülüzâde Mehmed Fuad'ın (Köprülü, 1890-1966) Şehâbeddin Süleyman'la (1885-1919) birlikte hazırladıkları ve 1332 (M. 1914) yılında yayınladıkları *Yeni Osmanlı Târîh-i Edebiyyâtı*'nda, Süleyman Çelebi'nin dedesi Şeyh Mahmud'un Muhyiddîn, İbnü'l-Arabî'nin (560-638/1165-1240) *Fusûsu'l-hikem* adlı eserini şerh ettiği, Edirneli Mecdî Efendi'nin (ö. 999/1591) *Şakâ'ik Tercümesi* kaynak gösterilerek ileri sürülmüştür. Yine aynı edebiyat tarihinde, Şeyh Mahmud'un Orhan Gazi'nin alâkasına mazhar olduğu, adı geçen sultanın kendisine İznik'te güzel bir medrese yaptırdığı, böylece söz konusu âlimin fazilet ve ilminden halkı faydalandırıldığı ifade edilmiştir.

Karşılaştırma sonunda anlaşıldığına göre, bunlar, Mecdî Efendi'nin *Şekâ'ik Tercümesinde* Dâvud-ı Kayserî (ö. 751/ 1350?) hakkında verdiği bilgilerdir. Başka bir söyleyişle adı geçen edebiyat tarihine yine anılan biyografik eserden alınan cümle ve ibareler, *Fusûs'u* şerh eden Dâvud-ı Kayserî'ye dairdir. Bahis mevzuu edebiyat tarihinin yazarları bu bilgileri yanlışlıkla Süleyman Çelebi'nin dedesi Şeyh Mahmud'la ilgiliymiş gibi göstermiş; sonraki zamanlarda onların yazdıklarını tetkik ve teyid etmeyen kimseler bu hatalı kaydı tekrar etmişlerdir.

3- Kastamonulu Latîfî Tezkiresi'nde Süleyman Çelebi'nin babasının İvaz Paşa, kardeşinin şair Atâyî olduğu bilgisi, önce Gelibolulu Mustafa Âlî tarafından zaman farkına dikkat çekilerek itiraza uğramış; Ali Emîrî Efendi ise *Mevlid* sahibi şairin babasının Ahmed Paşa olduğunu, iki vakıfnameyi delil göstererek ileri sürmüştür. 19 ve 20. asırda bazı yazarlar Latîfî'nin bu konuda verdiği bilgiyi nakil ve tekrar etmiş; bazıları Ali Emîrî Efendi'nin iki vesikayla desteklediği iddiasını doğru saymış; İbrahim Necmi (Dilmen) Ahmet Ateş, Ahmed Es'ad Ben'im gibi araştırmacılar ise anılan iddiayı ihtiyatla karşılamış yahut ikna edici bulmamışlardır.

4- Âşık Çelebi Tezkiresi ile Gelibolulu Âlî'nin adı geçen tarihinde, Süleyman Çelebi'nin Yıldırım Bayezid'in kendi imamı olduğu ve Bursa'da yaptırdığı Ulucami'de imamlık vazifesini ifa ettiği hususunda verilen bilgi, 19. asır ve 20. asırda bu konuya ait yayınlarda tekrar edilmiştir.

5- Latîfi Tezkiresi'nde Süleyman Çelebi'nin Bursa'da Emir Sultan'ın halifeleri ve dervişleri arasında yer aldığı bildirilmiştir. Bu bilgi, Yeni Türk Edebiyatı'na ait bazı eserlerde tekrar edilmiş; fakat Mehmet Süreyyâ söz konusu şairi, herhangi bir delil göstermeksizin "Mevlevîdir" diye tanıtmış; Raif Yelkenci ise onun adına eklenen "Çelebi" ve Dede" sıfatlarına bakarak Mevlî ve belki de Mevlânâ ailesinden olduğunu ileri sürmüştür. Süleyman Çelebi'nin Mevlidi ile 16, 17 ve 18. asır eserlerinde Mevlî olduğuna dair bir bilgiye rastlanmamıştır. "Mevlevîdir" kaydının bazı tarihî, biyografik kitaplardaki "Süleyman Mevlidi, Süleymân-ı Mevlidi" gibi kullanışları hatalı okumaktan doğduğu, tahminen söylenebilir. Ayrıca söz konusu Mevlid'i yazan şairin sadece "Süleyman Çelebi" şeklinde değil, "Süleyman Fakîh, Süleymânü'l-Bursevî, Süleyman Efendi" gibi farklı sıfatlarla anıldığını belirtmek yerinde olur. "Dede" sıfatının ise şairin ismine 19. asrın ikinci yarısından sonra eklendiğini, daha önceki asır eserlerinde buna rastlamadığımızı ifade etmek isteriz. Bundan dolayı Mevlid sahibi şairin ismine ilâve edilen "çelebi" ve "dede" sıfatına dayanarak Mevlî, belki de Mevlânâ ailesinden olduğunu söylemek, ikna edici delillerden mahrum bir iddiadır.

6- Latîfi Efendi, şuara tezkiresinde, Süleyman Çelebi'nin Bursa'da Emir Sultan'ın halife ve dervişleri arasında yer aldığını bildirmiş; Bursalı İsmâil Belîğ de *Güldeste...*'sinde onun Hz. Emîr'e tam bağlılığı olduğunu belirtmiştir. Anılan iki biyografik kaynağın verdiği bu bilgiyi doğru saymamayı gerektirecek bir sebep yoktur. Ancak onun başka vesikalarla teyide muhtaç görüldüğünü söylemek yerinde olacaktır. Bahis konusu kayda rağmen Mehmed Süreyyâ (1845-1909), *Sicill-i Osmânî* adlı eserinde, her hangi bir delil göstermeksizin Süleyman Çelebi'nin Mevlî olduğunu yazmıştır. Süleyman Çelebi'nin mevlidinde de, görebildiğimiz 16, 17 ve 18. asır biyografik, bibliyografik ve tarihî eserlerinde de bu tarikate mensup olduğuna dair bir bilgiye rastlanmamıştır.

Biz, söz konusu kaydın, bazı biyografik eserlerde yer alan "Mevlidî Süleymân Çelebi", "eş-Şeyh Süleymân Mevlidi" gibi tarif ve tavsiflerdeki "Mevlidî"

kelimesinin, sehven “Mevlevî” şeklinde okunmasından ortaya çıkmış olduğunu tahmin ediyoruz. Bu konuda akla gelen başka bir ihtimal de *Mevlid* sahibi şair Süleyman Efendi’nin 16. asırdan itibaren bazı biyografik eserlerde “Süleyman Çelebi” şeklinde anılmış veya adı altında tanıtılmış olmasıdır.

İlk olarak *Mevlid* sahibi Süleyman Efendi’nin 16. asırdan 20. asra kadar yazılmış bazı biyografik ve tarihî eserlerde “Süleyman Çelebi” biçiminde anıldığını, ancak sadece belirtilen şekilde söz konusu edilmediğini, “Süleymân Fakih, Süleymân el-Bursevî, Süleymân Efendi, Mevlidî Süleymân” gibi farklı adlar altında tanıtıldığını ifade etmek gerekir. Şairin sadece ismine bitişik çelebi kelimesine ve 19. asrın ikinci yarısından itibaren görülen “Süleyman Dede” şeklinde anılmasına dayanarak Mevlevî olduğuna hükmetmek, doğru olmaz. Çünkü çelebi kelimesinin Mevlânâ soyundan gelenler için kullanıldığı gibi, sahip, efendi, terbiyeli, kibar, nazik manalarını taşıdığı da tarihî edebî metinlerden anlaşılmaktadır. Ayrıca Süleyman Çelebi’nin babası, dedesi ve bağlandığı şeyh hakkında -görebildiğimiz en eskileri- 16. asırda yazılmış biyografik ve tarihî kaynaklarda bilgi verilmiş; fakat Mevlevî veya belki de Mevlânâ ailesinden olduğuna dair bir kayda rastlanmamıştır. Mevlânâ’ya saygı ve sevgi duymak başka, Mevlevî olmak başkadır.

7- Bazı 19 ve 20. asır yazarları, Süleyman Çelebi’nin Yıldırım Bâyezid’in oğlu Emîr Süleyman’ın iltifatına mazhar, nedimi ve imamı olduğunu belirtmişse de görebildiğimiz 16, 17 ve 18. asır tarihî ve biyografik kaynaklarında bu kaydın dayanağına rastlanamadığı için karıştırmadan ileri geldiği tahmin edilmektedir. Emîr Süleyman’ın (ö. 813/1411) meclisinde Ahmedî, Hamzavî, Ahmed-i Dâî gibi birtakım şairlerin bulunduğu, *Âşık Çelebi Tezkiresi* ve Âlî’nin *Kühü’l-ahbâr’ı* gibi bazı 16. asır kaynaklarında anlatılmakta; fakat mevlid sahibi Süleyman Çelebi -görebildiğimiz kadarıyla- bu edebî şahsiyetler arasında yer almamaktadır. Hammer’in *Devlet-i Osmâniyye Târîhi*, Mehmed Süreyyâ’nın *Sicill-i Osmânî...*, Şemseddin Sâmî’nin *Kâmûsü’l-a’lâm’ı* gibi 19. asır tarihî ve biyografik eserlerinde Süleyman Çelebi’nin Emîr Süleyman’ın sarayında bulunduğu, nedimi ve iltifatına mazhar şairlerden olduğu şeklindeki kayıtların dayanağına rastlanmamıştır. Emîr Süleyman’ın daha çok Bursa dışında bulunuşu, Süleyman Çelebi’ninse bu şehir dışına çıktığına dair bir bilginin olmayışı, söz konusu geç tarihli kayıtları ihtiyatla karşılamayı gerektirmektedir. Ayrıca Emîr Süleyman’ın içkiye, eğlenceye düşkün bir şehzade, Süleyman Çelebi’ninse ilim-irfan sahibi, Emîr Sultan’ın dervişi ve *Mevlid*’inden anlaşıldığı üzere İslami hayat tarzını benimsemiş bir kişi olduğu düşünüldüğünde, güvenilir vesikalara dayanmayan bu söylentiyi

doğrulamakta acele etmemek, gerçeği araştırmacılık tavrına daha uygun bir davranıştır.

8- Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i yazış sebebi, Latîfi Tezkiresi ve Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr* adlı tarihinde anlatılmış; edebiyat tarihimizin "yeni" sıfatıyla nitelendirilen devrinde de bu bilgi aynen yahut bazı ekleme ve çıkarmalarla nakledilmiştir.

9- Fâik Reşad, *Târîh-i Edebiyyât-ı Osmâniyye* adlı eserinde, Edirne Kara Bulut Mescidi imamı Halil'in, H. 807/ M. 1404-1405 yılında Hz. Fâtîma'nın vefatına dair bir manzume yazıp Mevlid'e ek yaptığını anlatmış; bu bilgi, Süleyman Çelebi'nin eserini anılan tarihten önce yazdığı ve hatta o seneden önce vefat ettiği zannını uyandırmıştır. Ancak şair Halil'in belirtilen konudaki mesnevisinin H. 803/ M. 1400-1401 ve H. 897/ M. 1491-92 tarihinde tamamlandığını bildiren başka yazma nüshalarının bulunuşu, o kayıtlara dayanılarak *Mevlid*'in yazılış ve Süleyman Çelebi'nin vefat tarihi hakkında sağlıklı bir bilgi edinilemeyeceğini göstermektedir..

10- 19. asrın son çeyreği ve yirminci asrın ilk çeyreğinde yayınlanmış bazı eserlerde Mevlid'in yazıldığı tarih, şehir ve beyit sayısı konusunda birbirinden farklı iddialar ileri sürülmüştür. Bu eserlerdeki noksan ve yanlışların, mevlidin henüz en eski nüshalarına dayalı sağlıklı bir metnin ortaya kon(a)mamış olmasından ileri geldiği anlaşılmaktadır. Yine 19. asrın sonlarından itibaren meydana getirilen bazı eserlerde, Mevlid'in adının *Vesiletü'n-necât* olduğu ve H. 812/ M. 1409-10 yılında Bursa'da tamamlandığı, kopya edilmiş zamanı kayıtlı en eskileri 16. asra ait bulunan bazı yazma nüshalarının sonundaki beyitlere dayanılarak ifade edilmiştir.

11- Süleyman Çelebi'nin mevlidini yazarken Âşık Paşa'nın (ö. 733/ 1332) *Garîb-nâme* adlı mesnevisi ile 14. asır şair ve yazarlarından Erzurumlu Darîr'in mensur *Sîretü'n-Nebî Tercümesinden* faydalandığı, mukayeseler sonucunda anlaşılmaktadır. *Garîb-nâme*'deki bazı beyit ve mısralarla Süleyman Çelebi *Mevlid*'indeki birtakım mısra ve beyitlerin benzer ve hatta yer yer aynı olduğuna Ali Emîrî Efendi, İbrahim Necmî (Dilmen) gibi yazarlar dikkat çekmiş; Kemal Yavuz'un daha tafsilatlı karşılaştırması ise *Vesiletü'n-necât* sahibinin *Garîb-nâme*'den çokça denebilecek kadar faydalandığını ortaya koymuştur. Veled Çelebi ise Erzurumlu Darîr'in *Sîretü'n-Nebî Tercümesi* ile Süleyman Çelebi Mevlidi arasındaki benzerlikleri fark edip 1927'de yayımladığı

iki yazıyla ilim dünyasına duyurmuş; Süleyman Çelebi'nin, adı geçen siyerde Hz. Peygamber'in doğumuna dair mensur parçayı nazma çektiğini ve dünyaya gelişinden duyulan sevinci tasvir edici manzumeden de istifade ettiğini ileri sürmüştür. İncelendiğinde bu parçalarla mevlidin aynı konuya ait kısımları arasında benzerlikler olduğu görülmektedir. Ancak Mustafa Darîr'e ait *Sîretü'n-Nebî Tercümesi'nin* Süleyman Çelebi Mevlidi üzerindeki tesirlerinin derecesini tesbit edebilmek için, her iki metnin ilgili bölümlerinin daha derinlemesine mukayese edilmesine lüzum vardır.

12- 1940'lı, 50'li yıllardan beri Süleyman Çelebi Mevlidinin en eski tarihli nüshalarına dayalı olarak yapılan ilmî metin tesis ve neşirleri neticesinde, hacmi konusunda daha sağlıklı bilgilere ulaşılmış; 700'ü aşkın, 800'e yakın beyit ihtiva ettiği anlaşılmıştır.

13- Söz konusu ilmî çalışmaların teyit, tesbit ve tashih mahiyetindeki sonuçlarına göre, Süleyman Çelebi, 14. asrın ortalarında doğmuş olup Şeyh Mahmud'un torunudur. Latîfi'ye göre, Buhara'dan Bursa'ya gelen Emir Sultan'ın derviş ve halifeleri arasında yer almış; Âşık Çelebi ve Gelibolulu Âlî'nin haber verdiği üzere, Yıldırım Bayezid'in divanında imamlık ve daha sonra Bursa'da inşa ettirdiği Ulucami'de imamet vazifesinde bulunmuştur. Şair, *Vesîletü'n-necât* (Kurtuluş Vesilesi) adını verdiği mevlidini H. 812 (M. 1409-10) yılında Bursa'da tamamlamıştır. Mevlid'in yazılmasının sebebi, tezkire yazarı Kastamonulu Latîfi ve tarihçi Mustafa Âlî Efendi'nin anlattığına göre, Bursa'da bir vaiz yahut Acem tacirin, Bakara Suresi 285. ayetinde bulunan ve "(...) Onun peygamberlerinden hiçbirini (diğerinden) ayırt etmeyiz. (...)" manasına gelen ayeti hatalı açıklaması, bu şahsa yine Bakara Suresi 253. ayetindeki "İşte o peygamberlerden bir kısmını bir kısmına üstün kıldık" mealindeki ayet delil gösterilerek itiraz edilmesidir. Süleyman Çelebi, mevlidinde sadece Hz. Muhammed'in (a.s.) doğumunu, mucizelerini, güzel ahlâkını ve vefatını anlatmamış; diğer peygamberlerden üstün olduğunu izah ve isbat etmeye de çalışmıştır. Halk arasında daha çok "Mevlid" veya "Mevlûd" adıyla anılan *Vesîletü'n-necât*, büyük kısmı "fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbıyla ve mesnevi şeklinde yazılmış bir eserdir. Süleyman Çelebi'nin doğum yılı gibi vefat tarihi de -şimdiki hâlde- kesin olarak bilinmemekte; Mevlid'ini tamamladığı anlaşılan 1409-10 senesinden sonra vefat ettiğini söylemek mümkün görünmektedir. 20. asırda yayınlanmış bazı eserlerde onun vefat yılı denilerek bildirilen H. 825/ M. 1421-22 yılının nereden alındığı ve hangi vesikaya dayandığı ise belirsizdir.

14- Yahya Kemal, Ahmed Es'ad Ben'im, Ziya Nur Aksun gibi Osmanlı tarihi ve edebiyatı konusunda eserler okuyan yahut araştırmalar yaparak kitaplar yayınlayan bazı şair ve yazarlar, Süleyman Çelebi'nin, Yıldırım Bâyezîd'in oğlu Emir Süleyman olabileceğini dile getirmiş yahut eserlerinde bir tahmin diyerek ileri sürmüşlerdir. Tebliğimizde tafsilatlı olarak izah ettiğimiz gibi, bu iddiayı teyid etmek üzere gösterilen "delil"ler, çeşitli sebeplerden ötürü ikna edici mahiyette değildir: Emir Süleyman'ın kendisine kasideler sunan bazı şairlere iltifat ettiği, onlarla yiyip içerek sohbet etmeyi sevdiği bilinmekte; fakat şiir yazdığına dair –görebildiğimiz kadarıyla- tarihî kaynaklarda her hangi bir bilgi bulunmamaktadır. *Mevlid*'den nakledilen ve söz konusu görüşü sağlam bilgi derecesine çıkarabileceği söylenen mısralar, bizce o iddiayı isbat edebilecek kuvvette değildir. Ayrıca öyle işrete, eğlenceye düşkün, cismanî tarafı ağır basan bir şehzadenin, *Mevlid* gibi İslami bilgi, irfan, fikir, his ve heyecan mahsulü bir eseri yazmış olması mümkün görünmemektedir.

Mevlid'i Sultan I. Bâyezîd'in oğlu Emir Süleyman'ın yazmış olabileceğini ileri sürmek, Süleyman Çelebi'nin yaşadığı devir, babası, dedesi, imamlık vazifesi, bağlı bulunduğu şeyh ve Bursa'daki mezarı hakkında tarihî kaynaklardaki bilgileri görmemek, yok saymak manasına gelecektir. Ayrıca Emir Süleyman'ın genç yaşta öldürüldüğü Osmanlı tarihlerinden anlaşılmakta; şair Süleyman Efendi ise mevlidinin bir bölümünde ömrünün değerini bilmediğini, bildiğinde de onu bulmadığını, saçının sakalının ağardığını söylemektedir. Bu beyitler de onun *Mevlid*'i hayatının son zamanlarında yazdığını ve söz konusu eseri meydana getiren şairin Emir Süleyman olamayacağını düşündürmektedir.

15- Mevlidin şair ve yazarlar tarafından çok kere övgü, saygı ve takdirle anıldığı müşahede edilmekte; dünya görüşü olarak pozitivist ve materyalist denebilecek yazarlar tarafından inkâr ve alayla karşılandığına da zaman zaman rastlanmaktadır.

KAYNAKÇA

Ahmed Cevdet (1331). *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, 12. cüz, Dersaâdet.

Ahmedî, *İskender-nâme*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. nr. TY 921.

Ahmed Midhat. (1314/ 1898). *Gönüllü*, Dersaâdet.

Ahmed Rifat. (1300/1882-83). *Lugât-ı Târihiyye ve Coğrâfiyye*, İstanbul, c. 4.

Ahmed Vefik Paşa. (1306). *Lehce-i Osmânî*, Dersaâdet.

AKSUN, Ziya Nur (1994). *Osmanlı Tarihi- Osmanlı Devletinin Tahlilli Tenkidli*

Siyasî Târihi, İstanbul.

- AKTAN, Ali (2008). Mehmed Zeki Pakalın, *Sicill-i Osmanî Zeyli*, TTK Yay. Ankara, c. 9
- AKÜN, Ömer Faruk. (1995). “Fâik Reşad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 12, s. 103-109.
- Ali Emîri. (1335/1919). “Kiblelizâde Fuad Beğ’in ‘Süleyman Fakîh ve Mevlid-i Şerîf Makâlesine Cevap”, *Osmanlı Târih ve Edebiyat Mecmuası*, sene 1, 31 Kânûn-ı Sâni/ 31 Ocak, aded 11, s. 197-205.
- Ali Emîri (1335/ 1919). “Hâdim ve Hâfız-ı Emânât-ı Mübâreke, Hulefâ-yı Celile-i Osmâniyenin Şeref-i Silsile-i Siyâdetleri ve İlm-i Celil-i Ensâbın Fevâ’idi”, *Osmanlı Târih ve Edebiyat Mecmuası*, 30 Eylül, aded 19, s. 429-435.
- Ali Kemâl. 1335/ 1919). “Türkçemizin Tekâmülü- 2”, *Peyâm-ı Edebî*, 16 Teşrin-i Evvel (16 Ekim), aded 10-55, s.1-2.
- ASYA, Arif Nihat. (2016). *Duâlar ve Âminler*, Ötüken Yay., İstanbul.
- ASYA, Arif Nihat. (1976). *Fâtihler Ölmez ve Takvimler*, Ötüken Yay., İstanbul
- ATEŞ, Ahmed. (1954). Süleyman Çelebi, *Vesiletü’n-necât Mevlid*, Ankara.
- AYMUTLU, Ahmed. (1995). *Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerîf*, İstanbul.
- BEN’İM, Ahmed Es’ad. (ts.) *Peygamberimiz Efendimiz. Doğuşları Çocukluk ve Gençlik Çağları ve Mevlüd Menzûmesi ile Nazımı Hakkında Tedkük*. Fakülteler Matbaası, İstanbul.
- Bereket-zâde İsmâil Hakkı. (1332). *Yâd-ı Mâzî*, İstanbul.
- Bursalı Mehmed Tâhir. (1327/ 1909). “Âşık Paşa”, *Türk Derneği*, İstanbul, s. 12-19.
- Bursalı Mehmed Tâhir (1333). *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul, c. 2.
- CANIM, Rıdvan. (2000). Latîfi, *Tezkiretü’ş-şuara ve Tabsiratü’n-nuzamâ*, (İnceleme- Metin), Ankara.
- Cemal Süreya. (2014). *Üstü Kalsın*, Yapı Kredi Yay. İstanbul.
- ÇAPAN, Pervin (2005). Mustafa Safâyî Efendi, *Tezkire-i Safâyî*, Ankara.
- DONUK, Suat. (2016). *Türk Edebiyatında Vefeyâtnâme ve İsmail Belîğ’in Güldeste-i Riyâz-ı İrfân’i*, Ankara.
- ERTEM, Sadri. (1937). “Sadri Ertem diyor ki” *Yeni Adam*, 1 Nisan, Sayı 170, s. 10-11.
- Fâik Reşad. (ts.). *Târih-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*, İstanbul, Zarâfet Matbaası.
- Fâtıma Fahrünnisâ. (1313/1896). “Hudâvendigâr Vilâyetinde Kısmen Bir Cevlân”, *Hanımlara Mahsus Gazete*, 13 Ramazan/ 27 Şubat, nr. 52, s. 2-3.
- GAZEL, Ahmet (2020). “Hüseyin Cahit Yalçın’ın Malta Hatıraları”, *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları*, c. 6, Sayı 11, s. 200-231.

- Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, ts., Rûkn-i Râbi'. (Ayrıca, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Fatih, nr. 4225).
- GÖKYAY, Orhan Şaik. (1994). *Bu Vatan Kimin*, İstanbul, Mersin Özel Türkmen Lisesi Orhan Şaik Gökyay Kütüphanesi Yay. no. 1.
- GÖVSA, İbrahim Alâettin (1945-46). *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, Yedigün Neşriyat.
- GÜN, Fahrettin. (2011). Eşref Edib, *Mehmed Âkif- Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, İstanbul.
- H. R. [Hâmid Refik]. (1927). "Ahmed Hikmet ve Husûsiyetleri", *Güneş*, 1 Haziran, nr. 11, s. 11.
- Halil, *Manzûme-i Vefât-ı Fâtmatü'z-zehrâ*, Millet Yazma Eser Ktp. Ali Emiri, Manzum, nr. 1412.
- HAMMER-PURGSTALL. (1329). Joseph Freiherr von, *Devlet-i Osmâniyye Târîhi*, terc. Mehmed Atâ, İstanbul, c. 2.
- HAMMER, Joseph von (1990). *Osmanlı Tarihi*, çev. Mehmet Ata, haz. Abdülkadir Karahan, İstanbul.
- Hayrullah Nedim. (1323/ 1907). *Terceme-i Hâl-i Nâzım-ı Mevlid-i Nebevî eş-Şeyh Süleyman Çelebi*, Emri Efendi Matbaası, Bursa.
- Hıfzı Tevfik, Hamâmizâde İhsan, Hasan Âli (1926). *Türk Edebiyatı Numûneleri*, Menşe'lerden Onuncu Hicret Asrına Kadar, İstanbul.
- HİSAR, Abdülhak Şinasi. (1941). *Fahim Bey ve Biz*, İstanbul.
- HİSAR, Abdülhak Şinasi. (1955). *Fahim Bey ve Biz*, İstanbul.
- Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Yazma Bağışlar, nr. 2305, c. 1. (Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, Mehmet Akkuş- Ali Yılmaz, Seha Neşriyat, İstanbul 1990).
- İbrâhim Necmi (1338/1922). *Târîh-i Edebiyyat Dersleri*, İstanbul.
- İNCE, Adnan (2005). Sâlim Efendi, *Tezkiretü'ş-şuarâ*, Ankara.
- İPEKTEN, İpekten, *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*, İstanbul 1996.
- İPŞİRLİ, İpşirli (1993). "Çelebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 8, s. 259.
- İSEN, Mustafa (1994). *Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Ankara.
- İZBUDAK, Veled. (1995)., Mevlâna, *Mesnevî*, İstanbul, c. 1.
- KARA, Mustafa- Kadir Atlansoy, (2021). Mehmed Şemseddin Ulusoy,. *Bursa Dergâhları, Yâdigâr-ı Şemsî*, Bursa Osmangazi Belediyesi Yay. Bursa.
- KARA, Mustafa, Bilal Kemikli. (2022). Hüseyin Vassaf, *Bursa Hatırası*, Bursa.
- KARAVELİOĞLU, Murat A. (2017). "Şehzade Emir Süleyman Çelebi'nin Edebi Muhiti", *Mertol Tulum Kitabı*, İstanbul, s. 391-448.
- KAYAOKAY, İlyas (2020). "Alaşehirli Veysî'ye de Atfedilen Bir Mesnevi: Hâfız Ahmedî Şükri'nin Mevlûdü'n-Nebi'si (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)", İstanbul: DBY Yayınları

- Kemâl (1303). *Tahrîb-i Harâbât*, Kostantınıyye.
- KÖKSAL, M. Fatih, KÜTÜK, Rıfat (2022). “Vesilet-ün-Necât’ın En Eski Nüshası ve Süleyman Çelebi’nin Bilinmeyen Şiirleri”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, Sayı 28, s. 393-430.
- Köprülü-zâde Mehmed Fuad- Şehâbeddin Süleyman. (1332/1914). *Yeni Osmanlı Târîh-i Edebiyatı*, İstanbul.
- Köprülüzâde Mehmed Fuad. (1329/1914). “Süleyman Fakih: Mevlid-i Şerif”, *İkdam*, 28 Kânûn-ı Sâni / 10 Şubat, s. 3.
- Köprülüzâde Mehmed Fuad. (1918). “Süleyman Fakih ve Mevlid-i Şerif”, *Şâir*, 17 Kânûn-ı Evvel, c. 1, Sayı 2, s. 18-20.
- Köprülüzade Mehmet Fuat (1933). “Anadoluda Türk Dil ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumî Bir Bakış I XIII ncü Asır”, *Yeni Türk Mecmuası*, İkinci Kânun, sayı 4, s. 277-292.
- Köprülüzade Mehmet Fuat (1933). “Anadoluda Türk Dil ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumî Bir Bakış II”, *Yeni Türk Mecmuası*, Şubat, Sayı 5, s. 375-394.
- LEVEND, Ağâh Sırrı Levend (1946). *Profesör Ferit Kam Hayatı ve Eserleri*, İstanbul.
- Mecdî Efendi (1269/1852). *Tercüme-i Şakâyık*, İstanbul.
- [Mehmed Âkif]. (1326/ 1910). “Leyle-i Mevlidi’n-Nebî (S. A. V.)”, *Sırât-ı Müstakîm*, 14 Rebiülevvel- 3 Mart (16 Mart), nr. 132, s. 17.
- Mehmed Âkif. (1326/ 1910). “Musâhabe”, *Sırât-ı Müstakîm*, 15 Nisan (28 Nisan), c. 4, aded 86, s.131-133.
- [Mehmed Âkif]. (1331/1913). “Peygamberimiz Aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm Efendimizin Doğduğu Gece”, *Sebîlü’r-reşad*, 14 Rebiülevvel (21 Şubat), c. 9-2, nr. 232-50, s. 405.
- Mehmed Âkif. (1338/1919). “Âsım- 3”, *Sebîlü’r-reşad*, 13 Muharrem/ 8 Ekim, aded 443, s. 1-2.
- Mehmed Âkif (1347/ 1928). *Safahat, Altıncı Kitap Âsım*, İstanbul.
- Mehmed Âkif. (1352/ 1933). *Safahat, Yedinci Kitap, Gölgeler*, Mısır-Matbaatü’s-şebâb.
- Mehmed Süreyyâ. (1311). *Sicill-i Osmânî yâhud Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye*, İstanbul, c. 3, c. 4. (ts.).
- Muallim Nâcî. (1308/ 1890). *Esâmî*, İstanbul.
- Muallim Nâcî. (1305/ 1888). “Hâkânî”, *Mecmûa-i Muallim*, 6 Zilhicce / 14 Ağustos, nüsha 45, s. 177-180.
- Muallim Nâcî. (1307/1890). *Osmanlı Şâirleri*, İstanbul.
- Rızâ Efendi. (1324/ 1906). *Musahhah Mevlid-i Şerif*, Mahmud Bey Matbaası.

- ORHON, Orhan Seyfi. (1942). "Türkçülük ve Din", *Çınaraltı*, 20 Haziran, C. 2, sayı 39, s. 3.
- Osman-zâde Hüseyin Vassaf. (1329/ 1910-11). *Vesiletü'n-necât*, Dersaâdet. (Latin harflerine çevrilmiş ve sadeleştirilmiş baskısı: Hüseyin Vassâf, *Mevlid Süleyman Çelebi ve Vesiletü'n-necât'ı*, haz. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı, Ankara 1999).
- OWENS, G. M. Meredith (1971). *Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-şuarâ- Âşık Çelebi Tezkiresi*, London.
- OZANSOY, Halid Fahri (1940). "Edebiyat- Mehmed Akif –Mitat Cemalin eseri-", *Son Posta* gazetesi, 6 İkincikânun, s. 7.
- ÖZCAN, Abdülkadir. (1996). "Hacı İvaz Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 14, s. 485-486.
- ÖZTÜRK, Muhammet Raşit (2021). *Ahmed'in Mevlidi, (Giriş- İnceleme- Tenkitli Metin- Dizin)*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora tezi, Erzurum.
- PAKALIN, Mehmet Zeki (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.
- PAKALIN, Mehmed Zeki (2008). *Sicill-i Osmanî Zeyli*, haz. Ali Aktan, Ankara, c. 9.
- PALA, Hülya (1997). Ali Kemal, *Makaleler, Peyâm-ı Edebî'deki Dil ve Edebiyat Yazıları*, Kitabevi, İstanbul.
- PEKOLCAY, Necla. (1979). "Süleyman Çelebi (Süleyman Dede)", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 11, s. 176-179.
- PEKOLCAY, Necla (1993). *Mevlid*, haz. TDV Yay. Ankara.
- Rıza Tefvik (1315/1899). "Gelibolu'da Hamzabey Sâhili ve Oradaki Ayazma", *İrtikâ*, 9 Temmuz/ 21 Temmuz, aded 19, s. 75-76.
- Rüşen Eşref (1919). *Tevfik Fikret- Hayâtına Dâir Hâtıralar*, Kitabhâne-i Sûdî, İstanbul.
- SAĞLAM, Nuri. (2000). "Ali Emîri Efendi ile Mehmet Fuad Köprülü Arasındaki Münakaşalar- I", *İlmî Araştırmalar*, Sayı 10, s.113-134.
- SAĞLAM, Nuri. (2001). "Ali Emîri Efendi ile Mehmet Fuad Köprülü Arasındaki Münakaşalar- II", *İlmî Araştırmalar*, Sayı 11, s. 89-98.
- Seyyid İsmâil Belîğ Efendi. (1302). *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*, Hudâvendigâr Vilâyeti Matbaası.
- Süleyman Çelebi, *Vesiletü'n-necât*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Fatih, nr. 5430/1; Nuruosmaniye Yazma Eser Ktp. nr. 3902; Millet Yazma Eser Ktp. Manzum nr. 1357.
- Şehâbeddin Süleyman. (1328/ 1910). *Târîh-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*, İstanbul.
- Şemseddin Sâmî. (1311/ 1894). *Kâmûsü'l-a'lâm*, İstanbul, c. 4.
- Şinâsî- Ebû'z-ziyâ. (1302/ 1885). *Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye*, Kostantiniyye.

- Tahir (1931). *Başlangıcından Tanzimat devrine kadar Edebiyat tarihimize dair Manzum Bir Muhtıra*, İstanbul, İttifak Matbaası.
- Tahsin Nâhid. (1919). “Bir Musâhabe”, *Şâir Nedim*, 6 Şubat, Sayı 4, s. 54-55.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi. (2001). *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.
- TANSEL, Fevziye Abdullah. (2013). *Nâmık Kemâl’in Husûsî Mektupları*, haz. TTK Yay. Ankara.
- TANSEL, Fevziye Abdullah. (1989). *Ziya Gökalp Külliyyatı- I, Şiirler ve Halk Masalları*, Ankara.
- TANSEL, Fevziye Abdullah. (1989). *Ziya Gökalp Külliyyatı- II, Limni ve Malta Mektupları*, TTK Yay. Ankara.
- Tayyar-zâde Ahmed Atâ. (1293/ 1876). *Târîh-i Atâ*, İstanbul, c. 4.
- TİMURTAŞ, Faruk K. (1990). *Mevlid (Vesilet-ün-Necât)*, MEB Yay. İstanbul.
- TOSKA, Zehra. (2009). “Hüdâvendigâr Vilâyetinde Kısmen Bir Cevlân: Fatma Fahrünnisa’nın Bursa izlenimleri”, *Osmanlı Modernleşmesi ve Bursa*, Sempozyum Kitabı, Bursa, s. 135-161.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. (1959). “Hacı İvaz Paşa’ya Dâir”, *İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Eylül, c. 10, Sayı 14, s. 25-58.
- ÜNVER, İsmail. (1977). “Ahmedi’nin İskender-nâme’sindeki Mevlid Bölümü”, *Türk Dili Araştırmaları Yılığın Belleten*, c. 25, s. 355-411.
- ÜNVER, Süheyl A. (1980). *Yahya Kemal’in Dünyası*, İstanbul 1980
- Veled Çelebi (1927). “Süleyman Çelebi Mevlidi ve Me’ hazları”, *Hayat*, 6 Teşrin-i Evvel, sayı 45, s. 14-16; 13 Teşrin-i Evvel, sayı 46, s. 17.
- Yahya Kemal. (1970). *Edebiyata Dair*, İstanbul.
- Yahyâ Kemâl. (1337/1921). “Kalble Dil”, *Dergâh*, 16 Mayıs, nr. 3, s. 33.
- YAKIT, İsmail. (1992). *Türk- İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, İstanbul.
- YALÇIN, Hüseyin Cahit. (1935). *Edebî Hatıralar*, İstanbul, Akşam Kitaphanesi.
- YALÇIN, Hüseyin Cahit. (1935). “Malta Adasında Esaret Hatıraları: Tevkif-Esaret- Firar”, *Yedigün*, 7 İkinciteşrin 1934- 3 Temmuz 1935.
- YAVUZ, Kemal (2007). “Mevlid’in Türkçe Kaynakları Şerhleri ve Mevlid Metni Üzerine”, *Süleyman Çelebi ve Mevlid- Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri*, Bursa, s. 61-84.
- YELKENCİ, Raif. (1949). “Müslüman âleminde en çok okunan Türkçe eser: Süleyman Çelebi’nin Mevlid Manzumesi”, *En Son Dakika* gazetesi, 12 Ocak.
- Ziyâ Bey. (1291/1874). *Harâbât*, Matbaa-i Âmire (İstanbul), c. 1.
- “Ziyâ Bey Dinle Siyâsetin Birbirine Karışması Hakkında Ne Düşünüyordu?” (1341/1925). *Resimli Ay*, Teşrin-i Sâni (Kasım), nr. 10-22, s. 20-21.
- Ziya Gökalp. (1337/1921). “Mevlid Duası”, *Yeni Nesil*, 23 Haziran, nr. 9, s. 1.
- Ziya Gökalp. (1339). *Türkçülüğün Esasları*, Ankara